

memo

časopis pro orální historii / oral history journal

2019/1

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

středisko orální historie
katedra historie FPE ZČU

MEMO 2019/1

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

Vedoucí redaktorka / Senior Editor: Naděžda Morávková (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Výkonná redaktorka / Executive Editor: Marie Fritzová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Redakční rada / Editorial Board: Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Michal Louč, (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Radikobo Ntsimane (University of KwaZulu-Natal, Pietermaritzburg, South Africa), Albert van Jaarsveld (University of Zululand, KwaDlangezwa, South Africa), David King Dunaway (Department of English Language and Literature of New Mexico, Albuquerque, USA), Taťána Součková (Katedra etnologie a mimoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave, SR), Kathryn Nasstrom (University of San Francisco, USA)

Redakční okruh / Editorial Advisory Board: Zdeněk Beneš (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague), Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Doug Boyd (University of Kentucky Libraries, Lexington, U.S.A.), Ivo Budil (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Mónica Patricia Cadenas Erazo (Lima, Peru), Ismail Demircioglu (Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey), Panos Dimisianos (Corfu, Greece), Karel Foud (Národní památkový ústav Plzeň / State Conservation Pilsen), Blažena Gracová (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Bohumil Jiroušek (Jihočeská univerzita České Budějovice / University of South Bohemia, České Budějovice), Jan Kumpéra (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Dana Musilová (Univerzita Hradec Králové / University of Hradec Králové), Nina Pavelčíková (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Jiří Petráš (Jihočeské muzeum České Budějovice / Museum of South Bohemia, České Budějovice), Valeria Rotershteyn (Moscow Economic School, Moscow, Russia), Karel Řeháček (Státní oblastní archiv Plzeň / State Regional Archives Pilsen), Michael Sesling (Audio Transcription Center, Boston, U.S.A.), Petra Schindler (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Ibrahima Thioub (Cheikh Anta Diop University, Dakar), Marta Ulrychová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Urbášek (Univerzita Palackého Olomouc / University of Palacky, Olomouc), Lukáš Valeš (Newton College, Brno), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Bohdan Zilyskyj (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague)

Grafická úprava, sazba / Graphic design, print rate: Petr Kuranda

Obálka / Cover: Petr Lobaz

Vydavatel / Publisher: Pro SOHI Plzeň vydává viaCentrum s.r.o., Ztracená 34, Olomouc, 772 00

Adresa redakce / Address of Editors: Středisko orální historie SOHI při Katedře historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 306 19, Česká republika
Telefon: +420 377 636 603

E-mail: moravkov@khi.zcu.cz, fritzovamarie@gmail.com

Online verze dostupná z URL / Internet Access: www.oralhistory.cz a www.sohi.maweb.eu

© Naděžda Morávková

© SOHI, Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni

© viaCentrum s.r.o.

Evidence MK ČR pod číslem E 19999

ISSN 1804-753X (Print)

ISSN 1804-7548 (Online)

Vychází dvakrát ročně

Časopis objednávejte na adrese redakce / Order at journal editors

Ročník 9, číslo 1, 2019

memo

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

Plzeň 2019/1

REDAKČNÍ ÚVODNÍK /EDITORIAL COMMENT

Rok 1939 a svědectví z druhé ruky resp. od druhé generace

Naděžda Morávková

Některá letošní devítková výročí nás doslova obklopila, stejně jako loňská osmičková. Hrnou se na nás ve formě odborných publikací, výstav, pořadů či textů v médiích, veřejných přednášek, uměleckých děl atd. Dříve samozřejmě živá interview s pamětníky či jejich autentické vzpomínky na téma okupace, vznik Protektorátu, začátek druhé světové války, zavření vysokých škol v Protektorátu atd. však z pochopitelných důvodů zvětšující se časové vzdálenosti od těchto událostí představují být součástí připomínek zmíněných jubileí. Lze jistě použít vzpomínky starší, zaznamenané. Nabízejí se však i vzpomínky „druhé generace“. Tedy vzpomínky, které poskytnou potomci přímých pamětníků. To, co slyšali vyprávět o sledovaných událostech od svých rodičů, co však sami nezažili vůbec, nebo zažili jako velmi malé děti. Jak pracovat se vzpomínkami druhé generace v případě dějin Protektorátu a druhé světové války? Samotná fakta v tomto případě nejsou vždy tím nejdůležitějším, k čemu se badatel hodlá dobrat. Klasických pramenů pro toto období lze získat poměrně dostatečné množství. Pamětnická svědectví jsou nezastupitelná především z hlediska reflexe atmosféry doby, dobových emocí, prožitků, nálad, předání osobních příběhů jednotlivců. Lze tyto hodnoty vyčíst také z vyprávění druhé generace? Jak vysokou míru autentičnosti lze očekávat v těchto případech, jaké je zkreslení dobovou kolektivní pamětí a tradicí, rodinnou tradicí, jakou hodnotu mají dětské vzpomínky na okupaci či 1. září 1939? Stojí taková svědectví ještě za badatelovu námahu?

Velká část cenných a doposud zachycených dětských vzpomínek na válečná traumata se v českém prostředí týká zejména obětí holocaustu, tzv. lidických dětí či totálního nasazení nebo internace rodinných příslušníků. Jedná se o vzpomínky, jejichž autentičnost je dána silou traumatu, jímž byly prvotní zážitky způsobeny.

Ani pozdější souvislostní vhled a časový odstup spojený s následným historickým porozuměním nemůže hloubku zážitku příliš modifikovat. Otázkou je míra přenosu traumatu v rámci rodiny, jeho trvalosti, změny v čase, ať už vědomé či nevědomé. Nemusí se však jednat jen o dramatické zážitky. Čím dále tím více cenná se stávají svědectví o každodenním všedním životě za Protektorátu. Fakta, pojmy a souvislosti, které byly pro autentickou generaci samozřejmostí, u nichž tito nepředpokládali nutnost vysvětlování, však už mohou být pro další generaci problémem. A to je první krok ke zkreslení skutečnosti. Dalším problémem je možnost a šíře spektra doplňujících a prohlubujících otázek faktografického rázu.

Pokud ovšem nebude naším prvotním zájmem faktografie, může se nám v případě druhogeneračních vzpomínek naopak otevřít široké pole možností v oblasti rodinné tradice vzpomínek, výběru, který byl původním pamětníkem určen pro takové tradování, osobní reflexe přijetí předkových vzpomínek, vliv předkových vzpomínek na životní postoje a názory potomka, na jeho vztah k události, která vzpomínky způsobila. Každé takové svědectví v sobě skrývá cenný potenciál, je to historický klenot a osobitý vzkaz budoucím generacím. Druhogenerční, zprostředkované a rodinné vzpomínky rozhodně mají své nezapustitelné místo v orálně historickém bádání. Je potřeba nepromarnit příležitosti. Čas nečeká, vydejme se za pamětníky hned.

STUDIE / STUDIES

Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989 / Restoration of the Czechoslovak woodcraft movement after 1989

Roman Fau

Abstrakt

Tato studie mapuje události a procesy, které jsou spojeny s obnovou Ligy lesní moudrosti po pádu komunismu v Československu v roce 1989. Zabývá se společenstvími woodcrafterů a jim blízkými skupinami, které v posledních letech tzv. normalizace zintenzivnily své aktivity a vytvořily tak širokou platformu obdobně smýšlejících jednotlivců a uskupení, která se stala základnou pro znovuoobnovení woodcrafterské organizace po sametové revoluci. Práce jakožto základní pramenný zdroj využívá poznatků získaných metodou orální historie, konkrétně rozhovorů s klíčovými aktéry těchto událostí. Takto získané informace jsou dále komparovány s dalšími písemnými prameny a zasazovány do dobového sociologicko-historického kontextu.

Abstract

This study maps out events and processes which are connected with the resurgence of the Woodcraft league of Czechoslovakia after the fall of communism in Czechoslovakia in 1989. It deals with woodcraft community and affiliated groups that intensified their activities during the last years of the period of normalization in Czechoslovakia. After the Velvet revolution, these groups and individuals represented basis for the resurgence of the Woodcraft league. The information for this paper was collected using the method of oral history, more specifically through interviews with prominent actors of these events. Collected findings were subsequently compared with information from other written sources and put in their socio-historical context.

Klíčová slova: E. T. Seton; Liga lesní moudrosti; Obnova; Pád komunismu; Volnočasové hnutí; Woodcraft.

Keywords: E. T. Seton; Fall of communism; Free time initiative; Resurgence; The Woodcraft league of Czechoslovakia; Woodcraf.

Úvod

„Otevřený dopis českým woodcrafterům a Občanskému fóru!

Obracejme se na Vás jménem pražských woodcrafterů, kterým není lhostejný další osud našeho hnutí, natožpak osud našeho národa. Naše organizace byla rozpuštěna nechvalnými dekrety z padesátých let. Pokus o obnovu našeho hnutí proběhl na sklonku šedesátých let. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy jsme registraci odvolali, protože jsme nechtěli dopadnout jako český Skaut – Junák.

Tím však neskončily naše naděje na obnovu našeho hnutí. Vyrostla nová generace následovníků amerického myslitele a spisovatele E. T. Setona, lidí zajímavících se o život v přírodě podle vzoru přírodních národů a o přírodu vůbec. Vždy jsme byli organizace či lépe hnutí veskrze apolitické, stáli jsme mimo strany a jejich zápasy. To, co se však odehrálo 17. 11. 1989 v pražských ulicích, s námi otrásló...“¹

Tímto svoláním v listopadových dnech roku 1989, které bylo jedním z mnoha kroků vedoucích ke znovuzkříšení organizace Ligy lesní moudrosti, se českoslovenští woodcrafteri přihlásili oficiálně k dění v občanské společnosti. Po dlouhých desetiletích strávených na pomezí ilegality stejně jako desítky obdobně perzekuovaných hnutí vnímali i představitelé zdejšího woodcraftu překotnost tehdejších událostí, vedoucích k tak dlouho očekávanému pádu komunistického režimu, který po několik generací dusil jejich činnost.

Osud woodcraftu, který se na počátku 20. století stal vzorem při vzniku skautingu, zůstal neodmyslitelně spojen s tímto hnutím, i když po většinu doby byl spíše v jeho stínu. Stejně jako skauting měl ale za sebou podobně pohnutou minulost. Jeho činnost byla násilně přerušena nacisty a poté na něj, do desítek nesourodých uskupení rozdrobený, čekal více než čtyřicetiletý zápas o přežití pod útlakem komunistické nadvlády. Nyní však v období celospolečenské euforie, kterou s sebou přinesly události sametové revoluce, se i českoslovenští woodcrafteri zapojili do rekonstrukce svého hnutí a začali podnikat bezprostřední kroky směřující k jeho obnově.

¹ Úryvek z otevřeného dopisu Františka Kožíška a Daniela Hoffmanna adresovaného československé veřejnosti ze dne 23. 11. 1989. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

V mnoha ohledech to byl proces komplikovanější, než se na počátku někteří aktéři domnívali. Nebyla to přímá a jednoduchá cesta k jejich vytčenému cíli. Byla sice naplněná spoustou radosti a pocitů zadostiučinění z vykonané práce, ale stejně tak byla plná zklamání, rozčarování a smutku ze vzájemného nepochopení. Nyní však s odstupem času je zřejmé a možná jediné důležité, že to byla cesta správná a úspěšná.

Tato studie si klade za cíl zmapovat nejnovější období woodcrafterského hnutí na pozadí významného historického předělu, který byl spojen s pádem komunistického režimu. Vzhledem k tomu, že woodcrafterské společenství reprezentované zejména Ligou lesní moudrosti (LLM) nepředstavovalo v našich zemích žádné masové hnutí, je toto téma tuzemskou historiografií prakticky nedotčeno. I z tohoto důvodu považuji za přínosné přispět k poznání uvedeného volnočasového hnutí, které ovlivnilo minimálně v ideové rovině několik generací lidí, jež vyznávají návrat k harmonickému soužití s přírodou a preferují nekonzumní styl života.

Historie woodcraftu

Woodcrafterské ideje, které byly formulovány na počátku 20. století, jistě nebyly něčím zcela novým a objevným. V novověkých dějinách můžeme nalézt řadu příkladů a filozofických či etických výchovných proudů, které preferovaly podobné hodnoty a principy jako později woodcraft. Zejména romantismus, který se odrážel ve filozofii, sociologii a pedagogice, nasměroval požadavky na morální vlastnosti, osobní rozvoj a harmonickou výchovu jedince podobným směrem jako později propagátoři woodcraftu, případně skautingu.

Vznik, vývoj a ve své době rozmach hnutí woodcraftu – Lesní moudrosti úzce souvisí s osobností **Ernesta Thompsona Setona**.² Tento pedagog, malíř, přírodovědec a spisovatel pobýval v 90. letech 19. stol. na pláních Severní Ameriky, kde se setkal s původními obyvateli těchto prérijních oblastí a byl fascinován jejich stylem života. V tomto období se zrodily první myšlenky na založení výchovného hnutí, jež do svého programu absorbuje to nejlepší z praktického, ale i duchovního života prérijních indiánů. Právě vědomí zkázy původního přírodního dědictví a mizející kultura amerických indiánů zapříčiněná rozmachem moderní civilizace stále více zhmotňovala Setonovy myšlenky na založení woodcraftu jako výchovného směru. Ten chtěl oslovit nejen Ameriku, ale celou

² Biografii Setonovy osobnosti komplexně zpracoval ANDERSON, H. Allen. Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ. Praha: Václav Vávra, 2012. ISBN 978-80-904543-0-9. Jeho dílo shrnují např. KOŽÍŠEK, František, Česká knižní bibliografie Ernesta Thompsona Setona. Praha: LLM, 2013. ISBN 978-80-17352-11-9 a KUPKA, Martin. Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady. Vyškov 2012. ISBN 978-80-85063-18-9

civilizaci „bílého muže“, a zmírnit tak neblahé důsledky jejího překotného a bezohledného industriálního rozvoje.

V roce 1906 se Seton setkal s britským armádním důstojníkem Robertem Badenem-Powellem, se kterým se rozhodl woodcrafterský výchovný model přenést a rozšířit do britského impéria. Zde však pod Baden-Powellovým vedením dostal podstatně odlišné, militantně laděné prvky. Kromě výchovy mládeže v prostém duchu uprostřed přírody nabral tento britský model zcela jiný směr a vznikl – skauting, který se v dlouhodobém horizontu stal mnohem masovější organizací a v jehož stínu woodcraft již navždy zůstal. Přestože z počátku Seton doufal v soužití obou proudů pod hlavičkou společné organizace, během několika let však převládly neshody, které v roce 1916 vyvrcholily založením americké Ligy lesní moudrosti.

Na počátku 20. let minulého století zažilo woodcrafterské hnutí díky Setonově osobnímu nasazení (přednášky, publikační činnost, boj za práva indiánů atd.) svůj největší rozkvět, a to nejen v USA, ale sesterské woodcrafterské organizace vznikaly i v Evropě. V tuto dobu však celý civilizovaný svět prodělal nezastavitelný technologický boom a s tím související posun v myšlení lidí, který se již neslučoval se Setonovým programem uvědomělého primitivismu při pobytu v přírodě či s napodobováním života etnik, které byly nenávratně zatlačeny do špíny několika rezervací, s programem osobního růstu každého jednotlivce cestou sebezapření a vlastního přičinění. Tyto myšlenky, jež byly tak zvučné a přitažlivé v době kdy vrcholil kult pionýrské minulosti Ameriky, nyní již postrádaly přitažlivost.

V českých zemích se ideje skautingu a woodcraftu objevují kolem roku 1911, kdy stejně jako za oceánem nejsou od sebe oddělovány a existují spolu v symbióze. Zde se pro tento nový výchovný proud vžilo společné označení *Junák*, které později zůstalo doménou československých skautů. Za propagátory Junáka lze obecně označit řadu tehdejších středoškolských profesorů, kteří v prvcích skautingu a woodcraftu spatřovali vítaný doplněk své pedagogické činnosti. Opomenout nelze zejména A. B. Svojsíka – průkopníka československého skautingu a **Miloše Seiferta**³ – zakladatele tuzemského woodcrafterského hnutí.

³ Miloš Seifert (1887–1941) – Woowotanna byl středoškolský pedagog, spisovatel, přírodovědec, překladatel, filozof, vyznačav zdravého životního stylu, pacifista a ekolog – v jeho případě se tyto hodnoty zhmotnily v podobě woodcraftu. Miloš Seifert po celý svůj dospělý život neúnavně propagoval toto hnutí, stál za založením prvních kmenů v Československu a je rovněž duchovním otcem československé Ligy lesní moudrosti, jejímž prvním náčelníkem se stal. Komplexní zpracování života této klíčové osobnosti československého woodcrafterského hnutí přináší monografie STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Rebel s hlavou v oblacích: Miloš Seifert (1887–1941): život a dílo*. Praha: Liga lesní moudrosti 2017. ISBN 978-80-904567-9-2.

Woodcrafterská činnost se naplno rozběhla po skončení 1. světové války se vznikem samostatného Československa, kdy mohly být oprášeny slovanské a národní hodnoty, které byly stěžejními vzory tehdejších woodcrafterů, a to na rozdíl od Setonem nabízených původních obyvatel amerického kontinentu. Zakladatelské období československého woodcraftu bylo zmitáno různými spory a ideovým hledáním sama sebe. Kromě zastánců „amerického“ Setonova pojetí zde byl silný akcent na slovanskou tradici, ale objevily se i názory, že romantický woodcraft a svět indiánů jsou minulostí a nastupuje svět strojů a dělníků. Ani woodcrafterské hnutí nebylo ušetřeno tehdejších silně politicky polarizovaných tendencí ve společnosti.⁴ Přes tyto divoké názorové turbulence však ve vedení nakonec převládly apoliticky naladěné osobnosti, které se sdružily v *Lize čs. woodcrafterů* (LČSW), jež organizačně vydržela po dalších 20 let až do přerušení své existence na počátku komunistické totality.

V roce 1939 dramaticky zasáhla československé woodcraftery stejně jako celý náš národ nacistická okupace a vzápětí 2. světová válka. Ani v tomto temném období však jejich činnost neustala. Organizace oficiálně fungovala pod hlavičkou „sportovního klubu“ a poté, co byla v roce 1944 zakázána, v plné ilegalitě. Řady woodcrafterů samozřejmě prořídly kvůli jejich angažovanosti v odboji, nasazení na nucené práce v Říši nebo uvěznění v koncentračních táborech. V roce 1941 také po těžké nemoci zemřel v Bechyni M. Seifert.

Po osvobození Československa LČSW opět zahájila plně svou činnost a chod se pomalu navracel do předválečných kolejí. Rozvoj organizace byl však záhy znovu přerušen po uchopení moci komunisty v únoru 1948, kteří již postupně začínali likvidovat všechny organizace, které nebyly plně loajální vládní politice. V roce 1949 byl založen *Československý svaz mládeže*, který měl sloučit veškeré dosavadní mládežnické organizace a pracovat pod přímým dohledem KSČ.

V období komunistické nadvlády byly myšlenky woodcraftu neseny jednotlivci, úzkými kroužky přátel, rodinami a tam, kde zůstaly jako nosná součást oddílového programu, musely být pečlivě tajeny pod rouškou činnosti v povolených organizacích.⁵ V 80. letech se tyto jednotlivé skupiny začínaly propojovat zprvu náhodně při realizaci společných akcí, docházelo ke kontaktům na prvorepublikové woodcraftery a s částečným uvolňováním poměrů byly opět oživovány

⁴ VICE KOŽÍŠEK, František. *Kniha o woodcraftu: [sborník článků a úvah kolektivu autorů o vzniku, významu a perspektivách woodcraftu – lesní moudrosti]*. Katowice, Biblioteczka Walden 1995. nebo též PECHA, Libor. *Woodcraft: lesní moudrost a lesní bratrstvo*. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 978-80-7309-444-7.

⁵ Např. *Československý svaz tělovýchovy*, *Československý svaz ochránců přírody*, *Svazarm*, *Dům dětí a mládeže* a mnohdy i samotný *Pionýr*.

myšlenky na vzkříšení společné organizace. Přípravy na ilegální ustanovení Ligy lesní moudrosti předběhly události sametové revoluce v listopadu 1989, které umožnily plnohodnotnou obnovu na jaře 1990.

„Normalizace” – čas přežívání, čas vzkříšení

K pochopení samotného procesu obnovy LLM je důležité detailněji nastínit situaci 70. a 80. let z pohledu tuzemského woodcrafterského hnutí. Popsat tento stav je zcela zásadní pro identifikování společenství, jež umožnila v tomto období přežití myšlenek woodcraftu a vytvořila tak podmínky pro jejich následnou transformaci do podoby oficiální organizace.

S příchodem tzv. normalizace vyhasly společně s pohřbením nadějí, které do československé společnosti přinesl proces pražského jara, i touhy zdejších woodcrafterů znovu se otevřeně přihlásit k myšlenkám E. T. Setona. Woodcrafterská činnost byla nadále nucena zůstat skryta pod rouškou některé organizace, jež byla komunisty tolerovaná a kontrolovaná.

V této době patrně uniknul režimní cenzuře počín nakladatelství Olympia, jemuž se podařilo vydat soubor Setonových povídek a v překladu Miloše Zapletala jeho obsáhlou publikaci návodů na praktickou kmenovou činnost – *Knihu lesní moudrosti*.⁶ Téměř třicet tisíc výtisků⁷ se dostalo do rukou tehdejší mládeže a nadchlo pro myšlenky pobytu v přírodě v duchu lesní moudrosti zcela novou generaci, která by dost možná k woodcraftu nikdy cestu nenašla a spokojila by se s trávením volného času v rámci tramské komunity. Z řad této dorůstající mládeže se začalo rodit specifické společenství woodcrafterských kmenů,⁸ které z počátku neměly mezi sebou žádnou vazbu ani povědomí o generaci svých předchůdců.

V nejobecnější rovině přežívaly myšlenky woodcraftu přežívaly povětšinou nevědomě v komunitě **československých trampů**. Tramping sám o sobě v mnoha ohledech jako výjimečný fenomén „úniků do přírody” poskytl azyl odrostlým skautům, volnomyšlenkářům, environmentálně založeným jedincům, woodcrafterům a dalším. Woodcrafterské ideje a fragmenty tohoto hnutí lze v tramské komunitě spatřit v mnoha aspektech. Stejně tak se řada woodcrafterů ke svému silnému sepětí s přírodou dostala v mládí právě skrze tramping

⁶ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. Praha, Olympia, 1970. ISBN 80-7033-084-8.

⁷ KOŽIŠEK, František. Z naší historie. In *Woodcraft: časopis Ligy lesní moudrosti*. Praha, Liga lesní moudrosti 1/2015.

⁸ Např. *Tuscarora* *1972, *Netnokwa* *1974, *Mawaden* *1974, *Huroni* *1978, *Hledači – Konestoga* *1980, *Tussilago* *1984, *Bílý Wampum* *1980 atd.

a většina z nich si náklonnost k tomuto hnutí zachovala po celý život. To, že tramping mohl poskytnout zázemí (mimo jiné) woodcrafterským myšlenkám, spočívalo v jeho několika přednostech, které byly zejména v období komunistických represí vůči sdružením, jež byla neloajální, zcela klíčová. Přestože se jednalo o celospolečensky masové hnutí, nebylo nikde centralizováno ani organizováno, což prakticky neumožňovalo orgánům komunistického aparátu jeho účinnou eliminaci a kontrolu. Režim sice nárazově přistupoval k drobným represím, nicméně jako celek musel trampské hnutí tolerovat. Díky své otevřenosti a široce pojaté platformě tak tramping v tomto inkriminovaném období poskytl zázemí vyznavačům woodcraftu a umožnil, aby v rámci jednotlivých aktivit mohli své ideje šířit napříč touto komunitou. Zřejmě nejintenzivněji se tato symbióza mezi woodcraftem a trampíngem rozvíjela v brdském pohorí v 70. a 80. letech. Zde našly své zázemí desítky trampských osad a tyto lesy byly protkány nespočtem kempů, stejně tak se zde pohybovaly nově vznikající woodcrafterské kmeny, ochránářské skupiny a ilegální skautské oddíly.

„Co bylo důležitý, co bylo záračný, že Brdy fungovaly jako místo, kde se ty lidi potkávali, kde se to všechno protínalo, spojovalo, že jsme o sobě věděli... bylo zajímavý, že se tehdy nekonaly žádný tajný srazy, my jsme nedělali nějaký ilegální ohně woodcrafterů, my jsme se prostě znali... bylo úžasný, jak si lidi předávali informace, znalosti, jak se to všechno propojovalo a všechno to směřovalo k těm 80. letům, ve kterých už to víc gradovalo. Jako nedá se říct, že bychom něco cejtili, že se něco stane, se asi všichni shodneme, že jsme si mysleli, že ten blbej režim už je tady navždy, ale ty myšlenky se nějak koncentrovaly a víc se jako zaměřovaly k nějakýmu cíli, takže v porovnání s těma 70. letama to všechno nabíralo na rychlosti a na hloubce.“⁹

Další významnou subkulturou, která na našem území byla s woodcraftem vždy bytostně spojena, jsou tzv. „euroindiáni“, případně „Indiancraft“ nebo „Indian hobby“. Jedná se o společenství osob, které svůj volný čas, ale mnohdy i způsob každodenního života přibližují stylu, jakým žili původní obyvatelé Ameriky. Účastní se stylových táboření, ideálně pouze s vybavením odpovídajícím vybranému kmeni. Vyrábějí předměty dle původních indiánských vzorů, což je pro mnohé z nich i výnosný způsob podnikání, obecně se zajímají o kulturu, obřady

⁹ Rozhovor Romana Faů s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 2. 3. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

a život¹⁰ severoamerických indiánů.¹¹ Vzhledem k faktu, že vzor severoamerického indiána byl s woodcraftem spjatý od jeho počátku a dodnes je v LLM velké procento kmenů preferujících „umírněné euroindiánství“, je zřejmé, proč k sobě obě hnutí měla vždy blízko a řada jedinců byla a je příznivcem obou z nich.

Fascinace severoamerickými indiány na našem území sice sahá daleko před zrod woodcraftu, přesto teprve ve 20. století zažívá po jeho boku skutečný rozmach. A naopak stejně jako zmíněný tramping znamenalo euroindiánství v mládí pro řadu woodcrafterů odrazový můstek či nastínění cesty jejich dalšího směřování.¹² V období tzv. normalizace tak toto společenství absorbovalo do svého středu část roztroušené woodcrafterské komunity. Rovněž však vygenerovalo několik osobností zcela nových, které později sehrály klíčovou roli při obnově LLM, ale také stály u následných sporů ohledně jejího dalšího směřování.

V rámci této komunity vznikl v roce 1980 kmen Bílý Wampum v čele s Danielem Hoffmannem – Wanblitankou. Společenství a zejména jeho lídr byli natolik výjimeční, kontroverzní, charismatictí i rozporuplní, že pojednání o nich by vydalo na mnoho stran. Z pohledu euroindiánské komunity začal Bílý Wampum během několika málo let nekompromisně udávat směr tuzemského hobbysmu a zejména díky jeho ortodoxii a nasazení patřili čeští euroindiáni na počátku 90. let ke světové špičce v tomto oboru. Po pádu komunismu stál tento kmen u zrodu tuzemské hobbystické organizace „Indian Corral“. I přes svůj nečekaný rozpad v roce 1995 a s tím spojené pohnuté osudy řady jeho členů zanechal Bílý Wampum nesmazatelnou stopu uvnitř tuzemského euroindiánského hnutí, jež je patrná dodnes.

Kromě zmíněné dominance na poli euroindiánství byli však členové Bílého Wampumu, především jeho klíčová osobnost Daniel Hoffmann, přesvědčenými woodcraftery. Stejně intenzivně jako ve své době dokázali strhnout a motivovat většinu euroindiánské komunity, působili na přelomu 80. a 90. let uvnitř woodcrafterského hnutí, byli jedním ze zásadních hybatelů dění a obnova LLM v podobě, v jaké se tehdy uskutečnila, by bez tohoto kmene nebyla myslitelná.

¹⁰ Např. významný český lingvista Jan Ulrich dokázal zrekonstruovat a následně oživit původní lakotský jazyk v rámci dnešní lakotské komunity, to vše díky své původní zálibě v euroindiánství.

¹¹ Více informací o této subkultuře je k nalezení na jejich oficiálních stránkách <http://www.indiancorral.cz>, případně se jí zabývala poměrně komplexně ve své diplomové práci TELENSKÁ, Jana. *Euroindiáni: modely způsobů života*. Diplomová práce, FHS UK, Praha 2012. Nebo BRIDGES, Eliška. *Indiánská subkultura v České republice*. Diplomová práce, FHS UK, Praha 2017.

¹² Podrobně o této symbióze woodcraftu a euroindiánství pojednává JEHLÍČKA, Petr. *Indians of Bohemia: The Spell of Woodcraft on Czech Society 1912–2006*. Oxford 2008.

„... je třeba objektivně říct, že ta Liga na tom Bílým Wampumu stála, to byla jediná akceschopná jednotka, která byla schopná zorganizovat tehdy jakoukoliv akci, to bylo všechno v jejich režii. Těm Liga rozhodně vděčí za rozjezd...“¹³

Relativně uzavřenou skupinou nositelů ideálů Lesní moudrosti z období prvorepublikových a poválečných československých organizací byli **původní woodcrafteri** z tohoto období, kteří tvořili sice malé, ale o to intenzivnější ohnisko woodcraftu v období tzv. normalizace. Tito pamětníci byli zpočátku pro své okolí značně nepřístupnou komunitou a vzhledem ke svému již pokročilému věku praktikovali woodcraft spíše ve filozofické než v praktické rovině. K oživení jejich činnosti přispěl na počátku 70. let Miloslav Vavrda, který po neúspěšných přípravách na obnovení LLM v roce 1968 inicioval propojení bývalých členů. Ti se začali občasné scházet na tradičních místech prvorepublikového woodcraftu a také pořádali rodinné tábory na Šumavě. Mimo to pořádaly tzv. „bytové přednášky“ a v malé míře mezi sebou šířili nejrůznější tiskoviny mající vztah k původnímu woodcrafterskému hnutí. Přestože v době obnovy samotné LLM nesehrála většina této generace významnější úlohu a postavila se spíše do opoziční a kritické role, právě v období tzv. normalizace představovala důležitou nositelku původních československých woodcrafterských tradic.¹⁴ Díky tomu mohli tito pamětníci po navázání kontaktu s představiteli **nastupující nové generace vyznavačů woodcraftu** posloužit jako zdroj inspirace a vědomostí o československém woodcraftu a sehráli tak důležitou úlohu při hledání jejich identity a identifikaci s tímto hnutím.

„Začali jsme chápat, že to, co děláme, má svoji minulost někde hluboko v historii a díky nim jsme se dozvěděli obrovskou spoustu věcí a začalo nám to dávat ještě větší smysl.“¹⁵

„To bylo krásný období, kdy já jsem čerpal z těchle starých woodcrafterů a jsem rád, že jsem to mohl zažít, tam vládlo úžasný nadšení, kdy všichni měli pocit, že budeme mít stejný cíl.“¹⁶

¹³ Rozhovor Romana Faů s Jiřím Červinkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 21. 3. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁴ Mnohé z těchto osobností byly přímými pamětníky Miloše Seiferta. Např. Miloslav Vavrda – Minehava, Zdeněk Teichman – Atahualpa, Jiří Novák – Hukwin, Zdeněk Laita – Hudžin, Karel Langer – Juraj, Ladislav Rusek – Šaman a další.

¹⁵ Rozhovor Romana Faů s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 2. 3. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁶ Rozhovor Romana Faů s Jiřím Červinkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 21. 3. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Právě kontakty mezi generací původních woodcrafterů a mladých nadšenců pro myšlenky woodcraftu, kteří se rekrutovali z pomezí trampingu a euroindiánů, lze považovat za stěžejní akcelerační procesy, které na konci 80. let směřovaly přímo k obnově Ligy lesní moudrosti. Tyto kontakty nevznikaly lehce, nejprve se jednalo o opatrné setkávání jednotlivců, poté celých skupin, až vznikla tradice společných sněmů.

„Oni nás vnímali jako nadšence, celkem radostně v nás viděli nějakou další nastupující generaci, ochotně nám předávali své vědomosti o historii woodcraftu a spíš to byli jakoby mentoři... ty spory se objevily až po založení Ligy.“¹⁷

Obnovení Ligy lesní moudrosti

Během překrývajících se aktivit zmíněného široce otevřeného společenství woodcrafterů, trampů, skautů, ochránců přírody, euroindiánů a dalších dochází k vzájemnému seznámení klíčové čtveřice osobností, které sjednotila idea obnovy woodcrafterské organizace a které tento svůj cíl v následném období rovněž realizovaly. Na jedné straně stojí **Martin Kupka – Logan** a jeho dlouholetý přítel **Petr Vilhelm – Willy**, se kterými se v roce 1985 seznámil **František Kožíšek – Biminiji** a na něj navázané společenství Bílého Wampumu v čele s **Danielem Hoffmannem – Wanblitankou**. Spojení této čtveřice se pro další vývoj ukázalo jako klíčové. Jednotnost nacházela zejména ve svém ortodoxním přístupu k chápání woodcraftu. Zde se obracela ke kořenům hnutí, jak je nastínil zakladatel E. T. Seton, a naopak zavrhovala prvorepublikovou československou modifikaci, kdy byl woodcraft založený spíše na národních a slovanských vzorech.¹⁸ Tento postoj byl předzvěstí budoucích sporů, které následně v obnovené LLM měly vypuknout. Nicméně v tomto období jejich postoj sloužil spíše ke sjednocení oné mladší generace a původní woodcraftery prozatím jejich „radikalnost“ nechávala klidnými a mnohdy jim dokonce imponovala. *„Přiznávám se, že se mi postoj mladých vyznavačů lesní moudrosti líbí – je vidět, jak jsou nadšení, jak tím doslova žijí. Přestože v jejich slovech cítím až přílišnou ortodoxii se sklonem k sektářství. Je v tom i kus apoštolského ducha, chtěli by poznané světlo roznášet dalším lidem, zdá se jim, že ti staří jsou již unavení, laxní, spíše jen vzpomínají, než skutečně žijí.“¹⁹*

¹⁷ Rozhovor Romana Faš s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 10. 4. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁸ V tomto ohledu na sebe poprvé upozorňují otevřeným dopisem woodcrafterské komunity ze dne 25. 5. 1988, ve kterém varují před ztrátou identity společenství, návratu k původním tradičním prvkům hnutí a kritizují jeho nejružnější modifikace. Sbirka LLM.

¹⁹ Úryvek z dopisu Miloše Zapletala 13. 6. 1988 (mimo jiné autora překladu zmiňované *Knihy lesní*

V následných letních a podzimních měsících roku 1989 začíná uvedená čtveřice uskutečňovat první kroky, které měly směřovat po takřka čtyřech dekádách k obnovení československé woodcrafterské organizace, v tehdejších podmínkách samozřejmě na neoficiální bázi.

„Všechno to tak nějak plynulo do toho momentu, kdy jsme si řekli, možná neuvědoměle, že to prostě budeme my, kdo do toho půjde na ostro. Pamatuju, že někdy v září 89, tedy dva měsíce před listopadem, jsme se Já, Wanblitanka, Biminiji a Willy sešli na Karláku v hospodě a tam jsme natvrdo mluvili o tom, že ilegálně obnovíme Ligu, netušili jsme, že za dva měsíce to rupne, že to bude možný.“²⁰

„Chtěli jsme založit podzemní hnutí v podstatě, který by spolu nějak volně spolupracovalo, ale ta doba už byla uvolněná, proto jsme se taky k tomu rozhodli, protože jsme podvědomě cítili, že to jde.“²¹

Prvním, jakýmsi průzkumným počinem v tomto ohledu, mělo být uspořádání literárního semináře o díle a životě E. T. Setona v následujícím roce, na který připadalo 130. výročí jeho narození. Předpokládali, že uspořádání takovéto akce nevzbudí přílišnou pozornost úřadů a současně že se na ní shromáždí dostatečný okruh příznivců E. T. Setona, kteří doposud stáli mimo jim známé společenství, případně byli z různých koutů Československa, takže kontakt s nimi byl při tehdejších možnostech komplikovaný. Ironií osudu byla skutečnost, že zprávy o plánování této poloilegální akce rozesílal Martin Kupka širšímu okruhu pražských woodcrafterů 17. 11. 1989.²²

Následné události společenského převratu, pád komunismu a nabytá svoboda však všechny předchozí úvahy postavily do zcela nového světla a postavily před dotčené aktéry nové výzvy. Byl sestaven „Přípravný výbor pro obnovu LLM“, pokračovaly přípravy zmíněného semináře a byla řešena agenda nutná pro spuštění oficiálního chodu organizace. Tyto přípravy se zpočátku nesly ve znamení mladického nadšení a zápalu pro myšlenky woodcraftu, což mnohdy působilo komplikace. Nebýt pomoci některých woodcrafterů z původní generace, jistě

moudrosti). Soukromá sbírka Petra Vilhelma.

²⁰ Rozhovor Romana Faů s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 2. 3. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²¹ Rozhovor Romana Faů s Petrem Vilhelmem v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 21. 2. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²² Dopis ohledně příprav na uspořádání semináře o životě a díle E. T. Setonova. Kupka Martin, 17. 11. 1989. Soukromá sbírka Jiřího Macka.

by během několika měsíců LLM vzniknout nemohla. Na konci roku 1989 dali woodcrafteri o sobě poprvé vědět širší veřejnosti v podobě inzerce v tehdejších periodících.²³ Díky tomu se podařilo kontaktovat přibližně deset dalších kmenů a několik desítek jednotlivců.²⁴ Zmíněné setkání bylo původně zamýšleno jako mapující krok k vytvoření přehledu o příznivcích woodcraftu v Československu, jejichž část by byla vtažena do neoficiální woodcrafterské organizace, ale pád komunismu dovolil jeho obsah učinit daleko otevřenějším. Nyní již nebyly na programu pouze přednášky pojednávající o zakladateli woodcraftu, ale velká část diskuze měla být věnována praktickým otázkám spojeným s obnovovanou LLM.

Termín byl zvolen na 17. března 1990 a zázemí pro něj poskytla posluchárna Kliniky rehabilitačního lékařství na pražském Albertově. Projevený zájem překonal všechna očekávání organizátorů. Na akci se sjelo přibližně 150 účastníků, kteří si vyslechli několikahodinový připravený program²⁵, následně se mnozí z nich zapojili do další diskuze. V té se představili zástupci přibližně dvaceti kmenů a jednotlivců reprezentujících různé oblasti a směry woodcrafterské činnosti a následně byla řešena budoucí podoba LLM. Byl představen návrh stanov a dohodnut termín velkého ligového sněmu, kde bude LLM slavnostně obnovena. Překvapivý zájem a velký úspěch celé akce, který tehdejší organizátoři zmiňují, dokazuje výše uváděnou roztržičnost woodcrafterských skupin a to, že se sympatizanti s woodcrafterskými ideály pohybovali napříč nejrozličnějšími uskupeními. Stejně tak lze na tomto faktu demonstrovat velmi komplikované možnosti komunikace mezi obdobně naladěnými jedinci v období tzv. normalizace. To způsobilo izolovanost, která mohla být prolomena až po pádu komunismu. Přestože uvedený počet 150 účastníků nepůsobí nikterak imponantně, v očích tehdejších woodcrafterů se jednalo o nečekaně velkou skupinu osob, které v předešlém období působily paralelně vedle sebe a jež až do tohoto setkání o sobě vzájemně téměř nevěděly.

I přes veskrze pozitivní dojmy, jimiž se hemží zápisy z tehdejších kronik, a pochvalné články v novinách²⁶, jež jsou uchovány ve vzpomínkách pamět-

²³ Svobodné slovo 7. 12. 1989 a Lidová demokracie 13. 12. 1989.

²⁴ KOŽÍŠEK, František. *Z naší historie*. In *Woodcraft: časopis Ligy lesní moudrosti*. Praha: Liga lesní moudrosti, 1/2015.

²⁵ Přehled životopisných dat (Martin Kupka). 2. Literární dílo (Jaromír Průša). 3. Přínos na poli přírodovědném (Martin Kupka). 4. Seton malíř (H. Patočková). 5. Seton jako znalec a přítel severoamerických indiánů (Daniel Hoffmann). 6. Dějiny čs. woodcraftu (Zdeněk Laita). 7. Návštěva Setona v Praze (Z. Pouba a M. Stárek). 8. Idea woodcraftu (František Kožíšek). Dále se konal doprovodný program v podobě ukávek indiánské kultury, četba ze Setonových knih a předsálí bylo ověřeno výstavou kronik, deníků a fotografií z období ilegálního woodcraftu.

²⁶ Zřejmě nejobsáhlejší reportáž vyšla díky Liboru Pechovi v Hanáckých novinách 29. 3. 1990.

níků dodnes, se již tehdy objevily první známky nevole nad silnou inklinací nově vznikající LLM k euroindiánství.²⁷ Ty lze nalézt zejména v dobové korespondenci vážící se k této akci, která proběhla v komunitě prvorepublikových woodcrafterů.²⁸

Tyto drobné náznaky disharmonie však tehdejší protagonisté upozadovali a své konání v jarních měsících roku 1990 plně směřovali k vytoužené obnově jejich organizace. V měsíci květnu vychází provizorní první číslo *Bizoního větru* a dále proběhla finální příprava stanov,²⁹ které byly nezbytné pro formální registraci na úřadech. V této části je nutno vyzdvihnout nedoceněný přínos Františka Kožíška, který stál za vyřízením většiny oficiálních formalit a byl klíčovou osobou při jednání se složkami tehdejší státní správy. „10. května 1990 byla v době od 7:45 do 8:00 na MV zaregistrována Liga lesní moudrosti – *The woodcraft League of Czechoslovakia*. Pod registrační značkou VSP/1-168/90-R.“³⁰

Takto strohým osobním svědectvím je zaznamenáno splnění touhy několika woodcrafterských generací, které se od počátku 50. let nemohly veřejně přihlásit ke svému hnutí. Tento administrativní krok měl být formálně zpečetěn na slavnostním sněmu, který se konal první červnový víkend roku 1990 poblíž Skleného nad Oslavou.

„Stojím na kraji lesa a přemýšlím. Dole pode mnou vyrůstá na louce jedno tee - pee za druhým. Kolik uplynulo vody v řekách, kolik mraků přelétlo nad našimi hlavami, kolik cest jsme prochodili, kolik myšlenek protrpěli, než jsme dospěli sem?“³¹

Do hlubokých lesů uprostřed Českomoravské vysočiny se sjelo 21 kmenů a mnoho dalších „osamělých“ příznivců myšlenek woodcraftu. Páteční den byl ve znamení seznamování se a příprav na sobotní večerní sněm, ke kterému vše směřovalo. Sobotu strávili zástupci kmenů a jednotlivých skupin rozdělení do různých pracovních sekcí, kde řešili řadu praktických otázek spojených s plnohodnotným rozběhnutím organizace. Večer vše vrcholilo slavnostním sněmem. Po úvodních rituálech a obřadech, typických pro tato woodcrafterská setkání, přednesl úvodní proslov Martin Kupka – kandidát na náčelníka. Poté Zdeněk

Soukromá sbírka Františka Kožíška.

²⁷ Prezentovanou zejména členy Bílého Wampumu.

²⁸ Konkrétně se jednalo o dopisy vzniklé v dubnu – květnu 1990 mezi Zdeňkem Teichmanem, Karlem Langerem a Ladislavem Ruskem. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

²⁹ Ty byly dílem Františka Kožíška a jeho přítele právníka Petra Kužvarta.

³⁰ Záznam z deníku Františka Kožíška ze dne 10. 5. 1990.

³¹ Úvodní úryvek ze zápisu pojednávajícím o ustavujícím sněmu v kronice LLM, díl I. 1990–1996.

Laita – Hudžin vzpomněl na všechny, kteří se tohoto slavnostního dne nedočkali. Dále se ujal slova Jiří Novák – Hukwim, nejstarší z přítomných a místonáčelník původní LČSW v době jejího zrušení, ten slavnostně prohlásil Ligu lesní moudrosti opět za obnovenou. Následovaly volby do náčelnictva, jehož členové se rekrutovali zejména z osobností, jež se v posledních měsících nejintenzivněji zapojily do dění v rámci příprav na tento okamžik.³² Krátce před půlnocí 2. 6. 1990 byl tento slavnostní historický sněm zakončen.

„Přestává pršet, končí sněm, všichni se tiše rozcházejí do týpí a lesních přístřešků, ale oheň stále plápolá. Je půlnoc, za pár okamžiků začne nový den, první den obnovené Ligy. Lidé se začnou rozjíždět do všech směrů, aby světlo sněmovního ohně, který uchovávají ve svých srdcích, šířili dál a dál...“³³

Takto idylicky působí toto setkání po letech ze stránek dobových kronik a ligového časopisu. Pravda je však taková, že se této události zúčastnila rozmanitá směsice nejrůznějších proudů, a proto najít společnou řeč bylo velmi obtížné a v tomto okamžiku prakticky nemožné. Formování celé organizace stálo znovu na počátku hledání vlastní identity. Řada uskupení a proudů chtěla ovlivnit následný vývoj jim blízkým směrem. Vyskytly se rozpory mezi euroindiány a umírněnějšími woodcraftery, případně mezi generací prvorepublikovou a nástupnickou. Dále se zde objevily skupiny, pro které byl woodcraft pouze doplňkem jejich činnosti a jež si chtěly zachovat velkou míru autonomie a vlastních specifik, jež je programově naplňovaly v období předcházející činnosti. Rovněž se tehdejší účastníci tohoto prvního setkání nedokázali shodnout na praktických záležitostech týkajících se struktury řízení organizace, jejího ekonomického provozu a míry ideového zasahování do programu jednotlivých skupin. Tyto rozpory byly předzvěstí následných sporů, které provázely první léta existence novodobé LLM. I přes nesourodost jednotlivých uskupení lze od této chvíle hovořit o LLM jako o oficiální volnočasové organizaci, která započala svou nejnovější epochu.

Liga lesní moudrosti v první polovině 90. let

Jedna z prvních otázek, která v počátcích obnovené organizace vyvstala, byl spor

³² Náčelník – Martin Kupka (Logan), Ohnivce – Daniel Hoffmann (Wanblitanka), Hospodář Jiří Novák – (Hukwim), Jednatel – František Kožíšek (Biminiji), Vedoucí sekce pro mládež – Iva Synáková (Tapi), Vůdce lesní školy – Martin Mokoš (Mahpia), Předseda poradního sboru – Zdeněk Laita (Hudžin), Předseda rady orlích per – Zdeněk Rendl (Hechakapa), Písmák – Petr Vilhelm (Willy). *Bizoni vítr: časopis vydávaný Ligou lesní moudrosti* Praha: Liga lesní moudrosti 2/1990.

³³ Úryvek z článku o ustavujícím sněmu LLM. in *Bizoni vítr: časopis vydávaný Ligou lesní moudrosti* Praha: Liga lesní moudrosti 2/1990.

o to, zda organizace bude řízená centralizovaně, nebo jestli vzniknou spíše regionální samosprávné celky, které budou tvořit prostředníka ústředního vedení pro danou oblast. Zastáncem prvního modelu bylo stávající vedení, zatímco druhou variantu prosazovaly skupiny zejména ze vzdálenějších koutů republiky, které kritizovaly jistou „pragocentričnost“ celého uspořádání.

„To dění ve vedení, to byl jistý pragocentrismus, to by ani jinak nešlo, ty lidi jsme neznali, abychom jim svěřili nějaký pravomoci v rozhodování, a taky jsme si chtěli udržet vliv na to další směřování.“³⁴

Daleko intenzivnější spory se však v následujících letech odehrály v oblasti, jak moc ortodoxně by se měla LLM vracet k původnímu Setonově woodcraftu. S tím byl také spojen tlak na euroindiánství, případně otázka, jestli navázat na tradici prvorepublikové LČSW, tedy zůstat široce otevřen i nejrozumnějším tram-pským skupinám hlásícím se k lesní moudrosti. Tento ideový střet byl primárně reprezentován mezigeneračním rozkolem woodcrafterské komunity.³⁵ Na jedné straně stáli lidé, kteří v posledním období byli zásadními hybateli celého dění, zde nejradikálněji vystupoval Daniel Hoffmann, který byl značně kontroverzní osobnost, nicméně uměl si získat řadu příznivců. V opozici vůči nim se nacházela část generace prvorepublikových woodcrafterů, kteří nesouhlasili s nastave-ním směřováním LLM.

„Když se začala ta Liga obnovovat, tak ti staří měli pocit, že je to spole-čenství bude víc oprašovat a stavět na nějaký piedestal za jejich zásluhy, ale tehdy v tom překotném dění na to nebylo moc času anebo nebyla chuť.“³⁶

„Nová generace nedokázala dostatečně diplomaticky vyjít s tou gene-rací původní, která byla orientovaná na tu slovanskou tradici. Oni dělali 60 let woodcraft a najednou někdo o dvě generace mladší jim do toho takhle radikálně vltíne.“³⁷

³⁴ Rozhovor s Františkem Kožíškem v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 24. 4. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

³⁵ Ale i v rámci nastupující generace woodcrafterů se ozývaly hlasy, které požadovaly umírněnost a otevřenost hnutí širokému spektru volnočasových skupin. V tomto kontextu šlo spíše o to, jak moc klást vysoké nároky (nastavené především Bílým Wampumem) na různé turistické a nevy-hraněné dětské oddíly.

³⁶ Rozhovor s Františkem Kožíškem v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 24. 4. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

³⁷ Rozhovor s Jiřím Červinkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnu-tí po roce 1989*, 21. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Tento stav vyústil do situace, kdy se k těmto kritikům přidalo poměrně značné množství podporovatelů, kteří nebyli z nejrůznějších důvodů spokojeni se stavem a chodem woodcrafterské organizace. Mezi představitele této opozice lze zařadit zejména tzv. „Atahualpovu skupinu“, ³⁸ později například Libora Pechu – Norka samotáře, jejichž výhrady jsou detailně rozepsány v obsáhlé korespondenci, kterou si adresovali sobě navzájem, ale i do rukou tehdejšího náčelnictva. ³⁹ Zde lze narazit na kritiku přílišné inklinace k euroindiánství, nedocení představitelů původní LČSW – zejména M. Seiferta, autoritářské vedení celé organizace a povýšené vystupování členů kmene Bílý Wampum na ligových akcích atd. ⁴⁰ Vzájemné nepochopení a narůstající rozpory vyústily v letech 1991–1992 odchodem některých z těchto prvorepublikových woodcrafterů a řady dalších členů z řad LLM. V této době se ke zmíněným opozičním kruhům přidává i ikona veškerého dění v okolí Prahy z dob tzv. normalizace, a to Ivan Makásek. Vzhledem k faktu, že tito kritici hledali cestu, jak systematicky vyjadřovat své názory, přichází právě Ivan Makásek s myšlenkou periodika, které by bylo jakousi opoziční platformou k ligovému Bizonímu větru. K tomuto účelu měl posloužit již po léta vydávaný oddílový časopis Wampum Neskenonu. Ten se díky Makáskově ekologické nadaci NIKA dařilo šířit napříč tehdejší woodcraftersko/skautskou komunitou. Na jeho stránkách se tak v následujících letech ⁴¹ objevuje řada kritických polemik s děním a směřováním LLM.

Jednu z hlavních příčin těchto sporů lze spatřit v komplikované osobě Daniela Hoffmanna. Na jedné straně obrovské organizační schopnosti, nehybnoucí zásluhy o pozvednutí woodcrafterského hnutí a značné nasazení ve prospěch chodu LLM měly svou odvrácenou tvář v podobě jeho autoritářského a dogmatického vystupování. ⁴² Přestože je význam této složité osobnosti československého woodcraftu dnes poněkud opomíjen a nejmladší generace současných woodcrafterů jej mnohdy ani nezná, byl jednou z neodmyslitelných postav 80. a 90. let tuzemského woodcrafterského, ale i euroindiánského hnutí. Celá řada dnes běžně přijímaných „tradičních“ záležitostí je jeho výtvozem vzniklým

³⁸ Např. Zdeněk Teichman, Karel Langer a Ladislav Rusek.

³⁹ Přibližně stovka dopisů uchovaných ve sbírce LLM a částečně také v soukromé sbírce Tomáše Studenovského.

⁴⁰ Komplexně jsou tyto výtky zpracovány v kritickém spise Libora Pechy – *Kritická analýza vedení LLM v letech 1990–1994*, sbírka LLM. Současně se mnohé z těchto tezí nachází v jeho obsáhlém díle PECHA, Libor. *Woodcraft: lesní moudrost a lesní bratrstvo*. Praha, 2007.

⁴¹ Nejintenzivněji mezi lety 1992–1994.

⁴² Charakteristiku Daniela Hoffmanna předkládá velmi emotivně jeden z jeho nejbližších vrstevníků - František Kožíšek v článku u příležitosti jeho nenadálé smrti in *Wampum neskenonu: pro skauty a woodcraftery*. 4/2002.

za účelem obohacení malebnosti těchto volnočasových hnutí. Podrobnější studie zabývající se tímto „enfant terrible“ českého (nejen) woodcraftu tak prozatím čeká na své zpracování.

Vážný rozkol po necelém roce a půl fungování organizace zasáhl i samotné nejužší vedení LLM, když po zpočátku banálním, avšak necitelně řešeném sporu opustil jeho řady jeden z klíčových protagonistů předchozích let – František Kožíšek. Ten se na dlouhá léta zcela stáhl z dění na woodcrafterské scéně, pouze občasně publikoval články zabývající se historií předválečného woodcraftu ve zmíněném Wampumu Neskenonu. I přes tyto osobní neshody se podařilo úspěšně rozběhnout chod organizace a poskytnout tak nezbytné zázemí jednotlivým woodcrafterským kmenům. LLM díky tehdy relativně štedré dotační politice ze strany státu ekonomicky sílila a dařilo se jí ideologicky se vymezit vůči skautům⁴³ a dalším organizacím. Díky tomu získala svou jednoznačnou identitu. Vznikla řada nových projektů, ale současně se podařilo do programu integrovat původní woodcrafterské akce z dob tzv. normalizace nebo tradiční záležitosti z období LČSW.⁴⁴ Do tohoto období také spadá nastartování pozitivního trendu setrvalého vzestupu členstva, který s drobnými výkyvy trvá v podstatě až do dnešních dnů.

Samostatnou kapitolou této doby je zahraniční spolupráce a navázání kontaktů se sesterskými organizacemi, o něž se tehdejší náčelnictvo LLM pokoušelo. Tyto aktivity započaly již na konci 80. let, kdy se František Kožíšek⁴⁵ pokoušel navázat zmíněné kontakty. Již od těchto pokusů však byl konfrontován se skutečností, že žádná celosvětová woodcrafterská organizace neexistuje, což porevoluční pokusy jen potvrdily. I přes zpočátku nadějnou korespondenci museli tuzemští woodcrafteri záhy konstatovat, že vývoj v ostatních zemích podobné organizace zcela modifikoval, případně že zanikly, takže ve svém snažení jsou patrně jedinými nositeli Setonových ideálů na světě.

„Takže ta spolupráce se rozběhla takhle slibně, ale všechno to bylo vlastně na korespondenční úrovni, jediný aktivní kontakt jsme měli s OWC,⁴⁶

⁴³ Tento proces byl poměrně obtížný, neboť řada skautských oddílů používala poměrně běžné prvky spojené s woodcraftem a tehdejší vedení LLM stálo značné úsilí mezi oběma organizacemi vytyčit jasné mantinely. Tyto snahy jsou zachyceny v korespondenci mezi čelními představiteli LLM a Skauta – Junáka z let 1990–1991, sbírka LLM.

⁴⁴ Nejvýznamnější je pravděpodobně obnova tzv. „Lesních škol – Čotokev“, tedy pravidelně pořádaných seminářů, pobytů v přírodě a turistických expedic zaměřených na systematické vzdělávání dorůstající woodcrafterské mládeže, která by v následném období měla převzít roli vedoucích oddílů a kmenů.

⁴⁵ V 90. letech poté jeho úlohu v tomto směru přebíral Martin Kupka.

⁴⁶ Order of Woodcraft Chivalry. <http://www.orderofwoodcraftchivalry.org.uk> (cit. 17. 5. 2018)

*kam jsme v 94 vyrazili na jejich letní tábor... on to ani letní tábor nebyl, vzhledem k tomu, kam se za ta desetiletí posunuli, to byl normální autokempink, my jsme tam působili v podstatě jako misionáři, protože jsme tam přivezli ten ortodoxní woodcraft, který oni už dávno zapomněli.*⁴⁷

*„To samý tábor Woodcrafter Rangers v Kalifornii, Wašewin⁴⁸ to líčila jako otrěsnej ROH tábor s bazénama a tenisovejma kurtama a na ni se tam dívali jako na zjevení z minulého století, když jim tam postavila týpí.*⁴⁹

Tento ojedinělý československý vývoj (respektive ustrnutí v něm) byl dán souběhem několika faktorů. Nejprve prvorepublikové woodcrafterské hnutí ve své době dokázalo při hledání vlastní cesty modifikovat americkou předlohu a učinit ji tak životaschopnější v tuzemských podmínkách, což umožnilo hluboké zakořenění těchto myšlenek a jejich přežití až do dnešních dnů. Dále zde sehrálo významnou roli sepětí woodcraftu s trampingem, tedy ve stěžejním období celospolečensky rozšířeným fenoménem, v jehož rámci si woodcrafterské ideály udržely své specifické postavení. Paradoxně můžeme pozitivní podíl na tomto stavu přičíst i desetiletím společenské nesvobody, která částečně zakonzervovala možný vývoj, při němž se jiné woodcrafterské organizace přizpůsobovaly svobodné konzumní společnosti. Ať již poměr zmíněných faktorů byl jakýkoliv, ve výsledku způsobil, že na počátku 90. let se v Československu probouzela k životu organizace, které se jako jediné na světě podařilo uchovat původní ráz a nepodlehnout dramatickým přeměnám, ke kterým docházelo téměř ve všech odvětvích společnosti. Ani tato osamocenost však tuzemské woodcraftery neodradila, ba možná naopak je posílila v jejich snažení, takže v první polovině 90. let dokázali svou organizaci plně etablovat v rámci místních volnočasových hnutí. Na přelomu let 1993/1994 však přišla první opravdu vážná krize, která vedení celé organizace na čas paralyzovala. Pod vlivem dalších eskalujících sporů se z dění v LLM stáhl i Daniel Hoffmann. Tím vedení LLM ztratilo další silnou a výraznou osobnost, která byla navíc přímým reprezentantem a duchovním otcem dosavadního vývoje organizace. Z původního složení tak zůstal osamocený Martin Kupka, kterému v tomto období přispěchali na pomoc někteří ze starší generace woodcrafterů,⁵⁰ přestože se doposud k jeho vedení stavěli

⁴⁷ Rozhovor Romana Faů s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 10. 4. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴⁸ Radka Skopupilová

⁴⁹ Rozhovor Romana Faů s Martinem Kupkou v rámci projektu *Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989*, 10. 4. 2018. Přepis rozhovoru uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵⁰ Zejména Milouš Stárek - následný náčelník LLM nebo Karel Doleček.

většinou kriticky. Na následujícím sněmu došlo k radikální obměně náčelnictva⁵¹ a nastalo nové období fungování LLM. Bylo částečně ustoupeno z dogmatického přístupu a celá organizace se tak poněkud více otevřela širší veřejnosti, což bylo pravděpodobně klíčové pro její rozvoj v následujících letech. Následný vývoj po roce 1995 však již není předmětem této práce.

Závěr

Tato studie se pokouší primárně zmapovat vývoj československého woodcrafterského hnutí v období pádu komunistického režimu a v prvních letech demokracie v naší společnosti. Jedná se o období vděčné z pohledu historie, sociologie, politologie, antropologie a dalších oborů, jelikož během relativně krátkého časového úseku došlo k dramatickému obratu v řadě segmentů společnosti. Současně však toto období zůstává v mnoha ohledech neprobádáno, což je příklad i zmíněného tématu předkládané práce. Pakliže se historií woodcrafterského hnutí někdo v minulosti zabýval, jednalo se vždy o zkoumání jeho kořenů, ať již amerických, nebo tuzemských. Právě deficit informací o tomto nedávném období, kdy se uvedená organizace znovu nadechla k životu, zájem o jejich shromáždění a uspořádání do přehledného celku, díky němuž by bylo možno ho popsat, to byly prvotní pohnutky, jež vedly k započetí této práce.

I přes výše uvedené časové vymezení se práce poměrně obšírně věnuje období 70. a 80. let, tedy době, která bezprostředně předcházela avizované transformaci hnutí. Poznatky shromážděné v této části lze interpretovat v několika rovinách. Jednak popis tehdejších aktivit demonstuje provázanost woodcraftu s řadou dalších, přírodu preferujících volnočasových proudů, v rámci kterých dokázal v tomto období úspěšně přetrvat a současně je vnitřně obohacovat. To dokazuje i sílu jeho myšlenek, které si jednotlivé skupiny uzpůsobily do řady specifických forem, nicméně původní Setonovo poslání dokázaly uchovat pro další generace. Současně výčet a popis těchto nejrůznějších proudů praktikujících woodcrafterské činnosti sloužil k definování stěžejních podmínek, procesů a uskupení, které poskytly nezbytné zázemí pro obnovu organizace, jakmile to vnější podmínky umožnily. V tomto ohledu považuji za stěžejní zejména široké společenství, které své aktivity navázalo na brdské pohoří a v rámci něhož se vyprofilovala silná skupina mladých zapálených příznivců E. T. Setona. Ta poté, co se dokázala propojit s původními členy poválečné LČSW, čímž dostala podporu v podobě historické tradice a sounáležitosti s původním hnutím, začala činit kroky vedoucí ke znovuobnovení původní organizace. To vše bylo šťastnou

⁵¹ Martin Kupka se stahuje do pozadí, nicméně i přesto více než dalších dvacet let zůstává aktivní v práci pro tuto organizaci a stojí za řadou uskutečněných projektů.

shodou událostí podpořeno destrukcí komunistického zřízení a demokratizací naší společnosti.

Woodcrafterské hnutí se tak stalo jedním z tehdejších ostrůvků svobody, vypůjčím-li si tento termín,⁵² v rámci nějž se seskupilo společenství osob vyznávajících hluboké mravní a etické hodnoty. Toto společenství lidí povýšilo „pouhý“ únik od reality všedních normalizačních dnů (na rozdíl od některých jiných volnočasových subkultur) na výchovu sebe sama, ale i svého okolí směrem k lepší a uvědomělejší občanské společnosti. Tím i oni svou nepatrnou měrou přispěli k demokratizačnímu procesu, jenž na počátku 90. let minulého století v Československu proběhl. Před samotnými woodcraftery však díky tomu vyvstaly úkoly nové. Jednak bylo třeba legitimizovat vlastní platformu, což bylo spojeno s pokusem o sjednocení mnoha názorových proudů, které spolu sice dokázaly dobře koexistovat pod zastřešující myšlenkou woodcraftu v izolaci na pomezí ilegality, avšak proces etablování do oficiální organizace s sebou přinášel netušené těžkosti. Důležitějším faktorem však zůstávala otázka, jak woodcraft jako sto let starý ideový směr obstojí na přelomu milénia, tedy v době, kdy celá společnost prožívala překotný vývoj a kdy podobné organizace byly postaveny před existenční otázkou.

To, že i přes mnohé bolestné kapitoly v hledání správné cesty je woodcraft prozatím hnutím životaschopným, dokládá setrvalý nárůst jeho členské základny a neutuchající nadšení stále nových generací následovníků E. T. Setona. Snad i tato práce dokáže přispět k poznání nedávné historie našeho woodcrafterského hnutí, díky čemuž se možná jeho novodobí příznivci vyvarují opakování chyb, kterých se jejich předchůdci tak rádi a často dopouštěli. Na tuto nejmladší generaci woodcrafterů ostatně stejně čeká v 21. století nelehká výzva, a to obstat s ideály „očistného primitivismu“ v dnešní hi-tech konzumní společnosti, což je úkol nelehký, ne-li přímo nemožný. Před více než sto lety stála na počátku zrození woodcraftu nespokojenost s úpadkem churavějící „civilizace bílého muže“, avšak málokdy v minulosti byly jeho ideály aktuálnější než v dnešní přetechnologizované době. Právě z těchto důvodů bych rád svou práci zakončil přáním všem současným, ale i budoucím nositelům myšlenek Ernesta Thompsona Setona mírně parafrázovaným zvoláním kmene Bílý Wampum.

„Zapalte ohně na vyhaslých pláních země české...“

⁵² VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002. ISBN 80-7220-124-7.

Použité zdroje / References

Literatura

ANDERSON, H. Allen. *Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. Praha: Václav Vávra, 2012. ISBN 978-80-904543-0-9.

BREČKA, Bruno. *Skautské hnutí ve světě: předchůdci a zakladatelé, organizace historie skautingu a woodcraftu, aktuality, zajímavosti*. Brno: A-ASKA, 2012.

BRIDGES, Eliška. *Indiánská subkultura v České republice*. Diplomová práce, FHS UK, Praha 2017.

FAGAN, Adam. *Environment and democracy in the Czech Republic: the environmental movement in the transition process*. Cheltenham 2004. ISBN 1-85898-876-4

JEHLICKA, Petr a Matthew KURTZ. *Everyday Resistance in the Czech Landscape: The Woodcraft Culture from the Hapsburg Empire to the Communist Regime*. Berlin 2013. Dostupné online: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0888325413483550> (cit. 17. 4. 2018)

JEHLIČKA, Petr. *Indians of Bohemia: The Spell of Woodcraft on Czech Society 1912-2006*. Londýn 2008. Dostupné online: [Fttps://oro.open.ac.uk/10167/2/Indians_of_Bohemia_the_spell_of_woodcraft.pdf](https://oro.open.ac.uk/10167/2/Indians_of_Bohemia_the_spell_of_woodcraft.pdf) (cit. 29. 3. 2018)

KOŽÍŠEK, František. *Česká knižní bibliografie Ernesta Thompsona Setona*. Praha: LLM, 2013. ISBN 978-80-17352-11-9

KOŽÍŠEK, František. *Kniha o woodcraftu*. Katowice 1995.

KUPKA, Martin. *Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady*. Vyškov 2012. ISBN 978-80-85063-18-9

KUPKA, Martin a kol. *Sborník dokumentů k semináři pořádanému u příležitosti 150. výročí narození E. T. Setona*. Praha 2010.

MACEK, Jiří. *Náhradní motivace v činnosti skautských oddílů v minulých letech*. Soukromá sbírka autora, 1990.

PECHA, Libor. *Kritická analýza vedení LLM v letech 1990–1994*. Sbírká LLM 1994.

PECHA, Libor. *Woodcraft: lesní moudrost a lesní bratrstvo*. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 978-80-7309-444-7.

SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. Praha, Olympia, 1970. ISBN 80-7033-084-8.

STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Rebel s hlavou v oblacích: Miloš Seifert (1887–1941): život a dílo*. Praha, Liga lesní moudrosti 2017. ISBN 978-80-904567-9-2.

TELENSKÁ, Jana. *Euroindiáni: modely způsobů života*. Diplomová práce, FHS UK, Praha 2012.

VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, 2002. ISBN 80-7220-124-7.

Použitá periodika a časopisy

Bizoní vítr: časopis vydávaný Ligou lesní moudrosti: ke kráse cestou těla – k pravdě cestou mysli – k síle cestou ducha – k lásce cestou služby. Praha, Liga lesní moudrosti 1990–2009.

Hanácké noviny. Olomouc, 29. 3. 1990.

Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové. Brno, 13. 12. 1989

Svobodné slovo: list Československé strany socialistické. Praha: Československá strana socialistická, 7. 12. 1989.

Woodcraft: časopis Ligy lesní moudrosti. Praha, Liga lesní moudrosti 2009-.

Wampum neskenonu: pro skauty a woodcraftery. Praha, NIKA 1992–2006.

Osobní prameny

Deník Františka Kožíška z roku 1990. Soukromá sbírka Františka Kožíška

Kronika Ligy lesní moudrosti 1990–1996. Sbírka LLM.

Otevřený dopis příznivcům lesní moudrosti. Hoffmann, Kožíšek, Kupka, Vilhelm, 25. 5. 1988. Soukromá sbírka Petra Vilhelma.

Otevřená odpověď na tento dopis - Zapletal, 13. 6. 1988. Soukromá sbírka Petra Vilhelma. - *Teichman*, září 1988. Soukromá sbírka Petra Vilhelma. - *Rusek*, květen 1989. Soukromá sbírka Petra Vilhelma.

Dopis ohledně přípravy semináře o E. T. S. Kupka, 17. 11. 1989. Soukromá sbírka Jiřího Macka.

Otevřený dopis českým woodcrafterům a Občanskému fóru. Hoffmann, Kupka, 23. 11. 1989. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

Pozvánka na seminář o životě a díle E. T. Setona. Prosinec 1989. Soukromá sbírka Františka Kožíška.

Prohlášení zakládajících členů Moravskoslezské ligy lesní moudrosti. Vyhňák, 19. 4. 1990. Soukromá sbírka Aleše Kapici.

Série dopisů (9 ks) ohledně reakcí na seminář o životě a díle E. T. Setona. Langer, Rusek, Teichman, duben–květen 1990. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

Dopis redakci Skauta – Junáka. Hoffmann, Kožíšek, Kupka, 24. 7. 1990. Sbíрка LLM.

Odpověď redakce Skauta – Junáka vedení LLM. Zapletal, 25. 9. 1990. Sbíрка LLM.

„K hledání vlastní identity“. Pecha, 27. 10. 1990. Sbíрка LLM.

Prognóza a směr vývoje woodcrafterské ligy v příštích letech. Hoffmann, 16. 11. 1990. Soukromá sbírka Petra Vilhelma.

Dopis náčelnictvu ohledně vystoupení Františka Kožíška z LLM. Kožíšek, 24. 11. 1991. Sbíрка LLM.

Zpráva revizní komise náčelnictva LLM. Novák, 24. 6. 1992. Sbíрка LLM.

Dopis náčelnictvu ohledně vystoupení některých prvorepublikových woodcraftérů z LLM. Langer, Rusek, Teichman, 21. 9. 1992. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

„Svědectví spolupracovníků profesora Miloše Seiferta – Woowotanny“. Langer, Rusek, Teichman, 4. 12. 1992. Soukromá sbírka Tomáše Studenovského.

Série dopisů (29 ks) mezi Liborem Pechou a Martinem Kupkou ohledně vedení LLM a obsahu Bizoniho větru. Kupka, Pecha, březen 1992 – červen 1994. Sbíрка LLM.

Použité internetové zdroje

www.bushcraft.cz

www.indiancorral.cz

www.orderofwoodcraftchivalry.org.uk

www.scouting.org

www.skaut.cz

www.woodcraft.cz

Citované a parafrázované orálněhistorické rozhovory

Aleš Kapica – Životopisné vyprávění 9. 2. 2018

Aleš Kapica – Interview 7. 3. 2018

František Kožíšek – Životopisné vyprávění 9. 4. 2018

František Kožíšek – Interview 24. 4. 2018

Ivan Makásek – Interview 22. 3. 2018

Jiří Červinka – Životopisné vyprávění 27. 2. 2018

Jiří Červinka – Interview 21. 3. 2018

Jiří Macek – Životopisné vyprávění 5. 2. 2018

Jiří Macek – Interview 19. 2. 2018

Josef Bláha – Životopisné vyprávění 8. 3. 2018

Josef Bláha – Interview 29. 3. 2018

Martin Kupka – Životopisné vyprávění 2. 3. 2018

Martin Kupka – Interview 10. 4. 2018

Petr Vilhelm – Životopisné vyprávění 21. 2. 2018

Petr Vilhelm – Interview 14. 3. 2018

O autorovi

*Mgr. Roman Faŕ (*1983)* studium: Středoevropská komparativní studia FSV UK, Soudobé dějiny – Orální historie FHS UK, v současné době studuje doktorské studium s akcentem na aspekty sociální antropologie a regionální historiografie v kontextu nejnovějších československých dějin.

Udržování historického povědomí a etnické identity ve třech generacích řecké národnostní menšiny / Preserving historical consciousness and ethnic identity in three generations of the Greek national minority

Jana Poláková

Abstrakt

Studie se zaměřuje na zástupce řecké národnostní menšiny, jejímž základem je generace dětí přichozích na naše území v důsledku občanské války probíhající v letech 1946–1949 v Řecku. V průběhu sedmdesáti let se ze skupiny přijaté ke krátkodobému pobytu stala do naší společnosti trvale integrovaná národnostní menšina. Cílem předkládaného textu je představit některé dílčí výsledky dosud probíhajícího historicko-etnologického výzkumu zaměřeného na rodinnou paměť související s historickými událostmi a udržování etnické identity. Podkladem pro článek byl výzkum probíhající od června do listopadu 2017, při němž bylo pořízeno 19 rozhovorů. S ohledem na věk respondenta obsahovaly osobní nebo zprostředkovaný popis příchodu první a tzv. jedenapůlté generace Řeků do tehdejšího Československa. Dále se otázky dotýkaly aktuálních témat, jako je soužití s majoritní společností, integrace, asimilace a míra zachování původního etnického vědomí, rozvíjení kultury menšiny v minulosti i současnosti, přístup mladé generace k etnicitě své i svých předků, vztah k dřívější a současné vlasti apod. Výběr respondentů směřoval ke zmapování až tří generací několika řeckých rodin žijících v Praze, Severomoravském, Olomouckém a Jihomoravském kraji.

Abstract

The paper deals with representatives of the Greek national minority the core of which is the generation of children having come on our territory due to the civil war in Greece in 1946–1949. In the course of 70 years the group received for a short term stay has turned into a permanent national minority well integrated into our society. The present text is based on a research carried out between

June and November 2017 and resulting in 19 interviews. With regard to the age of the respondents they included personal or mediated description of the arrival of the first and the so called first-and-half generation of Greeks in the then Czechoslovakia. The questions further concerned topical issues such as the coexistence with the majority society, integration, assimilation and extent of preservation of the original ethnic consciousness, development of the minority's culture in the past and nowadays, approach of the young generation to their own ethnicity and that of their ancestors, relation to their previous and today country, etc. The selection of respondents tried to cover up to three generations of several Greek families living in Prague, in the North-Bohemian region, the Olomouc region and the South-Moravian region. The paper describes the main means of preservation of the historical consciousness and ethnic identity in the Greek national minority in the Czech Republic.

Klíčová slova: Řecká národnostní menšina; etnická identita; kulturní identita; integrace; rodinná paměť; oral history.

Key words: Greek national minority; ethnic identity; cultural identity; integration; family memory; oral history.

Úvod

Studie se zaměřuje na zástupce řecké národnostní menšiny, jejíž základ položili dospělí (první generace řeckých migrantů) a děti (tzv. jedenapůltá generace řeckých migrantů¹) přichozí na území dnešní České republiky v důsledku občanské války probíhající v letech 1946–1949 v Řecku.² V průběhu sedmdesáti let se ze skupiny přijaté ke krátkodobému pobytu stala do české společnosti trvale integrovaná národnostní menšina. Přesun na naše území vynucený tehdejší politickou situací pro ně znamenal nedobrovolné vytržení z původního kulturního prostředí. Značnou část exulantů tvořily děti, z nichž mohlo žít s dospělými příbuznými jen malé procento. Funkce rodiny jako nositele základních faktorů povědomí o historii vlastního národa či rodiny a etnické identity³ byla u této generace výrazně potlačena. Vedle informací získaných od

¹ J. Otčenášek používá ve své studii označení stará a střední generace. Viz OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řecká národnostní menšina v České republice dnes, *Český lid*, roč. 85, č. 2, 1998, s. 147 – 159.

² Viz HRADEČNÝ, Pavel – TSIVOS, Konstantinos. *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 457–477.

³ Viz BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘÁLKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo. Základní pojmy etnické teorie. *Český lid*, 1991, roč. 78, č. 4, s. 241 – 242, 244.

řeckých pedagogických a výchovných pracovníků se děti denně setkávaly s českými životními normami a kulturními prvky. Jejich samovolné, neuvědomělé přejímání,⁴ stejně jako zvyšující se počet smíšených manželství, vedlo k současnému stavu, kdy přes dosavadní existenci nepřehlédnutelných etnických specifik vyjadřují někteří zástupci řecké národnostní menšiny u nás obavy z postupující akulturace⁵ a asimilace.⁶ Cílem následujících řádků je představit některé dílčí výsledky dosud probíhajícího historicko-etnologického výzkumu zaměřeného na rodinnou paměť⁷ související s historickými událostmi a udržování etnické identity.

Metodologie a použité prameny

Podkladem pro předložený text byl výzkum, na jehož provedení jsem spolupracovala s Nadačním fondem Hellenika se sídlem v Brně.⁸ V období od června do listopadu 2017 bylo pořízeno 19 rozhovorů o průměrné délce 45 minut. Jedním z účelů výzkumu bylo v jeho prvotní fázi získání podkladů pro uspořádání výstavy a vznik dokumentárního filmu se stejnou tematikou. Základním cílem bylo získat osobní vzpomínky a názory jednotlivých narátorů na historickou událost, která dosud stojí na okraji zájmu českých badatelů.

Body osnovy uskutečněných rozhovorů se opíraly o známá a v odborné i populárně-naučné literatuře běžně dostupná historická fakta. S ohledem na věk respondenta obsahovaly osobní nebo zprostředkovaný popis příchodu první a tzv. jedenapůlté generace Řeků do tehdejšího Československa. Dále se otázky dotýkaly aktuálních témat, jako je soužití s majoritní společností, integrace⁹ (případně asimilace) a míra zachování původního etnického vědomí, rozvíjení kultury menšiny v minulosti i současnosti, vztah mladé generace k etnicitě

⁴ Viz JOANIDIS, Sotiris. *K 60. výročí exodu Řeků do Československa*. Zlaté Hory: Sotiris JOANIDIS – Rula, b. d. ISBN 978-80-904122-6-2, s. 10.

⁵ Viz BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘÁLKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo. Základní pojmy etnické teorie, s. 239 – 240; UHEREK, Zdeněk. Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretická tematizace. In: Uherek, Z. – Korecká, Z. – Pojarová, T. (eds.). *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2008, s. 80.

⁶ Viz BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘÁLKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo. Základní pojmy etnické teorie, s. 240.

⁷ Srovnej VRZGULOVÁ, Monika – VOĽANSKÁ, Ľubica – SALNER, Peter. Rozprávanie a mlčanie. Medzigeneračná komunikácia v rodine. [Talking and Silence. Intergeneration communication in the Family.] Bratislava: VEDA 2017. ISBN 978-80-224-1621-4, s. 92–102.

⁸ Viz *Národnostní menšiny v Jihomoravském kraji 2015, jejich spolky a organizace*. Brno: Jihomoravský kraj, 2015, s. 44 – 45.

⁹ Viz HONUSKOVÁ, Věra. Pojem integrace azylantů. In: Uherek, Z. (vedoucí autorského kolektivu). *Analýza státního integračního programu pro azylanty*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. ve spolupráci s Ministerstvem vnitra, 2012. ISBN 978-80-87112-65-6, s. 6–8.

své i svých předků, k dřívější a současné vlasti apod. Výběr respondentů směřoval ke zmapování až tří generací několika řeckých rodin žijících v Praze, Severomoravském, Olomouckém a Jihomoravském kraji. Z hlediska vzdělání, které však ve výběru nehrálo žádnou roli, patřili respondenti ke středoškolákům a vysokoškolákům.

Do dnešní doby se k podložení historických skutečností v odborné literatuře používaly v maximální míře osobní vzpomínky přímých účastníků. Specifikem popisovaného výzkumu je tedy využití rozhovorů s respondenty z následujících generací zde žijících Řeků. Výsledky výzkumu a jejich analýza poskytují nejen informace od přímých pozorovatelů a zúčastněných, ale mapují také proces předávání těchto vzpomínek potomkům v rámci rodiny eventuálně komunity.

Základní pracovní metodou se stala oral history. Jedná se o kvalitativní metodu, jejímž cílem je získat ucelené informace o jisté historické události nebo společenském jevu od příslušníků tzv. bezdějinných vrstev. Předpokladem je subjektivní postoj dotazovaného, který je považován za nepostradatelnou součást výzkumu. V centru zájmu je člověk, jeho individualita, respektovaný a pozorovaný badatelem jako původce verbálních i neverbálních informací. V dnešní době se jedná o metodu hojně využívanou mnohými společenskovědními obory. Jako nejvhodnější formu rozhovoru jsem zvolila tzv. semistrukturovaný rozhovor.¹⁰ Hlavní postup vyprávění se držel chronologického principu. Prameny v podobě osobních vzpomínek je nutné pro zvýšení objektivity doplnit dalšími podklady. Současné badatelské podmínky umožňují nahlížení do archiválií, které by mohly obsahovat citlivé údaje o osobách žijících, pouze v omezené míře. Z toho důvodu není možné ověřit pravdivost některých údajů respondenta, např. v případě místa a doby pobytu v dětských domovech. Jako historický doklad slouží vedle přístupných archiválií dobový tisk. Dnes je možné také čerpat z poměrně uspokojivého počtu titulů odborných prací autorů českého i řeckého původu. Jako doplňkový materiál posloužily fotografie z domácích alb nebo oficiální filmové snímky a záznamy.

Řecká diaspora na českém území

I když propojení našeho území s řeckou, případně byzantskou kulturou sahá hluboko do historie, o skutečné migrační vlně lze hovořit až v souvislosti s příchodem několika tisíců Řeků, kteří opustili své domovy z důvodu občanské války. V první fázi se jednalo především o děti partyzánů a sympatizantů politické levice, v závěru přišli na naše území i dospělí. Jejich počet byl odhadován na

¹⁰ Viz VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2011. ISBN 978-80-7285-145-4, s. 121–122.

třináct a půl tisíce osob.¹¹ Většinu migrantů tvořili obyvatelé severních horských řeckých oblastí, nicméně komunita byla vnitřně národnostně diferencovaná na několik skupin.¹² Jazykové a kulturní rozdíly se mezi nimi začaly upravovat až v pozdějších letech,¹³ kdy pocit náležitosti k určité oblasti eventuálně státu převládá nad pocitem příslušnosti k regionu či vlastní subetnické skupině.

Pomoc utečencům organizovala Československo-řecká společnost, faktické rozhodování měl na starost Ústřední výbor Komunistické strany Československa.¹⁴ Pobyt Řeků v Československu byl zpočátku chápán oběma zúčastněnými stranami jako přechodný, ani jedna proto prvoplánově neusilovala o jejich začlenění do české majoritní společnosti. Po konci řecké občanské války bylo zjevné, že nepůjde o dočasnou záležitost. Přesto se hlavně nejstarší emigranti upnuli na myšlenku návratu do rodné vlasti.

„[...] kdykoliv se sešlo několik lidí, tak vždycky si nalili štamprlu, a když ji pili, tak říkali: tak na rok v Řecku. To ať jste popijeli takhle začátkem toho exilu nebo koncem, tak pořád tato věta platila, jako kdyby to byl dolar.“¹⁵

V průběhu 50. let 20. století byla vedle politických záležitostí řešena zaměstnanost uprchlíků, jejich bytová situace, za pomoci Československého červeného kříže docházelo ke slučování rodin a důraz byl kladen také na vzdělávání dětí i dospělých. K místům s největší koncentrací Řeků patřily pohraniční oblasti a města s potřebou pracovních sil v průmyslu.¹⁶

¹¹ Viz ZISSAKI-HEALEY, Tassula. *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích*. Praha: Řecká obec, 2013, s. 110.

¹² Viz OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řekové a řečtí etničtí Makedonci v České republice. In: UHEREK, Zdeněk (ed.) *Integrace cizinců na území České republiky : Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky č. 1266/2000 a 1260/2001*. Praha: Akademie věd České republiky, 2003. ISBN 80-86675-03-3, s. 273–274.

¹³ Viz SLOBODA, Marián. „Až bude v Řecku mír, vrátíme se domů“: O vzniku a vývoji řecké menšiny u nás – lingvistické i nelingvistické aspekty, *Češtinář*, roč. 11, č. 4, 2001, s. 116–119.

¹⁴ Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*. Praha: Řecká obec Praha, 2005. ISBN 80-239-5462-8, s. 29.

¹⁵ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Sotirisem Joanidisem (*1939, Řecko), dne 8. 9. 2017 v Rejvízu; viz VORLOVÁ, Tereza. My Řekové jsme schizofrenní, naše srdce patří tam, ale naše těla patří sem. My a oni – soužití řeckých uprchlíků s českou společností. In: KRÁLOVÁ, Kateřina – TSIVOS, Konstantinos et al. *Vyschly nám slzy... : Řečtí uprchlíci v Československu*. Praha: Dokofán, 2012. ISBN 978-80-7363-416-2, s. 188.

¹⁶ Viz OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řecká národnostní menšina v České republice dnes, s. 150.

I když přístup státu k řeckým uprchlíkům byl vstřícný,¹⁷ nebyli během existence komunistického Československa nikdy považováni za národnostní menšinu. Důvodem bylo mimo jiné jejich setrvání u řecké státní příslušnosti.¹⁸ Většina Řeků využila po politickém převratu v Řecku v 70. letech 20. století a udělení amnestie účastníkům občanské války možnost návratu do rodné země. Zhruba tři až čtyři tisíce z nich zde přesto zakořenily natrvalo a položily základy dnešní řecké národnostní menšiny. V posledním sčítání lidu v roce 2011 se k ní přihlásilo 2043 občanů ČR.¹⁹ Ke konci roku 2017 u nás společně s nimi žilo na základě povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu téměř 1500 řeckých státních příslušníků.²⁰ Podle kvalifikovaných odhadů žije na našem území až 7000 osob považujících se za Řeky.²¹

Hromadné příchody do Československa

Největší počet řeckých exulantů přicházel do sousedních států – Jugoslávie a Albánie. Odtud i přímo z Řecka byly rozváženy v roce 1948 hlavně dětské skupiny do dalších komunistických zemí. V návaznosti na politické události odmítla jugoslávská vláda v roce 1949 uprchlíky na svém území nadále ochraňovat. V následných transportech se stejnými cílovými stanicemi už převyšovali dospělí. U nás byla hned v počátku událostí zřízena pro přichozí Záchytná stanice pro zahraniční dělníky Mikulov. 23. 4. 1948 do něj přijela první skupina v počtu okolo 770 dětí ve věku od jednoho měsíce do 14 let.²² Jejich zdravotní stav byl po namáhavé cestě špatný, mnohé z nich trpěly kožním či plicním onemocněním, nesly si válečná zranění, byly špatně živěné a ošacené. Na psychiku

¹⁷ Snad s výjimkou represivních postupů vůči tzv. monarchofašistům, kteří se do Československa dostali jako zajatci partyzánů, viz např. HRADEČNÝ, Pavel. „Neexistující“ exulanti: zajatí řečtí vojáci v Československu (od roku 1949 do padesátých let). In: DVOŘÁK, Tomáš – VLČEK, Radomír – VYKOUPILO, Libor (eds.) *Milý Bore... : Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci*. Brno: Historický ústav AV ČR, Historický ústav FF MU, Maticе moravská, 2003. ISBN 80-86488-12-8, s. 201–212.

¹⁸ VIZ TSIVOS, Konstantinos. *Řecká emigrace v Československu (1948–1968) – od jednoho rozštěpení k druhému*. Praha: Dokořán, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7363404-9, s. 130.

¹⁹ Viz Sestavení vlastní tabulky. [Online] Dostupné z URL: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_af=uziv-dotaz#k=5iz> [Cit. 2018-12-18].

²⁰ Viz Cizinci 3. zemí se zaevidovaným pobytem na území České republiky a cizinci zemí EU + Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska se zaevidovaným pobytem na území České republiky. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>> [Cit. 2018-12-18].

²¹ Viz Řecká národnostní menšina. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/recka-narodnostni-mensina-16156/>> [Cit. 2018-12-18].

²² Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, s. 42.

děti působilo negativně odloučení od rodičů, které nevyvážila ani sourozenecká a příbuzenská semknutost. Překážkou byla také jazyková bariéra mezi utečenci a českým personálem. Karanténní středisko mělo za úkol poskytnout uprchlícím základní životní potřeby, lékařskou péči, stravu a střechu nad hlavou.²³ Nutností bylo provedení evidence, což hlavně u nejmenších stěžovala neznalost data narození a někdy i jména. Po nezbytných hygienických opatřeních byli nemocní přesouváni dle svého stavu do nemocnic, sanatorií, lázní a ozdravoven. Ostatní umísťovali do dětských domovů vytvořených speciálně pro děti z Řecka. Práceschopná mládež byla přidělována do různých závodů. Dospělí z prvních transportů obvykle pracovali jako personál (pedagogové, vychovatelé i pomocné práce) v domovech pro řecké děti.

S nucenou emigrací spojenou někdy i s rozpadem rodiny a různě silnou ztrátou tradičních kulturních hodnot se respondenti vyrovnávali rozdílně. Pravidlem byla schopnost o zážitcích mluvit. I po dlouhé době však pro některé představovala jejich interpretace emocionální vypětí, které jedna z respondentek nebyla při rozhovoru schopná překonat. O jejich zážitcích jsme se dozvěděli až z vyprávění potomků. Ve většině rodin tvořilo povědomí o prožitcích nejstarší generace přirozenou součást života. Výjimku v rámci výzkumu představovala žena, která se svým osudem detailně nikoho neseznámila.

„Od maminky jsem [...] slýchávala už jenom takové to: ‚Víš, my jsme tady přišli,‘ a: ‚Víš, my jsme měli všechno.‘ Ale jenom tady. Nikdy nemluvila o tom, co bylo v Řecku a začala o tom mluvit až před možná deseti lety, kdy jsme poprvé přijeli do Mikulova, a naši mámě se vrátilo všechno.“²⁴

Přechod z bídy a strachu do maximální péče a pohodlí byl respondenty nejčastěji opakovaným motivem. „Vyšli jsme ven z vlaku, přijely bíle oblečený zdravotnice, teď to vím, že to byly, ale mně to připadalo, že to byli andělé, a vzaly nás do domova, tam nejdřív jsme se šli vysprchovat, [...] vyhodily naše oblečení, všechno pryč, odšívily nás.“²⁵ Diametrální změna způsobila, že si ji pamatují i tehdy poměrně malé děti. Jak přímí účastníci, tak jejich potomci zdůrazňovali několikrát za rozhovor obrovskou vděčnost vůči tehdejšímu Československu.

²³ Viz DOROVSKÝ, Ivan. Ještě to není minulost. Čtyřicet let od evakuace dětí z Řecka. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis C35, 1988, s. 22–23. [Online] Dostupné z URL: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102501/C_Historica_35-1988-1_3.pdf?sequence=1> [Cit. 2018-12-18]; viz foto č. 1.

²⁴ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Despinou Kramnou Niku (*1959, Československo), dne 20. 10. 2017 v Krnově.

²⁵ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Sotirisem Joanidisem (*1939, Řecko), dne 8. 9. 2017 v Rejvízu; viz foto č. 2.

„Co jsem vždycky slyšela, tak pěli jenom chválu. Oni byli strašně vděční, protože vlastně se jednalo o záchranu života, že jo. Neměli co jíst, neměli vůbec nic, neměli příbuzenstvo, nic, kdo by se o ně postaral.“ 26

Při umísťování dětí do různých výchovných zařízení měly být směřovatné příbuzenské vztahy, ale ve skutečnosti se z organizačních důvodů vytvářely spíše skupiny podle věku. Na území tehdejšího Československa se v průběhu let 1949–1962 nacházely dětské domovy pro děti z Řecka ve více jak stovce obcí.²⁷ Jejich úkolem bylo poskytnout svým chovancům vedle základních životních potřeb také školní vzdělání a výchovu odpovídající komunistické a socialistické ideologii. Každá část dne byla naplánována a organizována.²⁸ Součástí odpoledních hodin, v nichž se školou povinní museli také připravovat na vyučování, byly společné procházky v přírodě, výlety do vzdálenějších měst, kolektivní sporty, úprava, úklid a údržba domovů, jednoduché práce, rukodělné a výtvarné kroužky nebo společné či společenské hry, jejichž organizátory byli do značné míry dospělí. Ty vychovatelky nás vzaly do divadla, do kina, to jsme měli doprovod, sami, to jsme nemohli, nesměli jsme.²⁹ Pokud mezi nimi byli Řekové, bylo jejich hlavním úkolem předávání řeckých reálií, kultury a udržování etnicity a státní příslušnosti.

Příchod jednotlivců

Někteří respondenti se do Československa dostali složitěji a po mnohem delší době. Rodiče a starší sourozenci se zapojili do občanské války, v níž mnozí přišli o život. Děti z jednotlivých obcí přecházely za dozoru partyzánů hranice s Albánií a tehdejší Jugoslávií ve skupinách, které měly na starosti nejstarší dívky, tzv. matky.³⁰ Vlivem nemocí, zmatků při přesunu i politických událostí v hostujících zemích se ze skupin, často kopírujících širší příbuzenstvo, oddělovali jedinci, kteří proto ztratili se svými blízkými kontakt i na mnoho následujících let.

„Když jsem byl uzdravenej, tak mě pustili ven a ted' děcko v necelých dvaceti letech, jo, co ted'? Jazyk jsem neuměl, neměl jsem kde spat, neměl jsem, co jest – a sám sobě jsem dal kuráže. Říkám: „Musíš žít. Dělej, co

²⁶ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Androniki Podlahovou (*1957, Československo), dne 15. 11. 2017 v Praze.

²⁷ Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, s. 132 – 268.

²⁸ Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, s. 61 – 64.

²⁹ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Vasiliki Niku (*1934, Řecko), dne 20. 10. 2017 v Krnově.

³⁰ Viz ZISSAKI-HEALEY, Tassula. *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích.*, s. 54 – 56.

dělej, musíš žít. “ Tak první, co bylo, jsem sehnal stodolu. V tý stodole jsem byl čtyry měsíce, jsem žil. Ale jinak jsem chodil ovoce krást, pomeranče, fíky, anebo jsem chodil žebrať. “³¹

O spojení rodin se staral Červený kříž, který prováděl v jednotlivých státech soupisy řeckých utečenců a vyhledával možné příbuzné. Válka a její následky přinášely bezpochyby velmi traumatické zážitky. Respondenti se s nimi vyrovnávali dvojím způsobem. Ženy je více potlačovaly a příliš o nich nemluví. Muži naopak své zážitky zahalovali lehkým zlehčováním nebo naopak heroismem.

„V tý řecký komunitě, tak to tam člověk slychal tak nějak od mala, ale spíš to od toho mala bral ne jako pohádku, ale jako ňáký dobrodružství. Jako neměl tam ten politickej přesah a tu válku nevnímal tak strašně, jaká asi byla. “ 32

Potomci přímých pamětníků uvádějí své výpovědi vztahující se k příchodu řeckých uprchlíků obvyklými formulacemi, díky nimž je jasné, jak se k informacím dostali a od koho je mají: co jsem slyšel, jak jsem četl apod. V určitých momentech můžeme zaznamenat jisté zobecňování či „odosobnění“. *„Hledali tu svoji dceru [matku respondenty – pozn. aut.] celých čtrnáct let, než se jim to podařilo, protože všechny papíry a rodné listy a všechno patřičné bylo ztraceno. “³³ U traumatických zážitků se stalo, že až příslušníci mladších generací překročili emotivní zatížení a blíže situaci popsali. ³⁴ „Například při jednom z bombardování, které vlastně zažili ještě na řeckém území [...], tak přišel o svoji malou sestřenicí, kterou měl jako osmiletý chlapec na starosti. No a bohužel ona zemřela, šrapnel ju trefil, tatka ležel vedle ní a ten to přežil. “³⁵ Z popisu přímého účastníka však míra jeho zainteresovanosti není vůbec jasná: *„Druhou noc dokonce bombardovali až u samých hranic albánských, no a jednu dívku tam zabili při bombardování. “³⁶ Přesto, že osudy rodičů a prarodičů znali, nedokázali se do nich úplně**

³¹ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Pavlosem Charalambidísem (*1936, Řecko), dne 14. 7. 2017 v Brně.

³² Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Michalem Lašem (*1982, Československo), dne 15. 11. 2017 v Praze.

³³ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Sofií Asarlidu (*1982, Československo), dne 29. 11. 2017 v Praze.

³⁴ Srovnej KUSÁ, Zuzana. Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach, *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 5, č. 2, 1995, s. 19.

³⁵ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Apostolosem Joanidisem (*1983, Československo), dne 8. 9. 2017 v Rejvízu.

³⁶ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Sotirisem Joanidisem (*1939, Řecko), dne 8. 9. 2017 v Rejvízu. Ve své publikaci již celou událost popisuje blíže, viz JOANIDIS, Sotiris. *Řekové v Česku*. Rejvíz: Rula, 2013. ISBN 978-80-904122-8-6, s. 38.

vcítit. „[...] pak putovali přes Albánii, kde tam prostě [tatínek – pozn. aut.] zůstal, asi onemocněl, pak v Jugoslávii skončil, v Rumunsku, jo, jako děcko. Je hrozná představa, že bych jako malý děcko měl někde cestovat, neznám řeč, jo, to je tragický.“³⁷ Jak sami přiznávali, jejich úcta ke starší generaci je díky znalosti jejich osudu výrazně zvýšená.

Základní ukazatele etnické identity a jejich udržování

Předpokládaná krátká doba pobytu řeckých uprchlíků na cizím území vyžadovala kontinuitu znalosti jazyka,³⁸ považovaného za jeden z ukazatelů etnické identity. Veškeré vzdělávání v dětských domovech probíhalo zpočátku prostřednictvím spisovné řečtiny případně makedonštiny. Chovanci dětských domovů přicházeli do kontaktu s rodnou řečí také díky pravidelnému povinnému poslechu řecké rozhlasové stanice Hlas Svobodného Řecka, při němž si měli osvojovat a utužovat levicovou politickou orientaci.³⁹ Vyučování v běžných školách zajistilo, že děti stejně kvalitně ovládly také češtinu a prakticky celý život byly bilingvní.⁴⁰ Od roku 1951 absolvovaly řecké děti základní a střední vzdělávání v českých školách.⁴¹ Řečtina přešla z vyučovacího jazyku do pozice dobrovolného předmětu, výuka makedonštiny zcela zanikla. Zástupci jedenapůlté a druhé generace chápali znalost řeckého jazyka jako nedílnou součást svého života.

„Naši mluvili s námi jenom řecky, což byla chyba, protože naši mě dali do školky a první den mě tam nechala, no a když pro mě přišla, tak učitelky ve dveřích zděšeně: ‚Paní Charalambidu, paní Charalambidu, vy jste nám zapomněla říct, že kluk neumí česky.‘“ 42

Okolní prostředí je však obvykle donutilo k přechodu na dorozumívání v češtině. V místech s vyšší koncentrací řeckého obyvatelstva, kde se užívání řečtiny jako hlavního komunikačního prostředku komunity udrželo déle, vznikaly tzv. řecké školy, fungující v různých podobách dodnes.⁴³

³⁷ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Charalambosem Charalambidisem (*1963, Československo), dne 14. 7. 2017 v Brně.

³⁸ Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, s. 94.

³⁹ Viz DOROVSKÝ, Ivan. Ještě to není minulost. Čtyřicet let od evakuace dětí z Řecka, s. 22.

⁴⁰ Viz TSIVOS, Konstantinos. *Řecká emigrace v Československu (1948–1968) – od jednoho rozštěpení k druhému*, s. 128.

⁴¹ Viz BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, s. 99 – 101.

⁴² Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Kostasem Charalambidisem (*1965, Československo), dne 29. 11. 2017 v Praze.

⁴³ Viz OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řecká národnostní menšina v České republice dnes, s. 151.

Trvale pevným kulturním jevem jsou taneční a hudební projevy. V repertoáru souborů zakládaných nejdříve v dětských domovech, a později také při kulturních a samosprávných organizacích, ustupovaly regionální prvky sjednocujícím „národním“ snahám a občas se mísily s českým vlivem. Vystoupení mnohých souborů navíc neslo spíše konotaci politickou než kulturní.⁴⁴ Jistý útlum tanečních a hudebních souborů způsobil odliv Řeků v 70. a 80. letech 20. století. Ti, kteří setrvali na našem území, podlehli akulturaci a asimilaci do českého prostředí. Členství v souborech již nebylo tak výrazně propojeno s deklarací příslušnosti k původní vlasti a etnicitou. Účast dětí ovlivňovalo více přání rodičů a záviselo na ochotě dítěte se danou aktivitou zabývat. „*Tím, že mě rodiče [...] dali do toho souboru, tak jsem si tam udělala ty známé, děčka stejné jako já, napůl nebo Řeky rodem tady, a tím pádem, díky tady té komunitě, ve které se pohybuju, [...] mám blíž tady k těm tradicím řeckým. Ale třeba rodiče to vůbec neudrží.*“⁴⁵

Výrazný jednotící prvek představují dodnes společenská setkání. Jejich četnost záležela na koncentraci Řeků, proto také starší generace zdůrazňuje, že v době jejich mládí bývaly častější a mnohem více navštěvované Řeky.⁴⁶ Díky smíšeným manželstvím a každodennímu kontaktu s majoritou bývá dnes na podobných akcích poměr Čechů a Řeků vyrovnaný. Průběh je v podstatě po desetiletí stejný. Společné kolové nebo sólové tance, jejichž podoba se od původní řecké často výrazně odlišovala,⁴⁷ střídalo vystoupení souboru, hudební doprovod zajišťuje stále živá hudba. Periodicita pořádání zábav se snížila odchodem části řecké migrace zpět do vlasti. V současnosti jsou spojované hlavně s významnými řeckými státními – vzpoura proti italské okupaci za druhé světové války, tzv. Ochi (z řeckého ne), a osvobození Řecka z turecké nadvlády, a kalendářními svátky – Velikonoce, Vánoce. Z důvodu snížení počtu měst pořádajících řecké zábavy dochází k rozšíření oblasti, z níž se účastníci sjíždí. Rodiny proto považují tato setkání za místo, kde se mohou vidět se širším příbuzenstvem.

Mezi důležité etnické identifikační znaky řadili respondenti gastronomii.⁴⁸ Schopnost uvařit řecké jídlo patří i dnes mezi ceněné znalosti ženy. Před-

⁴⁴ Viz foto č. 3.

⁴⁵ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Kateřinou Spalasovou (*1983, Řecko), dne 17. 10. 2017 v Praze.

⁴⁶ Viz foto č. 4.

⁴⁷ Viz TSIVOS, Konstantinos. *Řecká emigrace v Československu (1948-1968) – od jednoho rozštěpení k druhému*, s. 145.

⁴⁸ Viz HLAVATÝ, Ivan. Kuchyně a strava řecké menšiny v České republice jako faktor etnické identity. *Národopisné aktuality*, roč. 19, č. 3, 2009, s. 168 – 176.

stavitelky jedenapůlté generace při příchodu na naše území vařit vesměs neuměly. Některá děvčata měla možnost získat kuchařské dovednosti od řeckých vychovatelek, po návratu do rodiny jim své praktiky předaly matky. Hlavními surovinami je zelenina, brambory, jehněčí maso a v mnohem větší míře, než je na našem území zvykem, se užívají bylinky a olivy. Oblíbená jsou jídla vařená v jednom hrnci, pečená nebo zapékaná. V českém prostředí je stále rozšířená pita, pečený slaný koláč z tenkých plátů těsta. Mužští respondenti shodně uváděli, že jejich matky a manželky jsou vynikající kuchařky. Poradily si stejně dobře s řeckou i českou stravou, i když prvotní kontakty s tou českou nebyly vždy kladné. „*Knedlíky. Ježíš marja. To byla katastrofa. To prostě nikdo nechtěl jíst, co to je za těsto, a tak. Ale za chvilku jsme si zvykli a já bych bez knedlíku dneska asi nedokázal sníst pořádný jídlo.*“⁴⁹ Způsob stolování však stále zachovává kolektivní charakter, při němž si každý může nabírat ze společných talířů a mis.⁵⁰ Stejný styl stravování je možné sledovat i při různých společenských událostech, na nichž řecká kuchyně převažuje.

Řecká rodina je i v dnešní době velmi kompaktní celek. Její patriarchální rysy, výrazné u nejstarších generací, se časem srovnaly s majoritní společností. Dospělí příchozí exulanti považovali za samozřejmé a zároveň velmi důležité, aby jejich děti měly za partnery také Řeky. Důvodem bylo především trvalé přesvědčení o návratu, pro který by pak mohlo smíšené manželství představovat komplikace. Další generace už vůči svým dětem tak přísné nebyly.

„Já si nepamatuju, že by mě naši někdy nutili do toho, abych si našel Řekyni, to vůbec nevím, jestli něco takovýho ještě tady je, ale ne u mě.“ 51

⁴⁹ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Sotirisem Joanidisem (*1939, Řecko), dne 8. 9. 2017 v Rejvízu.

⁵⁰ Viz MAROŠI, Filip. Etnokulturní tradice a zvyky brněnských Řeků. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav evropské etnologie, 2017, s. 35. [Online] Dostupné z URL: <https://is.muni.cz/th/jpn39/Bakalarska_diplomova_prace.pdf> [Cit. 2019-01-08].

⁵¹ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) se Stasisem Pataridisem (*1975, Československo), dne 29. 11. 2017.

Závěr

Původně plánovaný časově omezený pobyt uprchlíků z Řecká v Československu se pro část z nich stal celoživotním osudem. Za jeden z důležitých faktorů sebeidentifikace považují znalost historie rodiny a komunity.⁵² Zdroj informací pro většinu představují vyprávění a psané vzpomínky přímých účastníků, doplněné o obecné vědomosti zahrnující např. historické či místní údaje obsažené v odborné a populárně-naučné literatuře. Vyprávění nejstarší generace bývá součástí rodinných setkání. Jelikož rodina je pro Řeky velmi důležitá, je předávání vzpomínek a osudů, ať už osobních nebo interpretovaných, do jisté míry proživot všech generací nepostradatelná. O zachování paměti se starají také nejružnější spolky a společnosti, a to formou vzpomínkových akcí, zaznamenáváním mluvených vzpomínek, vydáváním jejich psané varianty, výstavami apod. Vedle šíření informací uvnitř komunity se organizace řecké národnostní menšiny snaží udržovat povědomí i v rámci majority. V neposlední řadě je v české společnosti určitý počet odborníků i nadšenců, kteří svoji činností přispívají k poznání historických i kulturních souvislostí jedné z nejvýraznější poválečné migrace na naše území. Můžeme tedy předpokládat, že vzpomínky na ni se ani v budoucnu neztratí.

Z vedených rozhovorů vyplývá, že pokud pamětníci o svých zážitcích s potomky mluvili, nejednalo se o jednorázovou záležitost. Podle věku, v němž událost prožívali, můžeme vzpomínky rozdělit na několik vrstev. První zahrnuje skutečné zážitky. Čím byli dotazováni v roce 1948 starší, tím větší část vyprávění představovaly. U těch, kteří měli v době příchodu několik měsíců, pochopitelně podobné vzpomínky zcela abscentují. Během následujícího života se konfrontací s vyprávěním a zážitky jiných osob a četbou tematické literatury základní vrstva rozšířila o historické povědomí o důvodech konfliktu, o schopnost určení lokality, kde k událostem docházelo, eventuálně o jména zúčastněných osob. U této části vzpomínek se míra autenticity a původního vědomí narátora určuje velmi nesnadno. Poslední vrstvu tvoří příběhy jiných osob, kterými vypravěč mohl srovnávat a dokládat pravdivost svých slov.

Představitelé jedenapůlté generace se někdy vyjadřují skepticky k postoji nejmladší dospělé generace k řeckým kulturním i státním reáliím. Výzkum však ukázal, že právě tato část řecké národnostní menšiny u nás se vrací k vědomí o původu a historii předků a jejich etnická identita je mnohdy pevně zakotvená. *„Sám sebe vnímám jako Řeka, poněvadž jsem Řekem. Nemám babičku z Příbrami ani dědu z Opavy. [...] Občanství si člověk vybere, ale národnost těžko. Když se liška narodí v medvědí noře, tak není medvěd, prostě je pořád liška.“*⁵³ Jsou si

⁵² Srovnej HLÓŠKOVÁ, Hana. O špecifickosti ústneho spominania. *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 5, č. 2, 1995, s. 14 – 15.

⁵³ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Apostolosem Joanidisem

*vědomi své specifčnosti, stejně tak jako určité rozpolcenosti. Já to mám půl na půl. Necejtím se víc Řekyní a necejtím se víc Češka. [...] Tam mně chybí Česko a tady mi chybí Řecko.*⁵⁴ V případě respondentů však nebyla možná dvojitá identita chápána jako omezující, ale naopak obohacující. Dle mého názoru právě tato skutečnost stejně jako výše interpretovaná zjištění výzkumu opravňují k předpokladu, že i do budoucna bude řecká menšina představovat viditelnou a zároveň nedílnou součást české společnosti.

O autorce

PhDr. Jana Poláková, Ph.D., pracuje jako kurátor v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea (viz <http://www.mzm.cz/etnograficky-ustav/>). Vystudovala obor etnologie a historie. Jejím odborným zájmem jsou národnostní, etnické a náboženské menšiny v ČR a zvykosloví v české a moravské lidové kultuře.

Email: jpolakova@mzm.cz

(*1983, Československo), výzkum 8. 9. 2017.

⁵⁴ Rozhovor Jany Polákové (pracovnice Moravského zemského muzea) s Nikolettou Spalasovou (*1985, Řecko), výzkum 17. 10. 2017.

Foto č. 1 Karel Otto Hrubý: Děti řeckých komunistů. Mikulov, 1948. Ze sbírky Historického oddělení Moravského zemského muzea, inv. č. K 151/3.

Foto č. 2 Karel Otto Hrubý: Děti řeckých komunistů. Mikulov, 1948. Ze sbírky Historického oddělení Moravského zemského muzea, inv. č. K 151/7.

Foto č. 3 Pěvecký soubor domova pro řecké děti při vystoupení v československých pionýrských krojích. Nové Hradý (okr. České Budějovice), 1953. Ze soukromého archivu Zmaro Charalambidu.

Foto č. 4 Na řecké taneční zábavě ve Slezském domě. Krnov, 1962. Ze soukromého archivu Sotirise Joanidise.

Použité zdroje / References

BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci : Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*. Praha: Řecká obec Praha, 2005. ISBN 80-239-5462-8.

BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘALKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo. Základní pojmy etnické teorie. *Český lid*, 1991, roč. 78, č. 4, s. 238 – 257.

Cizinci 3. zemí se zaevidovaným pobytem na území České republiky a cizinci zemí EU + Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska se zaevidovaným pobytem na území České republiky. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>> [Cit. 2018-12-18].

DOROVSKÝ, Ivan. Ještě to není minulost. Čtyřicet let od evakuace dětí z Řecka. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. *Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis* C35, 1988, s. 22 – 23. [Online] Dostupné z URL: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102501/C_Historica_35-1988-1_3.pdf?sequence=1> [Cit. 2018-12-18].

HLAVATÝ, Ivan: Kuchyně a strava řecké menšiny v České republice jako faktor etnické identity. *Národopisné aktuality*, roč. 19, 2009, č. 3, s. 168 – 176.

HLŮŠKOVÁ, Hana: O špecifickosti ústneho spomínania. *Genealogicko-heraldický hlas* roč. 5, 1995, č. 2, s. 14–17. [on-line, cit. 12. 3. 2018]. Dostupné z <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/95021/GHH1995_2.pdf>.

HONUSKOVÁ, Věra. Pojem integrace azylantů. In: Uherek, Z. (vedoucí autorského kolektivu). *Analýza státního integračního programu pro azylanty*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. ve spolupráci s Ministerstvem vnitra, 2012. ISBN 978-80-87112-65-6, s. 6–10.

HRADEČNÝ, Pavel. „Neexistující“ exulanti: zajatí řečtí vojáci v Československu (od roku 1949 do padesátých let). In: DVORÁK, Tomáš – VLČEK, Radomír – VYKOUPILOV, Libor (eds.) *Milý Bore... : Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci*. Brno: Historický ústav AV ČR, Historický ústav FF MU, Matice moravská, 2003. ISBN 80-86488-12-8, s. 201 – 212.

HRADEČNÝ, Pavel – TSIVOS, Konstantinos. *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

JOANIDIS, Sotiris. *K 60. výročí exodu Řeků do Československa*. Zlaté Hory: Sotiris JOANIDIS – Rula, b. d. ISBN 978-80-904122-6-2.

JOANIDIS, Sotiris. *Řekové v Česku*. Rejvíz: Rula, 2013. ISBN 978-80-904122-8-6.

KUSÁ, Zuzana. Problém pravdivosti informácií v životopisných rozprávaniach, *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 5, č. 2, 1995, s. 17 – 21.

MAROŠI, Filip. Etnokulturní tradice a zvyky brněnských Řeků. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav evropské etnologie, 2017. [Online] Dostupné z URL: <https://is.muni.cz/th/jpn39/Bakalarska_diplomova_prace.pdf> [Cit. 2019-01-08].

Národnostní menšiny v Jihomoravském kraji 2015, jejich spolky a organizace. Brno: Jihomoravský kraj, 2015.

OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řecká národnostní menšina v České republice dnes, *Český lid*, roč. 85, č. 2, 1998, s. 147 – 159.

OTČENÁŠEK, Jaroslav. Řekové a řečtí etničtí Makedonci v České republice. In: UHEREK, Zdeněk (ed.) *Integrace cizinců na území České republiky : Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky č. 1266/2000 a 1260/2001*. Praha: Akademie věd České republiky, 2003. ISBN 80-86675-03-3, s. 273 – 292.

Řecká národnostní menšina. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/recka-narodnostni-mensina-16156/>> [Cit. 2018-12-18].

Sestavení vlastní tabulky. [Online] Dostupné z URL: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afz=uziv-dotaz#k=5iz> [Cit. 2018-12-18].

SLOBODA, Marián. „Až bude v Řecku mír, vrátíme se domů“: O vzniku a vývoji řecké menšiny u nás – lingvistické i nelingvistické aspekty, *Češtinář*, roč. 11, č. 4, 2001, s. 112–119.

TSIVOS, Konstantinos. *Řecká emigrace v Československu (1948-1968) – od jednoho rozštěpení k druhému*. Praha: Dokořán, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7363-404-9.

UHEREK, Zdeněk. Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretická tematizace. In: Uherek, Z. – Korecká, Z. – Pojarová, T. (eds.). *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2008, s. 75–84.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2011. ISBN 978-80-7285-145-4.

VORLOVÁ, Tereza. My Řekové jsme schizofrenní, naše srdce patří tam, ale naše těla patří sem. My a oni – soužití řeckých uprchlíků s českou společností.

In: KRÁLOVÁ, Kateřina – TSIVOS, Konstantinos et al. *Výschly nám slzy: Řeční uprchlíci v Československu*. Praha: Dokořán, 2012. ISBN 978-80-7363-416-2, s. 175–194.

VRZGULOVÁ, Monika – VOĽANSKÁ, Ľubica – SALNER, Peter. Rozprávanie a mlčanie. Medzigeneračná komunikácia v rodine. [Talking and Silence. Intergeneration communication in the Family.] Bratislava: VEDA 2017. ISBN 978-80-224-1621-4.

ZISSAKI-HEALEY, Tassula. *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích*. Praha: Řecká obec, 2013. ISBN 978-80-260-5532-7.

Dedikace

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Cikánský tábor v Letech u Písku a situace Romů v protektorátu Čechy a Morava / The Gypsy Camp in Lety by Pisek and the situation of Romanies in the Protectorate Bohemia and Moravia

Jana Hejkrliková

Abstrakt

Studie se zabývá situací českých a moravských Romů za druhé světové války a cikánským táborem v Letech u Písku. Ten fungoval od srpna 1942 do srpna 1943 a prošlo jím více než 1300 osob. Část Romů zde a v táboře v Hodoníně u Kunštátu zemřela vinou špatných hygienických podmínek a nedostatečného vybavení. Většina Romů byla v od jara 1943 transportována do cikánského rodinného tábora v Auschwitz II Birkenau.

Abstract

The present study deals with the situation of Czech and Moravian Romanies during the Second World War and with gypsy camp in Lety by Pisek. The camp existed from August 1942 to August 1943 and more than 1300 people went through it. Part of Romanies died in Lety and in camp Hodonin by Kunstat because of poor hygienic conditions and lack of clothes and other facilities. The major part of Romanies from Protectorate was transported to the gypsy family camp in Auschwitz II Birkenau from spring 1943.

Klíčová slova: Romové; holocaust; Lety u Písku; Hodonín u Kunštátu; cikánský tábor; Auschwitz; genocida.

Key words: Romanies; holocaust; Lety by Pisek; Honodin by Kustat; gipsy camp; Auschwitz; genocide.

Úvod

Cílem článku je poukázat na problematiku romského holokaustu a odpovědět na sporné otázky ohledně cikánského tábora v Letech u Písku. Na základě archivních materiálů, literatury a vyprávění pamětníků či jejich pozůstalých se snaží vyobrazit podmínky, ve kterých byli Romové nuceni žít. Práce se zabývá především obdobím druhé světové války a Protektorátu Čechy a Morava, a to z pohledu Romů, kteří zde pobývali. K ukotvení tématu je nezbytné podívat se i na situaci za první republiky a zmínit nejdůležitější opatření a zákony, které se týkaly právě Romů. Ovšem hlavní část se věnuje Romům od roku 1942, především pak cikánskému táboru v Letech u Písku. Na závěr se zabývá hromadnými transporty Romů do cikánského rodinného tábora v Auschwitz II Birkeanu a jejich osudem zde.

Ve studii jsou použity primární i sekundární prameny. Co se týče odborné literatury, nejvýznamnějším historikem zabývajícím se osudy českých a moravských Romů za druhé světové války byl prof. PhDr. Ctibor Nečas, DrSc., jehož knihy, studie a příspěvky jsou důležitým zdrojem informací, především kniha *Holocaust českých Romů a Nemůžeme zapomenout. Našti bisteras*. Dále se článek opírá o práce ve sbornících *Fenomén holocaust* z mezinárodní konference v Terezíně a *Neznámý holocaust* ze slavnostního odhalení památníku v Letech u Písku v květnu 1995. Použité primární prameny pocházejí z Státního oblastního archivu v Třeboni, kde se nachází fond cikánského tábora v Letech u Písku, a z fondů cikánského rodinného tábora v archivu Státního muzea Auschwitz-Birkeanu v polské Osvětimi.

S orální historií vztahující se k Romům za druhé světové války je to značně problematické. Holocaust přežilo jen velmi málo lidí. Ti nechtěli o své minulosti mluvit ať už proto, že si raději přáli na tuto část života zapomenout, nebo ze strachu z další perzekuce. Přesto se podařilo některým rodinným příslušníkům své příbuzné alespoň zčásti vyzpovídat a ti pak mohli jejich příběhy převyprávět. Jeden z rozhovorů vedla sama autorka článku, záznamy ostatních poskytl Paměť Romů.

Z hlediska terminologie pracuje studie s termíny Cikán i Rom. Slovo Rom vychází z romského jazyka a jedná se tedy o autonym romského etnika a je stále rozšířenějším označením nejen v českém a slovenském jazyce. Pojem Cikán vychází z řeckého slova *Athinganoi*, kterým byli Romové označováni kvůli podobnosti se sektou v Malé Asii a v rámci českého a slovenského romského etnika je vnímáno především jako oslovení ze strany majority, často s negativní konotací. Článek používá slovo Cikán (a jeho ostatní tvary) v případě, že se jedná o historické označení, název či ustálené spojení.

Romové a první republika

Romové se na našem území pohybují již několik staletí. Kořeny jejich usazování sahají do 17. století, ovšem ve větší míře k němu dochází od poloviny 19. století, a to především na Moravě. V Čechách je tento proces pomalejší. Většina Romů ale zůstává kočovná nebo polokočovná, tedy se stálým zimovištěm.¹ Ačkoliv se počet usedlých Romů postupně zvyšoval, tento model se ve svém základu zachoval až do období první republiky. Přesný počet Romů žijících v Československé republice není znám, nicméně existuje několik odhadů. Etnograf a antropolog František Štampach ve své knize *Cikáni v Československé republice* z roku 1929 uvádí, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi žilo přibližně 20 000 Romů a v Čechách a na Moravě 5000, ovšem zdůrazňuje, že k přesnějšímu číslu bude možné dojít až po dokončení soupisu Cikánů.² Avšak ani snahy o evidenci na konci 20. a v první polovině 30. let nepřinesly do situace jasný vzhled. Jedním z hlavních důvodů je nedostatečná specifikace pojmů. Jednalo se totiž o *souписы cikánů a osob žijících cikánským způsobem*. Nebyly tudíž založeny na etnické příslušnosti, ale na určitém archetypu. Vedle Romů tak registraci podléhali i žebráci, potulní obchodníci, komedianti, kolotočáři a lidé bez trvalého bydliště. Současní historici předpokládají, že před Mnichovskou dohodou na našem území pobývalo mezi 80 000 až 100 000 Romů, z čehož přibližně 6000 mělo domovská práva v Čechách a na Moravě.³

Nejvýraznější legislativní krok byl podniknut roku 1927, kdy došlo k vydání zákona O potulných Cikánech č. 117/1927 Sb. Vznikl částečně na základě připravovaných zákonných opatření, která se projednávala jednak po roce 1916 a následně od roku 1921 zaměřujících se mimo jiné na otázku Romů cizí státní příslušnosti. Rovněž odrážel protiromské nálady ve společnosti stupňující se s každým kriminálním případem, které byly v doplněny o agresivní kampaň médií, kde jasně dominoval agrárnický *Deník Venkov*.⁴ Samotný zákon obsahoval nařízení o soupisu potulných cikánů, vydání takzvaných cikánských legitimací a kočovnického listu a také umožňoval odebrání romských dětí. Vzhledem k tomu, že se vztahoval na „potulné cikány a osoby žijící cikánským způsobem“, v evidenci byli podchyceni kočovní Romové, tuláci ale i usedlí Romové. Každý zapsaný starší 14 let obdržel cikánskou legitimaci doplněnou o fotografii a otisky

¹ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN: 80-7106-615-X, s. 39.

² ŠTAMPACH, František. *Cikáni v Československé republice*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 9.

³ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2, s. 15.

⁴ HORVÁTHOVÁ, Jana, *Kapitoly z dějin Romů*, s. 43.

prstů. Některým rodinám se podařilo získat i kočovnický list, přesto však platila omezení, která jim zakazovala vstup na určitá místa, například do lázeňských měst.⁵

Situace v předhitlerovském Německu byla podobná jako v Československu. Žili zde Romové kočovní, polokočovní i usedlí a ani zde neexistovalo jasné vymezení pojmu „cikán“ a úřady se rovněž pokoušely o provedení evidence cikánů a osob žijících cikánským způsobem. Například ve 20. letech 20. století vznikly v Bavorsku a následně v Prusku speciální úřady, jejichž úkolem bylo vést registr cikánů a potulných osob obsahující jejich fotografie a otisky prstů, a mít je neustále pod dohledem. Ovšem ani toto, ani jakákoliv jiná oblastní či celoplošná opatření nespĺnila zcela svůj účel.⁶ Oficiálně se na Romy jako příslušníky etnika a nikoliv jen sociální skupiny začalo nahlížet až s nástupem Adolfa Hitlera k moci, kdy se otázka Romů stala rasovou. Významným mezníkem bylo, stejně jako pro Židy, vyhlášení norimberských rasových zákonů v září 1935. Jejich prováděcí nařízení pak specifikovala, že romským míšencem je ten, jehož dva z osmi prarodičů byli Romové. K ujasnění definice Romů bylo založeno Výzkumné centrum pro rasovou hygienu a biologii, kde měl shromažďování dat o Romech na starosti Dr. Robert Ritter a jeho pomocníci byla Eva Justinová. Muži, ženy a děti zde byli fotografováni, podstoupili kraniometrická měření či vytváření sádrových odlitků tváří. Výsledky práce Výzkumného centra sloužily k jednoduššímu rozpoznávání příslušníků romského etnika pro „řešení cikánské otázky.“⁷

Se zvyšujícím tlakem na Romy v Německu a po Anšlusu i v Rakousku stoupal také počet německých a rakouských Romů, především kočovných, kteří se uchylovali do Československa a situace se ještě vyostřila po Mnichovské dohodě, kdy ze zabraných Sudet přechali do vnitrozemí i Romové s československou státní příslušností. Větší koncentraci Romů na území Česko-slovenské republiky, přičemž nově příchozí se velmi často octnuli bez jakýchkoliv prostředků, měla doprovázet zvýšená drobná kriminalita a žebrota, a tak se stále častěji ozývaly hlasy volající po přísnějších opatřeních. Ještě druhorepubliková vláda přijala zákon č. 72/1939 o kárných pracovních táborech, kde měli být soustředěni lidé bez stálého zaměstnání a věnující se potulce a žebrotě. V upravené verzi nakonec

⁵ ŠÍPEK, Zdeněk. Řešení situace potulných Cikánů v českých zemích v letech 1918–1940. In: FRIŠTENSKÁ, Hana, LÁZNIČKOVÁ, Ilona, SULITKA, Adnrej (eds.) *Neznámý holocaust. Přispěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. května 1995*. Praha: Trilabit 1995, s. 42.

⁶ HANCOCK, Ian. *Země utrpení. Dějiny pronásledování a otroctví Romů*. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7, s. 82.

⁷ WAGNER, Petr. Doktorská práce Evy Justinové a její ideové a politické zázemí, *Romano džani-ben*, vol. 12, no. 3, 2005, s. 90.

vstoupil v platnost 28. dubna 1939, tedy již za Protektorátu Čechy a Morava. Kárné pracovní tábory následně vznikly v srpnu 1939 v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.⁸

Romové za Protektorátu Čechy a Morava

Tlak na romskou populaci v Protektorátu byl vyvíjen postupně. V listopadu 1939 vydalo ministerstvo vnitra po vzoru Německé říše nařízení o trvalém usazení do dvou měsíců a zákazu kočování. Jeho prosazování bylo pomalejší a méně důsledné, než se patrně původně předpokládalo, nicméně Ctibor Nečas v příspěvku ze slavnostního odhalení památníku v Letech u Písku v květnu 1995 uvádí: „*Ke dni 1. 4. 1941 bylo na celém protektorátním území napočteno 6 450 Romů, kteří ke dni 30. 9. 1941 bydlili ve 464 obcích a žili v 946 rodinách; z dospělých příslušníků bylo více než 1500 v trvalém pracovním poměru, zatímco z dětí asi 800 vykazovalo pravidelnou školní docházku. Kdo se trvale neusadil a nezanechal kočování, případně si nezajišťoval řádným způsobem obživu a neposílal své děti do škol, měl být zařazen do kárných pracovních táborů...*“⁹

Po ustavení Protektorátu a vydání výše zmíněného nařízení se do roku 1942 odvíjel život Romů různě a závisel na prostředí, ve kterém žili. Menší část byla internována v kárných pracovních táborech, které byly v březnu 1942 přeměněny na sběrné. Romští muži tvořili od 5 do 25 % chovanců, přičemž v evidenci byli označováni červeným písmenem C.¹⁰ Ačkoliv tedy Romové neměli volnost pohybu, většina se nacházela na svobodě. Pan Jozef Miker, který měl možnost vyzpovídat rodinu své partnerky, o jejich životě mezi vznikem Protektorátu a deportací říká:

„Normálně chodili do práce dál. A že by se k nim Češi chovali nějak špatně, to strejda neřikal. Doma měli brusku, takže si k nim lidi chodili nechávat brousit nože a nůžky. A různě chodili pomáhat lidem na pole. Celkově říkal, že nějaká větší změna to nebyla. Až jednoho dne pro ně přišli a oni museli jít.“¹¹

⁸ LHOTKA, Petr. Protiromská opatření protektorátních úřadů. In: BLODIG, Vojtěch (ed.) *Fenomen holocaust: The Holocaust Phenomenon. Sborník mezinárodní vědecké konference*. Praha – Terezín: Kancelář prezidenta republiky, Památník Terezín, 2000, s. 165.

⁹ NEČAS, Ctibor. Neznámý holocaust. In: FRIŠTENSKÁ, Hana, LÁZNIČKOVÁ, Ilona, SULITKA, Adnrej (eds.) *Neznámý holocaust. Příspěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. května 1995*. Praha: Trilabit 1995, s. 27.

¹⁰ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*, s. 18.

¹¹ Rozhovor Jany HEJKRLÍKOVÉ s Josefem Mikerem (romský aktivista), dne 10. 9. 2018 v Praze. Přepis rozhovoru v Romano Voďi vol. 15, no. 9, 2018, s. 4–7.

Rozdílnou zkušenost měl pan Zdeněk Daniel narozený v roce 1929, jenž pochází z Oslavan u Brna. Jeho rodina bydlela ve zděném domě, nicméně v Oslavanech se v nacházela romská osada. Z období Protektorátu před rokem 1943 v rozhovoru poskytl následující vzpomínku:

„Ti, co se dali k Němcům za Protektorátu, tak zapověděli v Oslavanech Romům přístup k veřejné pumpě. Tak si táta nechal udělat studnu a měli jsme pumpu, poněvadž jsme měli i koně a ti také potřebovali vodu. A měli jsme i pacholka a maminka si k sobě vzala patnáctiletou holku, protože její rodiče na tom nebyli dobře. Tak moji rodiče takhle dost pomáhali.“¹²

Cikánský tábor v Letech u Písku

Zlom v přístupu k Romům nastal během roku 1942. První mezník představovalo vládní nařízení o preventivním potírání zločinnosti, které stejně jako předchozí kopírovalo obdobné říšské. Vztahovalo se na takzvané zločince z povolání, mezi nimiž byli výslovně uvedeni cikáni a osoby kočující po cikánsku. Ti pak měli být soustřeďováni v donucovacích pracovnách v Brně, Pardubicích a Praze-Ruzyni a za tímto účelem přetvořeným sběrných táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Jejich nový název s sebou nesl jednu podstatnou změnu a to, že z nich byly vypravovány takzvané transporty asociálů do tábora Auschwitz I, Buchenwaldu a Ravensbrücku, v nichž postupně skončilo 123 romských mužů a 121 žen.¹³ Ani to se zatím nedotklo všech českých a moravských Romů. Ovšem 10. června 1942 vyšel výnos vrchního velitele neuniformované protektorátní policie o potírání cikánského zlořádu. Na jeho základě měly policejní a četnické stanice provést dne 2. srpna 1942 soupis všech Cikánů, na které již bylo nahlíženo rasovou optikou. Romové nesměli ve dnech 1.–3. srpna opustit místo svého pobytu a 2. srpna se měli dostavit na nejbližší stanici. V případě neuposlechnutí jim hrozila pokuta od 10 do 5000 K, nebo odnětí svobody od 12 hodin do 14 dnů.¹⁴ Ještě před samotným soupisem byly tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu přetvořeny ze sběrných táborů na cikánské tábory, veliteli letského tábora byla změna oznámena dne 22. července 1942, který o tom vzápětí spravil obecní úřad v Letech s tím, že ode dne ustavení, 1. srpna 1942, je do okolí tábora vstup zakázán.¹⁵

¹² Rozhovor Markéty HAJSKÉ se Zdeňkem Danielem (romským pamětníkem), dne 29. 6. 2017 v Jablonci, rozhovor poskytl Paměť Romů, Korunní 127, Praha.

¹³ NEČAS, Ctibor, *Holocaust českých Romů*, s. 19.

¹⁴ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 3 38 1-C-5. *Výhláška*. Inv. č. 21404.

¹⁵ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 1 31 1-A3. *Oznámení*. Inv. č. 24060.

Po vyhodnocení získaných materiálů zůstala zatím většina Romů stále na svobodě, avšak více než 2000 osobám byl odeslán na příslušný okresní úřad povolávací listek, který sděloval, že daná osoba je určena k internaci v hodonínském či letském táboře. O tom, že budoucí chovanci byli vybíráni na základě etnické příslušnosti a nikoliv trestné činnosti svědčí i to, že povolávací listky byly adresovány rovněž dětem nebo dokonce hromadně, jako například listek do Kutné Hory, který určoval, že dne 6. srpna 1942 se má do tábora v Letech dostavit „37 dospělých cikánů, 14 dětí ve věku od 4 do 10 let a devět dětí mladších 4 let.“¹⁶ O tom, že do Letů byly deportovány celé rodiny i s dětmi, svědčí i vzpomínky, které zachytil Jozef Miker:

„Přišli četníci a řekli jim, sbalte si ty nejdůležitější věci, všechno ostatní museli nechat tak, jak to bylo. Odvezli je do Prahy do Bartolomějské, kde byli nějakou dobu a potom je převezli do Let. Deportovali otce, matku a jejich děti. Nejstarší dcera už byla vdaná, měla manžela Ladislava Ružičku a syna Sidonia a ty všechny také deportovali. Takže z nejbližší rodiny všechny. V Letech se vlastně setkala celá široká rodina: Čandovi, Procházkovi, Růžičkovi. Dokonce děda říkal, že tam potkali i svého strýce, kterého dlouho neviděli, Františka Procházku.“¹⁷

Ačkoliv se velmi často uvádí, že v táboře byli i nadále koncentrováni jen Romové bez zaměstnání či trvalého bydliště, neplatí to u všech vězňů. Jedním z příkladů je rodina Josefa Serinka, Roma, který byl do cikánského tábora odvezen, ale následně utekl a zapojil se do odboje na Vysočině. Jeho vnuk Zdeněk Serinek o deportaci svého dědy říká:

„Celý život pracoval jako zemědělský dělník, protože to byl zahradník, většinou na nějakých velkostatkách. U jednoho pána, nějaký von to byl, pracoval a podařilo se mu ho přesvědčit, aby mu tam nechal kus pozemku a postavil si tam domek. Takže on byl potulný jen do určitý doby. A na ten statek oni pak vlastně přišli v tom 42. roce, kdy pro ně přišli přímo na pole nebo do sadu. ‚A všeho nechte, všechno položte.‘ a odtamtud je vlastně odvedli a pak deportovali do těch Letů.“¹⁸

Romové přicházeli do obou táborů převážně v průběhu srpna 1942, pozdější deportace byly spíše ojedinělé. Do začátků září tak byly nejen naplněny, ale jejich

¹⁶ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 14 70-3-c1. Povolávací listek. Inv. č. 23149.

¹⁷ Rozhovor Jany HEJKLÍKOVÉ s Josefem Mikerem.

¹⁸ Rozhovor Kristiny DIENSTBIEROVÉ se Zdeňkem Serinkem (vnuk Josefa Serinka), dne 27. 4. 2018 v Kopidlnu, rozhovor poskytl Paměť Romů, Korunní 127, Praha.

kapacita byla několikanásobně překročená. Tábor v Letech u Písku měl v letních měsících internovat maximálně 300 osob, nicméně k 15. srpnu 1942 se zde nacházelo 1145 vězňů. V dalších dnech byli někteří uznáni jako necikáni a propuštěni, a tak bylo v táboře soustředěno 1070 Romů, což ovšem stále neodpovídalo táborovému zařízení.¹⁹ V Hodoníně u Kunštátu byla situace podobná. Za měsíc srpen bylo v táboře rovněž s kapacitou 300 osob koncentrováno 1237 mužů, žen a dětí, přičemž na konci září klesl počet díky propuštění necikánů na 1004.²⁰

V obou táborech tak bylo nedostatečné hygienické zázemí a dokonce chybělo i nezbytné vybavení pro vězně. Lety u Písku navštívil 27. srpna 1942 okresní hejtman Hlaváček. Ve své zprávě zdravotnímu radovi Dr. Fügnerovi píše: „*Při prohlídce sběrného tábora v Letech, kde toho času jest internováno více než 1.100 cikánů, jsem zjistil, že pro internované není k dispozici žádné serum a že v táboře je nedostatek profylaktických a desinfekčních prostředků. Ježto při nevyhovujících ubytovacích poměrech v tomto táboru a při velkém počtu tam umístěných dětí /600/ jest obava z vypuknutí infekčních chorob, jimiž by ohrožen byl též strážný personál, po případě i obyvatelstvo okolních obcí, prosím o bezodkladné další zařízení.*“²¹ Ačkoliv na okraji zprávy bylo napsáno *Nutné!*, podmínky, ve kterých Romové žili, se nezměnily ani v následujících měsících. Když po vypuknutí tyfóvé epidemie proběhla 6. února 1943 kontrola vedená zdravotním radou Dr. Fügnerem, bylo zjištěno, že vězni mají zcela neodpovídající ubytování ve starých dřevěných rozpadajících se barácích bez podezdívek, k dispozici jsou jim jen provizorní záchody a je zde nedostatek koupelen a umývár. ²² O špatném zajištění základních potřeb svědčí mimo jiné odpověď velitele tábora Josefa Janovského zemskému úřadu v Praze na dotaz o stavu tábora a odění vězňů ze dne 25. října 1942. V táboře se k tomuto datu nacházelo 266 mužů, 296 žen a 549 dětí. Ačkoliv tábor existoval již od 1. srpna 1942, nedostal žádné ošacení a obutí pro ženy a děti. Muži vyfasovali při nástupu staré uniformy nabarvené načerno, kterých bylo dostatek, nicméně scházely kožené boty, a tak většinou nosili dřeváky, nebo chodili bez bot. Ženy a děti si ponechaly oblečení, ve kterém přišly, což ovšem znamenalo, že neměly žádné vybavení na zimu, a jeho stav byl v mnoha případech tristní. Pro ženy a děti bylo tedy nutné zajistit šátky na hlavu, šaty, boty a ostatní oděv a v závěru dopisu je tedy žádost o zaslání látek na jejich

¹⁹ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*, s. 35–36.

²⁰ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*, s. 82–84.

²¹ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 23 89 4-C. *Zpráva o stavu tábora*. Inv. č. 13854.

²² SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 23 89 4-C. *Zpráva z kontroly*. Inv. č. 13875.

výrobu.²³ Z dopisu tedy vyplývá skutečnost, že ženy a děti trávily i podzimní měsíce v lehkém letním oblečení a velmi často bez bot, a zároveň poukazuje na míru zájmu o Romy jak ze strany protektorátních úřadů, tak velitele tábora, který nastalou situaci řešil až na konci října po tom, co byl na jeho stav dotázán.

Náplní dne chovanců byla práce. Část vězňů vykonávala různé činnosti přímo v táboře nebo v jeho bezprostřední blízkosti. Druhá větší část byla rozdělena na menší pracovní skupiny, které byly s doprovodem strážníků vysílány do vzdálenějších oblastí, tedy především na stavbu silnice v úseku Lety – Staré Sedlo, což bylo například spojeno i s lámáním a drcením kamene. Dále byly vězni nasazováni na lesní práce, což znamenalo hlavně likvidace lesních polomů, nebo námezdní práce u místních zemědělců, kdy muži, ženy a mládež pomáhali se sklizní obilí a brambor. Uvnitř tábora se zdržovaly zejména ženy a děti, které se tak podílely na úklidu a udržování tábora, pomoc v kuchyni a dílnách apod.²⁴ Táborový řád, kterým se vězni řídili, se v sekci *Povinnosti* v bodě 14 vyjadřoval takto: „*Práce v táboře i na pracovišti musí se konati řádně, pilně a svědomitě. Každá osoba je povinna řídit se rozkazy, které stran výkonu práce obdrží od nadřízených, technických poradců nebo do (sic!) ,starších předáků‘. Nedostatečný výkon a nedbalý výkon bude potrestán. Nikdo nemůže být osvobozen od práce. Proto budou pracovat jak muži, tak i ženy. Děti budou pracovat podle jejich sil a schopností. Jedině zcela neschopné nebo děti dosud práce neschopné, budou velitelem od práce osvobozeny. Pracovní doba bude čas od času určena velitelem. Nesmí však býti v letních měsících kratší 10 hodin a v zimních měsících 12 hodin...*“²⁵

Strava v táboře byla vzhledem k práci, která se vykonávala rovněž o nedělích a svátcích, zcela nedostatečná. Dospělí dostávali tři jídla denně, dětem byly v prosinci 1942 přidány dvě svačiny navíc v podobě polévky s vaječnou zavárkou, bílou kávou a kouskem chleba. Snídani pro všechny představovala bílá nebo černá káva, oběd polévka, která měla být doplněna o hlavní jídlo v podobě přílohy s masem, či častěji smaženou zeleninou, a večeři zpravidla opět polévka. Náklady na potraviny na jednoho vězně se pohybovaly od 7 do 5 K, přičemž měly za dobu existence tábora spíše sestupnou tendenci.²⁶ O tom, jak to v táboře

²³ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 1-C-2. *Odpověď o stavu tábora*. Inv. č. 27091.

²⁴ NEČAS, Ctibor. Cikánský tábor v Letech (1942–1943), *Romano Džaniben*, vol. 15, no. 1, 2008, s. 193.

²⁵ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 33 1-B-2. *Táborový řád*. Inv. č. 13923.

²⁶ NEČAS, Ctibor. *Holocaust český Romů*, s. 51–52.

chodilo a o stravě, vyprávěl Josefu Mikerovi strýc Karel, který byl v době internace ještě dítě:

„Tam dělali různé věci. Pracovali v kamenolomu, máma dělala v kuchyni. Akorát nejmladšího bratra od nich oddělili, takže o něm skoro nic nevěděli. Byli rozdělení i muži a ženy. A Karel, to je poslední žijící, ten je ročník asi 1935, tak byl mimo ně. Jednou, když ho maminka viděla a pohladila, tak za to dostala kabelem. Co se týče podmínek, tak bylo málo jídla, byli špinaví, roztrhaní, dospělí nosili takové ty hadry z uniforem a ani se neměli jak mýt. Strejda Karel mi vyprávěl, že jednou se myli horkou vodou a mýdlem, protože pak přišel nějaký důstojník, před kterým se tam všichni klaněli. Ale to bylo jedinkrát, co byli vykoupání. Jinak se myli jen ve studené vodě. A jídlo, to bylo strašné. Dostali třeba jenom polévku, která byla jak voda, nebo tvrdý chleba. Jídlo bylo jen takové, aby přežili a mohli pracovat. Jinak pracovali v lese, v kamenolomu, na silnicích a ještě navíc je také půjčovali místním zemědělcům na lesní práce. Ale tam chodili rádi, protože tam dostali kaši, chleba s máslem, mléko. Tam se najedli, tak se na to těšili. Ti sedláci jim dali opravdu najíst.“²⁷

Celkové podmínky v táboře, jak bylo zdůrazněno v srpnu 1942 i okresním hejtnem Hlaváčkem, byly značně nevyhovující a od počátku vytvářely ideální prostředí pro šíření infekčních chorob. Již během prvních tří měsíců fungování se objevilo podezření na onemocnění břišním tyfem. Ačkoliv dobové Poučení o tyfu říká, že: „V Protektorátu Čechy a Morava je nutno hlásiti během 24 hodin od chvíle, kdy se někdo o tyfu doví, každé onemocnění, každé podezření z onemocnění a každé úmrtí tyfem (§ § 2 a 3 vládního nařízení o potírání přenosných nemocí ze dne 17. dubna 1941, čís. 254 Sb.).“²⁸, velitel tábora Josef Janovský tak učinil až v prosinci 1942, kdy již bylo v táboře 49 nakažených osob, z čehož 20 vězňů a 2 četníci museli být hospitalizováni v nemocnici. Z důvodů zanedbání povinností byl následně suspendován a místo něho dočasně nastoupil dosavadní velitel cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu, aby dal stav tábora do pořádku.²⁹

Tyfová epidemie kulminovala v lednu a únoru 1942 a rovněž si vybíralo svou daň špatné zázemí a vybavení. Během ledna se dle zprávy nového velitele Štefana Blahynky objevily tři podezření z břišního tyfu u personálu. Mezi vězni byly

²⁷ Rozhovor Jany HEJKRLÍKOVÉ s Josefem Mikerem.

²⁸ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 23 89 4-C. *Poučení o tyfu*. Inv. č. 13391.

²⁹ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*, s. 61.

případy břišního tyfu, zápalu plic a hlavně u dětí podvýživa, což způsobilo, že průměrná úmrtnost v táboře byla od 1. do 21. ledna pět osob denně a od 22. do 31. ledna 3–4 osoby. Také se objevilo podezření na skvrnitý tyfus u vězně Františka Procházky a tak byla 23. ledna nařízena jeho pitva.³⁰ V únoru se skvrnitý tyfus rozšířil a mimo vězňů na něj zemřeli i dva strážníci, nicméně dle velitele byla epidemie již na ústupu a nová onemocnění se objevovala jen zřídka, ovšem 80 % Romů se nacházelo ke konci měsíce v rekonvalescenci. Průměrná denní úmrtnost se snížila na 1,8 vězně, přesto během února zemřelo 52 vězňů, nejčastěji na zápal plic, dystrofii, skvrnitý tyfus a tuberkulózu.³¹ Vzhledem k tomu, že panovala obava z rozšíření tyfu i do okolních vesnic, dne 17. února vyhlásil vrchní velitel neuniformované protektorátní policie karanténu celého areálu, která trvala, ačkoliv velitel žádal o její zrušení či alespoň omezení pro personál již v březnu, až do transportů a likvidace tábora v létě 1943. Na jejím začátku se uvažovalo o možnosti dát do karantény jen určitou část tábora, kde se nachází pouze nemocní, avšak po prohlídce zdravotním radou Dr. Fügnerem to bylo zamítnuto, neboť bylo zjištěno, že je to nemožné. Nemocní a zdraví užívali pouze společný záchod, odvodnění a kanalizace byly nedostatečné, všichni vězni se stravovali ze společné kuchyně, atd.³² V době tyfové epidemie se v táboře nacházeli i příbuzní Jozefa Mikera. Na dotaz, zda se během ní zlepšila opatření, odpovídá:

„Byli v tu dobu v táboře. Dokonce první člověk, který tam na břišní tyfus zemřel, byl strýc dědy, František Procházka (František Procházka byl první obětí skvrnitého tyfu, pozn. aut.). Lékař tam byl takový malý Žid. On byl vlastně taky vězeň. Jezdil sice domů, ale dozorcí se k němu chovali skoro stejně jako k ostatním vězňům. A to prý byl dobrý člověk. Pomáhal, dával jim nějaké léky a hlavně se staral o děti. Ale jinak třeba mýdlo neměli. Prali jenom ve vodě, myli se studenou vodou.“³³

³⁰ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 1 C-2. *Hlášení za leden 1943*. Inv. č. 8842–8843.

³¹ SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 1 C-2. *Hlášení za únor 1943*. Inv. č. 22476–22477.

³² SOA Třeboň. Fond Cikánský tábor v Letech u Písku. Karton 23 89 4-C. *Zpráva z kontroly*. Inv. č. 13875.

³³ Rozhovor Jany HEJKRLÍKOVÉ s Josefem Mikerem.

Hromadné transporty Romů do tábora Auschwitz II Birekanu

Do poloviny prosince 1942 byli čeští a moravští Romové zařazováni do takzvaných transportů asociálů, které mířily většinou do kmenového tábora Auschwitz I. Avšak 16. prosince 1942 vydal Heinrich Himmler rozkaz, podle kterého měli být „...všichni vybraní Romové, mišenci a neněmečtí příslušníci romských skupin balkánského původu bez ohledu na stupeň míšení s celými rodinami odesláni z říše, Východního Pruska, Alsaska, Lotrinska a Lucemburska, a z Rakouska, Sudet, protektorátu, východních polských zemí, Belgie a Holandska do Osvětimi.“³⁴

Na základě tohoto rozkazu a prováděcích nařízení vydaných 29. ledna 1943 Hlavním úřadem říšské bezpečnosti bylo z Protektorátu vypraveno celkem šest hromadných transportů Romů, do nichž byli zahrnuti jak vězni cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, tak ti, kteří byli zatím ponecháni na svobodě. Poslední hromadný romský transport byl vypraven 22. srpna 1943. Romové, kteří zůstali v českých cikánských táborech na likvidační práce, nebo byli stále ponecháni na svobodě, byli později umístěni opět do transportů asociálů.³⁵ Nástupní místa byla v Praze a v Brně a cílovou stanicí představoval zpravidla Cikánský rodinný tábor Auschwitz II-Birkenau. Do jednoho z těchto transportů se dostali i rodiče Zdeňka Daniela. Na to, jak jejich zařazení probíhalo, vzpomíná:

„Dostali jsme nařízeno, že si máme vzít nejnnutnější věci a stravu na dva dni. To už jsme věděli, protože to dělali na dvě etapy. Nás, co jsme chodili do školy a tak, nechali až na druhou etapu. Jedni šli v březnu a nás vzali až v květnu. Eskorta nás vlakem přivezla do Brna a odtud nás odvezli do ‚robotárny‘, kde dřív bývali trestanci a tam jsme pak přicházeli na gestapacáké velitelství, kde nás rozdělili. Naši a tetčinu rodinu určili, že nepůjdeme. Ostatní, že půjdou. Ale někdo z brněnských Romů se ozval: ‚No jo, ty co máj peníze, tak ty nebudete brát. Jenom nás, ty obyčejný.‘ a tak velitel řekl, že všechny. Ale jeden četník z Oslavan se zasadil o tetku a ta si vzala mě a ještě dvě děcka k sobě. Maminka nemusela, ale měla tátu ráda a řekla: ‚Když jde manžel, já jdu taky.‘ A tak šla taky, no... To si pamatuju přesně, 5. května nás propustili. Ale já už taky nasedal do ereňy, protože já nevěděl, já chtěl s rodičema. A přišel někdo z těch tajných v civilu a vzal mě, že já tam nepatřím. Já jsem řval, že chci taky, ale on mě ještě vytáhl ven.“³⁶

³⁴ NEČAS, Ctibor. *Nemůžeme zapomenout. Naši bisteras*. Olomouc: Univerzita Palackého 1994. ISBN 80-7067-354-0244, s. 12.

³⁵ NEČAS, Ctibor. *Nemůžeme zapomenout. Naši bisteras*, s. 13.

³⁶ Rozhovor Markéty HAJSKÉ se Zdeňkem Danielem.

Cikánský rodinný tábor vznikl v podúseku II e v táboře Auschwitz-Birkenau v únoru 1943 a fungoval do srpna 1944. Nacházelo se v něm 32 bloků, z nichž 21 bylo obytných a ostatní sloužily například jako dětská a dospělá kuchyně, nemocnice, mateřská škola, sklady oděvů a potravin, expozitura táborového gestapa. V místnostech, ve kterých byli ubytováni vězni, vyjma dřevěných paland, nebylo nic. Dále byly v táboře postaveny troje záchody, tedy betonové podezdívky s dírami, dvoje umývárny v podobě železných rour s otvory a dřevěnými koryty a takzvaná sauna sloužící ke koupeli nových vězňů a odvšivování.³⁷ V cikánském rodinném táboře bylo během jeho existence internováno 10 094 mužů a 10 089 žen, z čehož dle záznamů v mužské a ženské evidenční knize, bylo minimálně přes 2600 protektorátních Romek, z nichž pouze 127 přežilo osvětimský tábor a bylo transportováno do jiných nacistických koncentračních táborů³⁸, a přes 1800 protektorátních Romů, ze kterých se do jiných koncentračních táborů dostalo pouze 95.³⁹ Poslední transporty odvezly 918 evropských Romů do Buchenwaldu a 490 Romek do Ravensbrücku dne 2. srpna 1944. V cikánském rodinném táboře zbylo přibližně 3000 vězňů, většinou matek s dětmi či neschopných práce, kteří byli ještě tu noc z 2. na 3. srpna poslání do plynových komor, čímž byl tábor zlikvidován.⁴⁰

³⁷ NEČAS, Ctibor. *Nemůžeme zapomenout. Naši bisteras*, s. 17–18.

³⁸ Auschwitz-Birkenau State Museum. Department III. Schutzhaftlagerführung. *Księga ewidencyjna obozu cygáńskiego KL Auschwitz II Birkeanu dla wiezniarek Cyganek*.

³⁹ Auschwitz-Birkenau State Museum. Department III. Schutzhaftlagerführung. *Księga ewidencyjna obozu cygáńskiego KL Auschwitz II Birkenau dla wiezniów Cyganów*.

⁴⁰ NEČAS, Ctibor. *Nemůžeme zapomenout. Naši bisteras*, s. 35.

Závěr

Druhá světová válka se nesmazatelně vryla do historie evropských Romů, kteří byli stejně jako Židé nacistickou ideologií označeni za méněcennou a škodlivou rasu, jež neměla právo na život. Romský holocaust se velmi ničivě podepsal na českých a moravských Romech. Ačkoliv nelze s jistotou říci, kolik Romů pobývalo Československu za první republiky, odhady se shodují, že v předvečer druhé světové války jich v Čechách a na Moravě žilo přibližně 6000–6500. Část zůstala po Mnichovské dohodě v pohraniční, kde byli buď soustřeďováni do cikánských táborů, které byly například v Liberci, nebo přímo transportováni koncentračních táborů, především do Auschwitzu, Buchenwaldu a Ravensbrücku.⁴¹ Malá část z Romů, kteří zůstali v Protektorátu Čechy a Morava, byla ze začátku války odeslána do donucovacích pracoven, či pracovních táborů, nebo do německých koncentračních táborů v transportech asociálů. Většina však zůstala v letech 1942–1943 na svobodě. Poté, co vyšel rozkaz o potírání cikánského zlořádu, se více než 2000 Romů ocitlo v cikánských táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, kde více než 500 z nich podlehl celkovému vyčerpání a nemocem. Od jara 1943 se uskutečnilo šest hromadných transportů českých a moravských Romů, do nichž byli zahrnuti jak zbývající vězňové cikánských táborů, tak ti, kteří zatím mohli zůstat ve svých domovech. Z Protektorátu bylo do cikánského rodinného tábora v Auschwitz II Birkenau deportováno více než 4500 mužů, žen a dětí, z nichž se jen necelých 300 dostalo do jiných koncentračních táborů. Ostatní zde zahynuli. Na svobodě bylo v Protektorátu ponecháno přibližně 300 osob. Po skončení druhé světové války se do Čech vrátilo z koncentračních táborů pouhých 583 Romů.

⁴¹ ROUS, Ivan. Cikánské tábory na území dnešního Liberce v letech 1939–1943. In: JELÍNEK, Tomáš, SOUKUPOVÁ, Blanka (eds.). *Bílá místa ve výzkumu holokaustu*. Praha: SAŽ 2015. ISBN 978-80-260-7335-2, s. 122.

Použité zdroje / References

Archivní prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cikánský tábor v Letech u Písku

Auschwitz-Birkanu State Museum, Deptment III

Další primární prameny

ŠTAMPACH, František. Cikáni v Československé republice. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929.

Literatura

HANCOCK, Ian. Země utrpení. Dějiny pronásledování a otroctví Romů. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7.

HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X.

LHOTKA, Petr. Protiromská opatření protektorátních úřadů. In: BLODIG, Vojtěch (ed.) Fenomén holocaust: The Holocaust Phenomenon. Sborník mezinárodní vědecké konference. Praha – Terezín: Kancelář prezidenta republiky, Památník Terezín, 2000, s. 165–167.

NEČAS, Ctibor. Cikánský tábor v Letech (1942–1943), Romano Džaniben, vol. 15, no. 1, 2008, s. 186–197.

NEČAS, Ctibor. Holocaust českých Romů. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2.

NEČAS, Ctibor. Nemůžeme zapomenout. Našři bisteras. Olomouc: Univerzita Palackého 1994. ISBN 80-7067-354-0244, s. 12.

NEČAS, Ctibor. Neznámý holocaust. In: FRIŠTENSKÁ, Hana, LÁZNIČKOVÁ, Ilona, SULITKA, Adnrej (eds.) Neznámý holocaust. Příspěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. května 1995. Praha: Trilabit 1995, s. 17–35.

ROUS, Ivan. Cikánské tábory na území dnešního Liberce v letech 1939–1943. In: JELÍNEK, Tomáš, SOUKUPOVÁ, Blanka (eds.). Bílá místa ve výzkumu holokaustu. Praha: SAŽ 2015. ISBN 978-80-260-7335-2, s. 119–133.

ŠÍPEK, Zdeněk. Řešení situace potulných Cikánů v českých zemích v letech 1918–1940. In: FRIŠTENSKÁ, Hana, LÁZNIČKOVÁ, Ilona, SULITKA, Adnrej (eds.) Neznámý holocaust. Příspěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku 13. května 1995. Praha: Trilabit 1995, s. 41–44.

WAGNER, Petr. Doktorská práce Evy Justinové a její ideové a politické zázemí, Romano džaniben, vol. 12, no. 3, 2005, s. 85–118.

Orální historie

Rozhovor Jany HEJKRLÍKOVÉ s Josefem Mikerem (romský aktivista), dne 10. 9. 2018 v Praze. Přepis rozhovoru v Romano Voďi vol. 15, no. 9, 2018, s. 4–7.

Rozhovor Markéty HAJSKÉ se Zdeňkem Danielem (romským pamětníkem), dne 29. 6. 2017 v Jablonci, rozhovor poskytla Paměť Romů, Korunní 127, Praha.

Rozhovor Kristiny DIENSTBIEROVÉ se Zdeňkem Serinkem (vnuk Josefa Serinka), dne 27. 4. 2018 v Kopidlnu, rozhovor poskytla Paměť Romů, Korunní 127, Praha.

O autorce

Mgr. Jana Hejkrliková (*1992) se věnuje otázce Romů v období druhé světové války. Absolvovala bakalářské studium Obecné dějiny na Filozofické fakultě na Západočeské univerzitě v Plzni. Tamtéž vystudovala navazující magisterský obor Moderní historie. V současné době je studentkou doktorského programu Historie na Katedře historických věd na Západočeské univerzitě v Plzni.

Email: hejkrlik@khv.zcu.cz

Neoficiální hudební scéna 80. let v Plzni a její konflikty s tehdejšími režimem / Unofficial music scene of the 1980s in Pilsen and its clashes with the Communist regime

Petr Šilhánek

Abstrakt

Studie se zabývá neoficiální hudební scénou 80. let v regionu západních Čech a jejími střety s komunistickým režimem. Nejprve je objasněna výchozí situace v populární hudbě v regionu na přelomu 70. a 80. let. Poté práce sleduje vývoj zdejší neoficiální části hudební scény v průběhu 80. let. Těžiště studie leží v objasnění průběhu celostátní akce StB ODPAD v západočeském regionu a jejího dopadu na místní neoficiální kapely. Cílem akce ODPAD bylo eliminovat punkové a novovlnné kapely v Československu. Proto důležitou součástí práce tvoří popis konkrétních zásahů StB proti kapelám, srazům jejich příznivců i proti jednotlivým osobám. Svoje místo zde má i analýza metod, které StB při plnění úkolů v akci ODPAD používala.

Abstract

This study deals with the unofficial music scene of the 1980 s in the region of Western Bohemia and its clashes with the Communist regime. At the beginning of this project there is explained the initial situation of popular music in the region in the late 1970 s and early 1980 s. Then the development on the local unofficial popular music scene of the 1980 s is described. The prime focus of this master's thesis is to clarify the course of nationwide project of State Security Service called 'ODPAD' in West Bohemian region and its impact on local unofficial bands. The aim of the 'ODPAD' project was to eliminate punk and new wave music bands in Czechoslovakia. The description of particular interventions of State Security Service against the bands, the meetings of their supporters and against individuals is included in the thesis as well as the analysis of the methods used by State Security Service to perform the tasks in the 'ODPAD' project.

Klíčová slova: Neoficiální hudební scéna; 80. léta; západní Čechy; StB; akce „ODPAD“; punk; nová vlna; Plzeň; populární hudba.

Keywords: Unofficial music Scene; 80 s; West Bohemia; StB; „ODPAD“ Project; Punk; New wave; Pilsen; Popular music.

Úvod

Cílem této studie je zmapovat vývoj na neoficiální hudební scéně na Plzeňsku s důrazem na její střety s režimem. Hlavním zdrojem informací pro toto téma jsou archivní prameny z fondu X. správy SNB Archivu bezpečnostních složek, které jsou dostupné v badatelně v Praze Na Struze a díky nimž je možné rekonstruovat některé konkrétní události. Zároveň nabízejí možnost alespoň částečně popsat úkoly, které StB v této problematice plnila a postupy, jež používala. V zatím neinventarizovaných přírůstcích téhož archivu v Brně Kanicích se nacházejí dokumenty z provenience různých útvarů Veřejné bezpečnosti se sídlem v Plzni i v okresních městech západních Čech. Tyto materiály přináší informace o činnosti těchto útvarů a v souvislosti s materiály fondu X. správy SNB mohou mimo jiné nabídnout i pohled na vzájemnou součinnost mezi Veřejnou a Státní bezpečností, případně na funkčnost této spolupráce vzhledem k dění na neoficiální hudební scéně v regionu. Údaje ryze regionální povahy, týkající se především hodnocení bezpečnostní situace, jsou k dispozici ve fondu Krajský výbor KSČ Státního oblastního archivu v Plzni a z fondu Západočeský krajský národní výbor téhož archivu se k tématu vztahují především materiály dokumentující činnost komisí, které byly součástí tohoto úřadu. Tyto dokumenty jsou k dispozici v badatelně v Klášteře u Nepomuku. Ve fondu Park kultury a oddechu v Archivu města Plzně jsou pak dostupné některé materiály vypovídající o pravidlech činnosti pro amatérské hudební soubory, které se rozhodly nebo dostaly tu možnost začlenit se do okrajového proudu oficiální kultury v Československu, jímž bezesporu amatérsky provozovaná populární hudba, zejména ta rocková, byla. Z tohoto fondu jsou zpřístupněny pouze materiály datované před rokem 1985.

Pohled z druhé strany, tedy ze strany samotných kapel a jejich členů, pomáhají zprostředkovat rozhovory buď se samotnými aktéry dění, nebo s některými hudebními publicisty, kteří se právě na toto téma zaměřují. Důležité informace pro poznání dění na neoficiální hudební scéně přímo v Plzni přináší dobové články v samizdatu a některé údaje je možné čerpat z odborné literatury. Kromě zmapování vývoje na plzeňské neoficiální hudební scéně v 80. letech jsem se zaměřil na výchozí situaci, která zde panovala v oblasti amatérské populární hudby před vznikem prvních kapel, které právě tuto scénu postupně tvořily. Tyto v dobové terminologii amatérské beatové soubory lidových hudebníků zde nadále působily po celé sledované období. Na základě archivních pramenů jsem se pak zaměřil na postoj bezpečnostních složek nejen k neoficiálním kapelám, ale právě i k těmto hudebním skupinám. Zároveň mým cílem bylo vysledovat, jakým způsobem docházelo v rámci bezpečnostních složek k přenosu úkolů v problematice neoficiálních kapel z centra do plzeňského regionu, jak byly tyto úkoly plněny a zpětně pak vykazovány, případně kontrolovány.

„Plzeňský bigbít“ na počátku 80. let

Západočeský region byl od 70. let doménou tzv. „zábavových“ či „tancovačkových“ kapel, které vystupovaly celkem pravidelně a tyto produkce byly hojně navštěvovány. V drtivé většině se jednalo o skupiny hrající hard rock ve stylu tehdejších zahraničních hvězd, jako byly Deep Purple, Uriah Heep nebo Black Sabbath, a oblíbené zábavy navštěvovalo běžně i několik set lidí. Tato vystoupení se odehrávala na letních parketech či v převážně vesnických sálech po celých západních Čechách a nejen zde. Podle hudebního publicisty Vojtěcha Lindaura se jednalo o velký fenomén, jehož největší boom spadá do poloviny 70. let, kdy se tzv. nedělní čaje konaly téměř v každé vesnici, ovšem vždy nedaleko města, zřejmě kvůli návštěvnosti. Repertoár těchto skupin tvořily především převzaté skladby zahraničních kapel doplněné o vlastní tvorbu, jejíž úroveň byla ovšem značně proměnlivá.¹ To nic nemění na skutečnosti, že právě zábavy poskytovaly ve své době ojedinělou možnost dostat se k živé rockové hudbě, navíc původně západní proveniencí. Většinou nealkoholické odpolední čaje, ale i večerní zábavy, již bez tohoto omezení, byly totiž sice problematičtější a kritizovanější, avšak úřady povolenou a tolerovanou možností společenského vyžití, která byla určena primárně mladé generaci. Ovšem vystupování kapel, které zde hrály, podléhalo přísným regulím v podobě systému přehrávek a zřizovatelů.

Každá kapela musela mít svého zřizovatele, který za ni přebíral odpovědnost a kterému odváděla část honoráře, pokud tedy absolvovala přehrávku, což ji opravňovalo hrát za úplatu. Zřizovateli musely být vždy právnické osoby, nejčastěji místní organizace SSM, různé spolky, ale i výrobní závody. Kapela, v dobové terminologii „beatový soubor“ či „beatová skupina“, bez zřizovatele neměla status hudební skupiny, stála mimo vymezený právní rámec. Pořadatelé zábav, jimiž byly opět nejčastěji místní spolky od hasičů, přes zahrádkáře, sportovní oddíly, po svaz žen a SSM, produkci takového souboru na svých akcích až na výjimky neumožňovali. Pokud ano, vystavovali se tak postihu ze strany úřadů, nejčastěji ve formě omezení či zákazu pořádání zábav. Tím ovšem zároveň riskovali, že přijdou o poměrně značné částky, která tato vystoupení přinášela do spolkové pokladny, zvláště v případech, že se jednalo o vyhlášená místa pořádání zábav, kam se sjížděli mladí lidé z širokého okolí.

¹ Rozhovor Miroslava Vaňky (vedoucí COH při ÚSD AV ČR) s Vojtěchem Lindauem (hudební publicista), datum a místo neuvedeno. Přepis rozhovoru uložen ve Sbírkách rozhovorů COH v Praze, Vlášská 9.

Samotný fakt, že má zřizovatele, sice umožňoval amatérské „beatové skupiny“ oficiálně existovat, ovšem pouze ve formě kroužku ZUČ, zájmově umělecké činnosti, v rámci které nebylo možné požadovat za vystoupení honorář kromě pokrytí nutných cestovních výloh.² Teprve absolvování přehrávek opravňovalo hudební skupinu k vystupování za předem stanovenou odměnu. Členům amatérských zábavových kapel býval komisí přidělován nejčastěji status lidových hudebníků a jejich oficiální honorář se pohyboval v desítkách korun za vystoupení. Jeden z členů kapely byl pak uváděn jako vedoucí souboru a náležel mu příplatek za vedení.³

Průběh přehrávek v Plzni je zdokumentován v materiálech městského kulturního střediska v Archivu města Plzně. Kromě přehrávky, kterou bylo nutné obnovovat po dvou letech nebo v případě, že došlo v kapele k výraznějším personálním změnám, byli členové „beatových souborů“ povinni účastnit se školení, které se skládalo z několika seminářů.⁴ S hudbou samotnou ovšem tato setkání téměř nesouvisela, jak dokládá dochovaný *Program školení pro členy beatových souborů* z roku 1979, kde se mezi probíranými tématy objevují: „Rozvoj socialistického životního způsobu v závěrech XV. sjezdu, Mezinárodní situace“ či „Specifické rysy působení kultury při výchově mladé generace.“⁵ Toto školení bylo organizováno v celkem osmi blocích od února do června v klubovně Klubu mládeže Dominik v Plzni, a pokud měl „beatový soubor“ v úmyslu veřejně vystupovat, nedalo se zřejmě brát na lehkou váhu, neboť účast byla řádně zaznamenávána do docházkového archu.⁶ Navíc po ukončení kurzu budoucí lidoví hudebníci skládali zkoušky v městském kulturním středisku. Pro absolvování zkoušky v roce 1979 bylo povinností účastníků školení doložit přítomnost na seminářích průkazem o docházce a přinést vypracovanou písemnou práci v rozsahu třech stran, přičemž výběr témat byl následující: „Co je to socialistický realismus a jak se s ním setkávám, Jak chápou vedoucí úlohu KSČ v kulturní politice, Co obnáší tzv. třetí koš konference v Helsinkách“.⁷ Zároveň bylo nutné absolvovat test sestávající z deseti úkolů,

² AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2. *Metodický pokyn k jednotnému výkladu směrnic při provozování činnosti lidových hudebníků v Západočeském kraji, 1975.*

³ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

⁴ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

⁵ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Program školení beatových souborů.*

⁶ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Školení beatových souborů – docházkový arch.*

⁷ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Oznámení o konání povinné zkoušky pro účastníky školení.*

mezi které náleželo vysvětlení následujících pojmů a událostí: „*Vysvětli mezi-národní význam VŘSR, Význam Února 1948, Vysvětli význam RVHP.*“⁸ Úspěšní absolventi pak obdrželi průkazy lidových hudebníků⁹, jimiž měli povinnost se při veřejných produkcích prokazovat.¹⁰

Protože každý soubor lidových hudebníků musel mít svého vedoucího, bez kterého nesměl veřejně vystoupit, bylo nutné, aby jeden ze členů kapely absolvoval ještě školení pro vedoucí souborů lidových hudebníků.¹¹ V testu pak měl prokázat znalost předpisů a nařízení, kterými se provoz takové kapely řídil: „*Smí soubor pořádat hudební produkce ve své režii? Kdy je soubor povinen přihlásit se k nové přehrávce? Co má vést vedoucí souboru o každém hudebníkovi?*“¹² Teprve po složení zkoušky, tentokrát před komisí, obdržel *Oprávnění k uměleckému vedení souboru lidových hudebníků* platné po dobu tří let, poté bylo třeba složit kontrolní zkoušku.¹³

Samotné přehrávky pak vyhlášoval odbor kultury okresního národního výboru a výkony kapely posuzovala kvalifikační komise, jejímž členem byl vždy také jeden zástupce krajského kulturního střediska.¹⁴ Komise při přehrávkách měla za úkol hodnotit nejen vybavenost souboru po hudební stránce, ale také repertoár, společenské vystupování a celkový umělecký a společenský dojem. Výše honoráře, respektive příplatku k základnímu honoráři, který posléze směla kapela požadovat za vystoupení, se opět určovala s přihlédnutím „*k uměleckým kvalitám souboru, celkové kulturně politické vyspělosti, morálce souboru a také k potřebě hudby v oblasti jeho působení.*“¹⁵ Nutno dodat, že výše oficiálního honoráře včetně případného příplatku se pohybovala většinou v řádu desítek korun za vystoupení na člena kapely s výjimkou vedoucího, kterému náležel zvláštní příplatek za vedení souboru.¹⁶ Kapely tak odměny často řešily umělým

⁸ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Otázky pro členy beatových souborů.*

⁹ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Průkaz posluchače školení beatových souborů.*

¹⁰ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

¹¹ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

¹² AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Otázky pro vedoucí souboru lidových hudebníků.*

¹³ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, Městské kulturní středisko. *Oprávnění k uměleckému vedení souboru lidových hudebníků.*

¹⁴ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

¹⁵ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

¹⁶ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

navyšováním cestovného či dohodou s pořadateli, kteří samozřejmě nechtěli přijít o vystoupení skupiny, na kterou pravidelně dorazilo několik set platicích návštěvníků.¹⁷

Ovšem ani v případě úspěšného zvládnutí všech zkoušek a udělení přehrávky neměly zábavové kapely vyhráno. Kromě povinného přezkušování a obnovování přehrávek, které bylo předpokladem pro existenci kapely v horizontu delším než dvou let, ji mohl postihnout také trvalý nebo dočasný zákaz činnosti. O tom, zda kapela bude či nebude moci hrát, rozhodoval odbor kultury okresního národního výboru, který mohl na návrh okresního kulturního střediska kapelu jednoduše zrušit. Mezi důvody, které mohly vést ke zrušení hudebního souboru či pozastavení jeho činnosti, patřily i pokles umělecké úrovně souboru či nechuť zřizovatele skupinu nadále provozovat, případně prohřešky kapely vůči pravidlům platných pro lidové hudebníky.¹⁸ Podobný postup jako vůči kapele mohl být uplatněn i směrem k jejím jednotlivým členům s tím, že pokud některému z nich byla zakázána činnost v jedné kapele, nemohl se stát členem ani žádné další. Důvodem zákazu mohla být kromě „*hrubého porušení řádu lidových hudebníků*“ a „*způsobení výtržnosti při produkci*“ také skutečnost, že se dotčený hudebník „*nechová jako řádný občan našeho státu*“, což opět posuzovaly příslušné orgány okresního kulturního střediska, respektive okresního národního výboru.¹⁹ Problematiku zábav, odpoledních čajů a později i diskoték sledovaly a vyhodnocovaly komise kultury a komise pro ochranu veřejného pořádku, které byly zřizovány při národních výborech. Výsledkem práce komisí byly návrhy předkládané národnímu výboru nebo radě, v malých obcích měly tyto komise navíc i výkonnou funkci.²⁰

THE SUŘÍK a plzeňský underground

Ačkoliv tedy západní Čechy byly na počátku 80. let a vlastně po celou dekádu doménou především kapel hrajících na hlavně venkovských zábavách a čajích a tzv. „*plzeňský bigbít*“ tvořil ve své době poměrně široký hudební proud, nebyl jediný. Ve *Zprávě o bezpečnostní situaci v Západočeském kraji za období od 1. 7. do 31. 12. 1981* s označením přísně tajné se v rámci *Charakteristiky státo-bezpečnostní situace* uvádí:²¹

¹⁷ Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí COH při ÚSD AV ČR) s Vojtěchem Lindaurem.

¹⁸ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

¹⁹ AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2.

²⁰ SOA Plzeň, fond ZKNV, kar 268. *Komise ochrany veřejného pořádku (21. 1. 1980–26. 5. 1982).*

²¹ SOA Plzeň, fond ZKNV, N 3. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za*

„Nadále trvají tendence negativního ideologického působení signatářů CHARTY 77 a undergroundového hnutí. Dochází k přenášení tendencí propagujících západní způsob života a k rozšiřování hudebních nahrávek závadového charakteru, které jsou získávány ze zahraničí. O tom svědčí konkrétní poznatek o zasílání těchto nahrávek z Rakouska a o vytvoření t.zv. ‚černé burzy‘ mezi členy undergroundového hnutí“²²

Zmínky o undergroundu a „černých burzách“ se v zápisech kulturních a pořádkových komisí neobjevují a stejně tak chybí i v materiálech městského kulturního střediska a dalších dokumentech, které souvisí s plzeňským kulturním děním. Zato jsou už od počátku 80. let pravidelnou součástí výše uvedených *Zpráv o bezpečnostní situaci* Krajské správy SNB Plzeň a také materiálů S-StB Plzeň a X. správy SNB se sídlem v Praze. Hlavním důvodem je skutečnost, že underground a jeho druhá kultura už ze své podstaty nebyly a nemohly být jakkoliv začleněny do oficiálního kulturního dění v Československu. I v rámci plzeňského regionu se jednalo o hudebně a myšlenkově naprosto odlišný směr od veškerého tehdejšího kulturního dění. Po zásazích režimu proti undergroundu v polovině 70. let zůstali i nadále jednotlivci a hudební skupiny s ním spojené v pozornosti StB a údaje o nich se objevují v materiálech zabývajících se kontrarozvědnou činností a tzv. vnitřním protivníkem, které podléhaly různému stupni utajení. Tedy úřady a komise, jež měly na starosti různá povolovací řízení kulturních akcí a zábav, s undergroundem vůbec nepřicházely do styku. Stejně tak přehrávkové komise. A protože kapely spojené s undergroundem nebyly součástí oficiálního, úřady kontrolovaného kulturního dění, nehovoří se o nich ani ve zprávách VB, které se týkají běžných kontrol a zásahů na různých akcích pořádaných pro mladé.

Jedinou kapelou na Plzeňsku, která si podržela příslušnost k undergroundu po celá 80. léta, byl bezesporu THE SUŘÍK. Začátky kapely sahají až do roku 1977, kdy v božkovské hospodě Pod Kopcem vzniklo uskupení THE ÚŽAS. Pod názvem THE SUŘÍK kapela existovala v letech 1979 až 1987. V závěru 80. let se pak přejmenovali na HAMMERBAND, aby se následně v roce 1990 vrátili k názvu THE SUŘÍK, pod kterým vystupují do současnosti.²³

Bližší pohled na osudy kapely v 80. letech přináší množství poznatků, které jsou pro dění na plzeňské neoficiální hudební scéně ve sledovaném období

období od 1. 7. 1981 do 31. 12. 1981.

²² SOA Plzeň, fond ZKNV, N 3. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1981 do 31. 12. 1981.*

²³ DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera*. Občanské sdružení Street: Plzeň, 2015. ISBN 978-80-904746-1-1.

charakteristické. Jedná se především o četnost a organizování vystoupení, akční rádius kapely a také o reakce VB a StB, které činnost skupiny provázely. V období 1977 až 1989 odehrála kapela pouze patnáct koncertů. V samotné Plzni vystupovala až k desetiletému výročí své existence v roce 1987 a toto vystoupení skončilo ozbrojeným zásahem bezpečnostních složek. Od svého založení do roku 1989 dvakrát měnili název. THE SUŘÍK je vlastně původně pokus o kamufláž, aby nebylo hned jasné, že hraje THE ÚŽAS, a snížilo se tak riziko, že koncert bude ukončen VB. Pod názvem HAMMERBAND proběhla dvě spíše improvizovaná vystoupení poté, co někteří členové THE SUŘÍK byli odejiti ze svých zaměstnání, a kapela v tomto období nevystupovala. Po koncertě v Letkově v roce 1983 následovala řada výsledků na StB, následně kapela tři roky veřejně nehrála. Podobná série výsledků se opakovala v roce 1987.²⁴

Vystoupení se konala často formou soukromé oslavy po domluvě s hostinským v některé z restaurací se sálem v okolí Plzně, návštěvníci koncertů byli většinou z řad přátel členů kapely a jejich známých. Další možnosti byly akce pořádané na soukromých pozemcích a v soukromých objektech, kde se v daný termín sešlo několik kapel i z různých regionů a také nemalý počet hostů. Většinou se jednalo o venkovské usedlosti se zahradou či loukou. Tyto akce ale většinou neušly pozornosti StB, především pokud se konaly opakovaně. Třetí možností bylo pozvání od jiné skupiny, která pořádala podobným způsobem svoji vlastní akci. Výjimečnou událostí v dějinách kapely je v této souvislosti koncert v Letinech v roce 1977, kam byli ještě jako THE ÚŽAS pozváni zábavovou kapelou VOZEMBOUCH, později proslulou i mimo plzeňský region pod názvem ODYSSEA.²⁵ Jedná se o jeden z mála koncertů kapely na povolené akci. Zahráli zde pro dvě stě lidí, ovšem po tomto vystoupení byly zábavy v Letinech zakázány, neboť: „*Diváci řádili nebyvalou měrou a parket byl posetý střepey z rozbitých púllitrů.*“²⁶ Počet diváků na vystoupeních, která si kapela sama organizovala, se pohyboval nejčastěji od dvaceti do sta zvaných hostů, ovšem hrála i na undergroundových srazech, kde se návštěvníků sešlo kolem dvou set i více.²⁷

²⁴ DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera.*

²⁵ DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera.*

²⁶ DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera.* s. 29.

²⁷ DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera.*

V průběhu 80. let se THE SUŘÍK stal dvakrát předmětem zvýšeného zájmu plzeňské StB, a to v roce 1983, respektive 1987. Oba tyto letopočty mají ale význam i v širším kontextu. V březnu 1983 vyšel v komunistických novinách Tribuna článek *Nová vlna se starým obsahem* podepsaný smyšleným redaktorem Krýzlem, který odstartoval další sérii zákazů kapel a zásahů vůči nim, rok 1987 je zase charakteristický zvýšeným zájmem plzeňských úřadů o dění právě na scéně v západních Čechách, z části zřejmě i proto, že počet kapel a koncertů zde začal oproti minulým rokům nebývale narůstat.

První zmínky o punku v materiálech Krajské správy SNB Plzeň

Rok 1983 byl v tomto ohledu skutečně rokem přelomovým. A tak zatímco do roku 1982 se ve zprávách o bezpečnostní situaci v kraji objevují v souvislosti s tzv. volnou mládeží pouze zmínky o undergroundu a jeho napojení na Chartu 77, trampských osadách, případně o průběhu folkového festivalu Porta, už za první pololetí 1983 vypadá toto hodnocení následovně:

„Proti stoupencům undergroundového hnutí je uplatňováno cílevědomé ofenzivní opatření za účelem jejich rozložení a uvedení do izolace. Mezi tzv. volnou mládeží se zvyšuje zájem o dekadentní hudební směr PUNK-ROCK, infiltrovaný k nám ze západu. Také v Západočeském kraji se několik skupinek snažilo organizovat srazy v krojích odpovídajících výše uvedenému úpadkovému směru. V rámci XI. festivalu politické písně v Sokolově hudební skupina SPIRITUÁL KVINTET z Prahy vystoupila se skladbou dávající dvojsmyslný význam. V Osvračíně, okres Domažlice, v objektu bývalého mlýna, dochází ke srazům mladých lidí z řad příznivců undergroundového hnutí a signatářů CHARTY-77.“²⁸

Tedy kromě dlouhodobě sledované problematiky undergroundu a zprávy z Festivalu politické písně se zde poprvé objevuje krátká zpráva o „*hnutí PUNK-ROCK*“. Která ovšem mimo jednoznačně vymezeného postoje úřadů k tomuto hudebnímu směru „*infiltrovaného k nám ze západu*“, formulovaného pomocí hodnotících adjektiv „*dekadentní*“ a „*úpadkový*“, dokládá také jistou bezradnost v nově nastalé situaci. Vyjádření: „*Také v Západočeském kraji se několik skupinek snažilo organizovat srazy v krojích odpovídajících výše uvedenému úpadkovému směru.*“, se dá interpretovat jako vyčkávací postoj plzeňské KS SNB²⁹. Šlo zřejmě o to, jak velkou důležitost tato problematika bude mít v rámci

²⁸ SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 256. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.*

²⁹ KS SNB – krajská správa Sboru národní bezpečnosti.

jejích činností, a to v závislosti na instrukcích shora. Rozhodně zde není doklad konkrétních kroků, kterými by se snažily plzeňské úřady těmto srazům zamezit. Charakteristický je ovšem pohled na příznivce tohoto hudebního směru jako na „*hnutí PUNK-ROCK*“, který je zde navíc umocněn zcela mylnou a zavádějící informací o „*krojích*“. Celkově opatrný přístup k dané věci je zřetelný ve formulaci: „*několik skupinek se snažilo organizovat srazy*“, který lze interpretovat jako údaj o poměrně nízkém počtu příznivců punku, kteří sice nějakou činnost vyvíjejí, ale zároveň nejsou příliš aktivní. Zřejmá neurčitost tohoto vyjádření: není jisté, zda tyto srazy proběhly či nikoliv, může znovu odkazovat k nerozhodnosti a také k určitému alibismu KS SNB v Plzni, která se v tomto směru zatím nemohla vykázat žádnou konkrétní činností a pravděpodobně ani nebylo jisté, zda je nějaká větší aktivita v této problematice nutná či žádoucí.

Tato zpráva o bezpečnosti v kraji byla projednána na schůzi předsednictva Západočeského krajského výboru KSČ 16. srpna 1983. O půl roku později, 16. února 1984, projednával krajský výbor KSČ obdobnou zprávu, tentokrát za období od července do konce roku 1983, ovšem zde už je patrná výrazná změna:

„V problematice mládež, která se angažuje v tzv. undergroundovém hnutí, udržuje styky se signatáři CHARTY-77 a vyvíjí činnost v novém opozičním směru PUNK ROCK, byla hlavní pozornost zaměřena k zamezování negativních projevů činnosti této mládeže. Za hodnocené období bylo provedeno 84 vynucených styků, jimiž se podařilo narušit vzájemné vztahy a zamezit zorganizování případných protispolečenských akcí. Z celkového počtu prováděných vynucených styků bylo 52 osob starších 18 let, 31 osob ve věku 15-18 let a 1 osoba mladší 15 let. Z pohledu sociálního rozvrstvení byly vynucené styky a pohovory provedeny se 3 studenty VŠ, 13 studenty SŠ, 14 učiteli, 38 dělníky a 16 zaměstnanci různých odvětví. Žádná z uvedených osob není politicky organizována a 31 osob je členy SSM.“³⁰

Na jiném místě téže zprávy se uvádí: „*Pokud se jedná o profylaktické opatření, došlo k rozložení hudební skupiny zv. SUŘÍK /undergroundový žánr/“³¹*

Celá tato problematika je pak uzavřena konstatováním: „*Opatření na úseku volné mládeže bylo realizováno v součinnosti s pracovníky StB. Společné plány byly zaměřeny k partám mládeže hnutí PUNK, k podchycování a přehledu o trampských osadách a jejich členů*“³²

³⁰ SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 259. Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.

³¹ SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 259. Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.

³² SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 259. Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji

Ona nejistota z předchozí zprávy je pryč, punk je označen za nový opoziční směr, a tím je mu přisouzen jasný politický podtext. Což sice naprosto míjí skutečnou podstatu věci, ale zároveň se tím pro krajské bezpečnostní složky celá situace zpřehledňuje a zjednodušuje. V tomto případě už lze totiž aplikovat standardní a předchozími zkušenostmi osvědčený soubor opatření. I proto tato zpráva již obsahuje konkrétní údaje, mimo jiné také o počtu vynucených styků, a ty jsou dále vyhodnocovány.³³

Dále jsou zde patrné další dva důležité aspekty, které konání plzeňských úřadů v tomto období charakterizují. Přes poměrně rozsáhlou činnost se nepodařilo dosáhnout výraznějšího úspěchu. Nebyl odhalen a ukončen žádný sraz příznivců punk rocku, žádná kapela nebyla v tomto období označena za punkrockovou, a tedy ani případné koncerty těchto kapel nemohly být zakázány či ukončeny. A tak jediným úspěchem v tomto směru bylo „rozložení skupiny zv. *SUŘÍK / undergroundový žánr*“, jejíž členové se stali právě od července 1983 terčem zájmu StB a byli podrobeni řadě výslechů. Výsledkem tohoto z části zástupného zaměření pozornosti směrem k plzeňskému undergroundu bylo, že skupina si tři roky veřejně nezahrála. Tím druhým důležitým rysem je ve zprávě deklarovaná „*součinnost s pracovníky StB*“, která se týkala už i společného plánování akcí zaměřených „*k partám mládeže hnutí PUNK*“. Znamená to tedy, že nejpozději od podzimu roku 1983 bylo dění na plzeňské hudební scéně monitorováno a také ovlivňováno právě složkami StB v součinnosti s VB. Předmětem zájmu příslušníků státní bezpečnosti se tak nově mohli stát také často sotva patnáctiletí kluci s kytarami, protože právě tito byli nejčastějšími zakladateli nových kapel.

Rozdíly mezi těmito zprávami o bezpečnosti v kraji z roku 1983 dokládají výraznou změnu v přístupu bezpečnostních složek k dění v neoficiální sféře kulturního života v Plzni. Tato problematika ovšem v dobových materiálech nespadá do oblasti kultury, jediná kultura byla ta povolená, oficiální. Ve spojení s undergroundem, punkem, ale také například trampíngem, ale i dalšími aktivitami především mladé generace, mezi něž patřil i zájem o ekologii nebo radioamatérský sport, se objevují spíše vyjádření o volné mládeži nebo přímo opozici a celá tato problematika je pak řešena v částech dokumentů, které se zabývají tzv. vnitřním protivníkem. Slovní spojení volná mládež bývá v těchto materiálech vždy uváděno se zkratkou „tzv.“ nebo v uvozovkách, zřejmě proto, aby bylo dostatečně zdůrazněno, že z pohledu státní moci se o žádnou volnost či

za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.

³³ Vynucené styky či kontakty patřily k hojně využívané metodě StB. Dotyčná osoba byla různými formami nátlaku nucena k pravidelným setkáním s příslušníkem StB, ať už za účelem získání informací, udržováním dotyčného v pasivitě, strachu apod.

svobodu v tomto případě nejedná. Ve skutečnosti sousloví volná mládež označovalo mladé lidi, kteří nebyli organizováni v žádné ze státem zřizované mládežnické organizaci, a přesto se scházeli a vyvíjeli společnou činnost, zpravidla na základě stejných nebo podobných zájmů. Z toho důvodu nebyly jejich aktivity tak snadno kontrolovatelné, a tudíž byli tehdejším režimem vnímáni jako potenciálně nebezpeční. Často byla také zdůrazňována snadná zneužitelnost volné mládeže „*antisocialistickými živly*“.

V Plzni se tedy do řad volné mládeže od roku 1983 nově řadí také „*příslušníci hnutí PUNK*“ a od poloviny téhož roku se o ně začíná více zajímat plzeňská VB a StB. Důvody tohoto náhle zvýšeného zájmu ze strany úřadů lze hledat v zásadě ve dvou oblastech. V samotné činnosti mladých příznivců punku a v instrukcích, které doputovaly na příslušná místa v Plzni od nadřízených útvarů. Informace k první možnosti může poskytnout dostupná literatura, články v samizdatu, případně vyjádření přímých účastníků dění, v druhém případě je potřeba se zaměřit na dokumenty ministerstva vnitra a také X. správy SNB.

Celostátní akce ODPAD v západních Čechách (1983)

Na 3. odboru X. správy SNB v Praze proběhla 27. října 1983 celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB³⁴ zaměřená na kontrarozvědnou ochranu mládeže, a právě materiály, které dokumentují její průběh a výsledky, mohou pomoci dění v roce 1983 nejen v Plzni osvětlit.³⁵ Byly zde diskutovány první výsledky akce StB s názvem ODPAD, která byla zaměřena právě proti již existujícím i nově vznikajícím punkovým a novovlnným kapelám a jejich příznivcům. Celostátní akce ODPAD byla dlouhodobě plánována a připravována. Do roku 1982 byla zpracována a v roce 1983 vyšel metodický pokyn k jejímu provedení. Celá akce pak byla spuštěna v březnu 1983 článkem Nová vlna se starým obsahem v časopisu ÚV KSČ Tribuna a ještě ten samý měsíc vyšel obdobný článek Prevít rock – my? v novinách Rudé právo.

Příspěvek náčelníka S-StB Plzeň v rozsahu třech stran textu, který byl na této poradě přednesen, už obsahoval řadu konkrétních úspěchů. I když většina z nich se týkala především undergroundu a signatářů Charty 77, prostor zde měly i úspěchy dosažené v oblasti punkových kapel a jejich příznivců:

³⁴ S-Stb – správa Státní bezpečnosti

³⁵ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. *Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.*

„Do současné doby bylo zmapováno v rámci ZPČ kraje celkem 125 příznivců PUNK ROCKU. K neaktivnějším příznivcům tohoto hudebního směru jsou přijímána opatření zaměřená na odhalování a znemožňování případných srazů a provádění organizované činnosti. V oblasti PUNK ROCKU bylo provedenými opatřeními dosaženo ukončení činnosti hudebních skupin HORIZONT, LASER a KOMBAJN a připravují se další opatření u HS VEJCE a BETON ROCK rozpr. v sign. sv. MELOUCH a ĎÁBLOVI SOUSTRUŽNÍCI. Ve spolupráci se složkou VB bylo zabráněno připravovanému srazu příznivců PUNK ROCKU v Červeném Hrádku.“³⁶

Otázkou je, do jaké míry tato informace vypovídá o skutečných aktivitách plzeňské S-StB ohledně punkových kapel a jejich příznivců, a v důsledku toho také o plzeňské punkové scéně v roce 1983. Objevují se tyto nebo podobné údaje i v dalších materiálech S-StB Plzeň nebo jí podřízených pracovištích při okresních správách SNB? A existují i informace z druhé strany, tedy z pohledu kapel samotných a jejich příznivců? Ve vyhodnocení služební činnosti S-StB Plzeň, které je datováno k 25. říjnu 1983, jsou uvedeny prakticky totožné údaje:

„V akci ODPAD byla vlivovými a správními opatřeními ukončena činnost hudebních skupin HORIZONT, LASER a KOMBAJN. Ve spolupráci se složkou VB bylo zabráněno srazu a hudebnímu vystoupení příznivců punk-rocku v Červeném Hrádku u Plzně. Do současné doby bylo zmapováno v rámci Zpč. kraje celkem 125 příznivců punk-rocku. Srazy nejsou organizovány, hnutí má znaky živelnosti bez organizační struktury.“³⁷

Toto vyhodnocení plzeňské S-StB bylo sepsáno pouhé dva dny před poradou na 3. odboru X. správy SNB, a to na rozkaz náčelníka KS SNB Plzeň. Obsahuje tedy tytéž údaje, které o dva dny později přednesl náčelník S-StB Plzeň právě na této poradě. Chybí zde pouze informace o připravovaných opatřeních. Při bližším pohledu na vyhodnocení dostupných ročních prováděcích plánů pracovišť StB při jednotlivých okresních správách je zřejmé, že krajská S-StB využila při zpracování referátu na poradě zřejmě všech z jejího pohledu relevantních informací, které měla v danou chvíli k dispozici. Tato vyhodnocení plánů práce okresních správ jsou všechna datována mezi 17. a 25. říjnem 1983, avšak domněnka, že byla vypracována narychlo právě kvůli poradě na 3. odboru X. správy SNB se nepotvrdila, neboť obdobná vyhodnocení z následujícího roku jsou datována taktéž do druhé poloviny října a stejně tak je tomu i u dostupných plánů

³⁶ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. *Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.*

³⁷ ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení služební činnosti správy StB Plzeň, 1983.*

z let 1987 a 1988. Informace, které tato vyhodnocení z roku 1983 poskytují, nabízejí podrobnější pohled na situaci ohledně punku a nové vlny v příslušných okresech. Nejzajímavější jsou z tohoto hlediska zprávy OS SNB Klatovy a také Rokycany.³⁸

„Počátkem roku byly průběžně získávány poznatky o postupném pronikání nepřátelsky zaměřených hudebních skupin prostřednictvím SSM PLÍSKOV do této obce. Po provedeném opatření u MěNV bylo zabráněno dalšímu vystupování těchto skupin. V současné době se však proti tomuto rozhodnutí snaží vystupovat i někteří funkcionáři Obč. výboru v PLÍSKOVĚ, kteří se snaží dokázat, že to, co předváděly tyto skupiny bylo kulturní vystoupení. Situace je řešena přes ONV ROKYCANY.“³⁹

Tuto informaci S-StB Plzeň pro poradu nevyužila, nejsou zde konkrétní názvy kapel a zároveň pravděpodobně přílišná horlivost v prosazování zákazu kapel vedla k tomu, že za údajně „*nepřátelsky zaměřené hudební skupiny*“ se postavili i místní funkcionáři. Pro prezentaci výsledků v celostátní akci ODPAD tedy nebylo toto vyhodnocení využito, ovšem z dnešního pohledu je právě v této zprávě patrná nesmyslnost celé akce.

Obec Plískov v okrese Rokycany se nachází 3 km od Zbiroha a v současnosti je zde přihlášeno k pobytu 124 stálých obyvatel, nejbližší základní i mateřská škola je právě v sousedním Zbiroze, zdravotnické zařízení taktéž. Je zde zaveden vodovod a částečně kanalizace.⁴⁰ Ještě v roce 2019 se tedy jedná o malou obec s nepříliš rozsáhlou občanskou vybaveností. Přesto z pohledu komunistické OS SNB byla již v roce 1983 místní organizace SSM infiltrována nepřítelem v podobě hudebních skupin, jejichž vystoupením bylo nutno ve spolupráci s městským národním výborem (snad ve Zbiroze?) zabránit. Poté co se Plískovští postavili proti tomuto zákazu, byla celá záležitost podstoupena vyšší instanci a řešil ji Okresní národní výbor v Rokycanech.

Celostátní dosah akce ODPAD, a především její ideologické zaměření, které spočívalo v boji s vnitřním protivníkem, vedly k tomu, že právě na těch nejnižších úrovních aparátu Státní bezpečnosti docházelo v rámci odhalování „*nepřátelsky zaměřených hudebních skupin*“ k absurdním situacím.

³⁸ OS SNB – okresní správa Sboru národní bezpečnosti

³⁹ ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního prováděcího plánu OS SNB Rokycany za rok 1983.*

⁴⁰ Základní údaje. *Obec Plískov*. [online] Dostupné z URL: <<http://www.pliskov.cz/zakladni-udaje/>> [cit. 2016-06-10].

Z vyhodnocení prováděcího plánu OS SNB Klatovy za rok 1983: „Byla provedena kontrola vystoupení hudební skupiny KOMBAJN v Plánici na základě pokynů celostátní akce ODPAD. Na základě zjištěných hrubých nedostatků byla prostřednictvím ONV odboru kultury činnost této hudební skupiny zakázána. V souvislosti s celostátní akcí ODPAD je dále věnována pozornost neregistrované hudební skupině SENKROVNA (Ďáblovi soustružníci) ze Sušice, která v letošním roce několikrát vystoupila na veřejnosti bez povolení a propagovala hudbu stylu PUNK ROCK. Prověřování činnosti této skupiny je prováděno v souvislosti s rozpracováním signálního svazku MELOUN k vystoupení písničkáře Pepy NOSE ve Švihově.“⁴¹

Ze všech vyhodnocení okresní správ SNB pouze ta klatovská výslovně spojovala dosažené výsledky ohledně punkových kapel s činnostmi prováděnými v rámci akce ODPAD a zároveň jsou zde uvedeny názvy konkrétních skupin, které byly v této souvislosti postiženy. Odtud tedy už údaje na poradě na 3. odboru X. správy SNB zazněly. Týkaly se zákazu kapely KOMBAJN a rozpracování ĎÁBLOVÝCH SOUSTRUŽNÍKŮ v souvislosti se signálním svazkem MELOUN, přičemž ve zprávě S-STB Plzeň na této poradě je zřejmě chybně uvedeno „MELOUCH“. Akce s názvem Meloun byla totiž ve vyhodnocení prováděcího plánu OS Klatovy podrobněji popsána.

„-akce „MELOUN“ – signální svazek, ve kterém je objekt akce rozpracován pro podezření tr. činnosti pobuřování, jelikož bylo zjištěno, že jmenovaný organizoval srazy závadové mládeže ve Švihově, kde byl přítomen i zpěvák nepřátelsky zaměřených vlastních písní Pepa NOS. V souvislosti s rozpracováním objektu akce je prováděna a získávána dokumentace k trestnímu postihu NOSE také pro tr. čin pobuřování.“⁴²

Pravděpodobně tedy došlo k uspořádání veřejného vystoupení ve Švihově, kterého se zúčastnil písničkář PEPA NOS a také sušická kapela ĎÁBLOVI SOUSTRUŽNÍCI. Problém kapely byl v tom, že nebyla registrována, tedy s největší pravděpodobností neměla zřizovatele a nesměla proto vystupovat. Zároveň byl dalším vystupujícím písničkář Pepa Nos a celá akce byla označena za sraz závadové mládeže. Na organizátora vystoupení byl tedy založen signální svazek, v němž figurovala i sušická hudební skupina. Detailnější pohled na inkriminovanou kapelu a skutečnost, že se její vystupování řešilo i na celostátní úrovni při poradě na 3. odboru X. správy SNB, pak dokládá, jaký ráz měla celostátní akce ODPAD na Plzeňsku a jaký byl její skutečný vliv na zdejší hudební dění.

⁴¹ ABS, př. č. 2106-2124. Zhodnocení plnění ročního prováděcího plánu OS SNB Klatovy 1983.

⁴² ABS, př. č. 2106-2124. Zhodnocení plnění ročního prováděcího plánu OS SNB Klatovy 1983.

Podle dostupných informací byli ĎÁBLOVI SOUSTRUŽNÍCI punkovou kapelou ze Sušice a původní název zněl SENCROOVNA BAND.⁴³ V pořádku je tedy i dvojí označení kapely ve zprávě OS SNB Klatovy. V této zprávě se ale už neuvádí, že kapela byla založena právě v roce 1983 a jejími stálými členy byli tři žáci sušické základní školy ve věku čtrnáct let. Základní nástrojové obsazení tvořily kytara a baskytara, zpěv obstarávali všichni tři členové skupiny společně, s tím že jeden z nich měl na starosti pouze zpěv, protože na nic nehrál. A protože kapela neměla svého bubeníka, občas je jako čtvrtý člen doprovázel hráč na perkuse. ĎÁBLOVI SOUSTRUŽNÍCI se rozpadli hned následujícího roku a důvodem nebylo svědomité plnění úkolů vyplývajících z celostátní akce ODPAD ze strany OS SNB Klatovy. Několik členů kapely se totiž v roce 1984 odstěhovalo ze Sušice do Prahy.⁴⁴

Ve vyhodnocení prováděcích plánů z ostatních OS SNB údaje v problematice novovlnných a punkových kapel buď chybí úplně, nebo se jedná pouze o zmínky, které nenesou žádný konkrétní obsah. V tomto směru je ještě zajímavá zpráva SVB Plzeň⁴⁵, kde se dokonce uvádí:

„Stálá pozornost je věnována ochraně mládeže před negativními vlivy. V rámci kraje jsou zpracovávány součinnostní plány mezi VB a StB k problematice tzv. „volné mládeže“. Plány jsou zaměřeny k získávání poznatků k trempsckému hnutí, k neorganizovaným srazům závadových skupin mládeže, k podchycení trempsckých osad a k provádění preventivních akcí, včetně operativního průzkumu. V hodnoceném období nebyl zjištěn žádný případ hromadného projevu proti zřízení. Nebyly zjištěny poznatky, že by učňovská mládež vytvářela skupiny s prozápadním zaměřením jako např. hnutí PUNK. Pokud se vyskytl některý jedinec, byla prováděna rozkladná opatření. Např. na učilišti SD Jednota v Žel. Rudě byl vyloučen z internátu učeň, který propagoval západní způsob života rozmnožováním nahrávek P. Kryla.“⁴⁶

Přestože se zde hovoří o spolupráci mezi VB a StB a o společném plánování obou těchto složek, není zde zmínka o žádných aktivitách ve směru k novovlnným či punkovým kapelám. Navíc je zde doslovně uvedeno, že v kraji žádné skupiny příznivců punku neexistují. Téměř groteskně pak vyznívá vyjádření

⁴³ Roman Holý. *Monkey Business*. [online] Dostupné z URL: <<http://www.monkeybusiness.cz/>> [cit. 2016-06-10].

⁴⁴ Plzeň a okolí. *Bigbít. Internetová encyklopedie rocku*. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/clanky/184-plzen-a-okoli>> [cit. 2016-06-10].

⁴⁵ SVB Plzeň – Správa Veřejné bezpečnosti Plzeň

⁴⁶ ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení plnění RPP SVB za uplynulé období roku 1983 a návrhy úkolů v oblasti služební činnosti VB pro rok 1984*.

o vyloučení učně z internátu v Železné Rudě za rozmnožování nahrávek „P.“ (!) Kryla.

MS SNB Plzeň pak ve svém vyhodnocení prováděcího plánu pro rok 1983 celou problematiku punku shrnula v jedné větě:⁴⁷

*„Ve spolupráci se všemi útvary MS SNB je prováděno zmapování členů a stoupenců PUNK ROCK, kde bylo předáno celkem 23 poznatků na II. odbor S StB Plzeň.“*⁴⁸

Je zde sice uvedeno, že MS SNB Plzeň získala dvacet tři poznatky z oblasti mapování „členů a stoupenců PUNK-ROCK“, nejsou ale nijak blíže specifikovány a ani S-StB Plzeň je ve svém vlastním vyhodnocení za rok 1983 více nerozvádí. Mohly se ovšem týkat pouhého sčítání příznivců punku nebo nakonec neuskutečněného punkového srazu v Červeném Hrádku, o kterém se zmiňuje zpráva přednesená na poradě 3. odboru X. správy SNB.

Mimo to v této zprávě byly uvedeny ještě další kapely, kterým se v Plzni v souvislosti s celostátní akcí ODPAD bezpečnostní složky a příslušné úřady věnovaly. Kromě ĎÁBLOVÝCH SOUSTRUŽNÍKŮ se jednalo o kapely HORIZONT, LASER a KOMBAJN, které byly postiženy zákazem vystupování, a také HS VEJCE a BETON ROCK, proti kterým měla být podle této zprávy připravována blíže neurčená opatření. Pro plzeňskou scénu počátku 80. let je typický příklad kapely LASER.

*„Oživení začíná ve chvíli, kdy se na tancovačkách v okolí Plzně objeví LASER. Přestože se k punku nehlásí, hraje věci převzaté od kapel tohoto stylu. Stává se magnetem těchto všech part, roztroušených po celé Plzni. Tato doba by se dala nazvat zlatou érou plzeňského punkového hnutí. LASERu bylo zakázáno hrát poté, co vystoupil při módní přehlídce před Priorem. Během produkce začalo mnoho mladých tančit a příslušníci VB komentovali tanec jako výtržnost.“*⁴⁹

Tento úryvek pochází z textu představitele plzeňských punkerů Jana Rampicha, který zpracoval historii plzeňského punku v článku nazvaném *Historie punk rockového hnutí v Plzni* a ten pak vyšel v samizdatu *The 10 Years Flexi Disc* v roce 1987.⁵⁰ Podle těchto informací LASER tedy nebyl punkovou ani novovlnnou kapelou, ale jednou ze zábavových skupin, kterých bylo právě na Plzeňsku velké množství. Teprve s pronikáním punku přes železnou oponu do Československa zařadil do svého repertoáru také převzaté věci od slavných za-

⁴⁷ MS SNB Plzeň – Městská správa Sboru národní bezpečnosti Plzeň.

⁴⁸ ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního plánu MS SNB Plzeň za rok 1983.*

⁴⁹ RAMPICH, Jan. *Historie punk rockového hnutí v Plzni*. In: *The 10 Years Flexi-Disc*, samizdat, 1987.

⁵⁰ RAMPICH, Jan. *Historie punk rockového hnutí v Plzni*.

hraničních punkových kapel. Tím se vystoupení tancovačkové kapely LASER stalo oblíbeným cílem plzeňských punkerů, pro které to byla jedna z mála možností slyšet svoji oblíbenou hudbu naživo. Ke kapelám, jejichž doménou byly zábavy v plzeňském regionu, patřila i další ve zprávě S-StB Plzeň uváděná skupina HS VEJCE. Zkratka „HS“ před názvem skupiny je zřejmě jen další z omylů či nepřesností, které byly v této i v jiných podobných zprávách a hlášeníh o kapelách poměrně častým jevem. Hudební skupina VEJCE, odtud možná ono „HS“, vznikla v roce 1982 v Přešticích a v průběhu 80. let bylo její doménou právě jižní Plzeňsko. Podle informací, kterými se skupina v současnosti prezentuje, dosahovala její popularity vrcholu v polovině 80. let, kdy její repertoár tvořily hity zahraničních kapel Judas Priest a Scorpions a také vlastní tvorba.⁵¹ Informace o zásahu do života kapely ze strany státní moci kapela neuvádí. Ani v dostupných pramenech z provenience bezpečnostních složek po roce 1983 se už jméno přeštické kapely VEJCE neobjevuje. Podobně ani jméno kapely BETON ROCK už v dalších materiálech nefiguruje. Lze tedy předpokládat, že ona připravovaná opatření vůči těmto kapelám buď neproběhla, nebo nebyla takového rozsahu, aby se o nich nějaké údaje dochovaly.

Poslední skupinou, která je uvedena ve zprávě S-StB Plzeň, přednesené na celostátní poradě na 3. odboru X. správy SNB v říjnu 1983, je kapela KOMBAJN. O ní bohužel nejsou v současné době k dispozici žádné bližší informace, a to ani v publikacích vznikajících po roce 1989, ani v dostupných dobových samizdatech. Jediné údaje tak přináší OS SNB Klatovy, která kapelu v součinnosti s odborem kultury ONV Klatovy po jejím vystoupení v Plánici zakázala. Zákaz skupiny KOMBAJN a také zábavových kapel HORIZONT a LASER se tak stal jediným konkrétním výsledkem S-StB Plzeň v rámci akce ODPAD, kterým se mohla na celostátní poradě 27. října 1983 vykázat.

Inspirace prvních plzeňských neoficiálních kapel

Přesto v Plzni v první polovině 80. let punkové kapely vznikaly, jak dokládá i uvedený text Jana Rampicha, kde se dokonce objevuje vyjádření o „*zlaté éře punkového hnutí v Plzni*“. Samotné kořeny punku v Plzni podle něj ale sahají až do 70. let.

„Počátkem druhé poloviny 70-tých let minulého století devátáci z plzeňského venkova mají k dispozici magneták a nahrávají všechny možné kapely od roku

⁵¹ Vejce. *Rock Memories*. Dostupné z URL: <<http://rockmemories.cz/rock-memories/vejce>> [cit. 2016-06-10].

1975 a dál... Nosí saka se „spínákama“ tancují na zábavách pogo, pořadatelé je nechťejí nikam pouštět, vlasatí je bijí. Všude jsou jen samé problémy. V té době nikdo z nezasevěných neví, co se to vlastně děje...“⁵²

Třebaže Rampichův text lze brát jen jako jednu z možných verzí popisu dřevních dob plzeňského punku, jedná se přesto o významný zdroj informací k tomu období. Jde vlastně o vzpomínky jednoho z přímých účastníků tehdejšího dění a zároveň platí, že v literatuře, která se plzeňským punkem 80. let zabývá, není toto období zpracováno.

*„Píše se rok 77-78 a v západoněmecké televizi se objevili Sex Pistols a jiné kapely, hrající punk rock. Na jednom učňáku se dává dohromady parta výrostků a seznamují s punkem i své další známé. Seženou španělkou se dvěma strunami. Vznikají první skladby (Londýn, Vezou uhlí a jiné). Časem španělka mizí v kamnech, její místo nahradila sólová a basová kytara. Utvořila se totiž skupina ŠROT. Kluci hrají pouze pro známé na zahradě, ale jejich skladby hrají mladí ještě dnes (Nemám auta rád, Jede pán na koni). Jiná parta zakládá skupinu BALL BEARING. Jsou vybaveni španělkou a dětským bubínkem. Nikdo z nich nezná ani akordy.“*⁵³

Hudební pořady zahraniční televize, ale také vysílání zahraničních rozhlasových stanic se stávaly jedním z mála zdrojů inspirace pro nově vznikající kapely.⁵⁴ Mezi ty další patřila právě vystoupení některých zábavových skupin, kde občas zazněl i punk. Kromě již uvedeného LASERU se jednalo také o kapelu SEJF, která v těchto letech vystupovala na zábavách a čajích v okolí Plzně.⁵⁵ Do jaké míry probíhaly v této době v Plzni také burzy desek, které se především v Praze staly vyhledávaným cílem hudebních příznivců, není zcela zřejmé. Pokusy uskutečnit zde podobnou, a pravděpodobně dokonce oficiální, tedy povolenou, burzu jsou ale v Plzni doloženy v roce 1985, a to úřední korespondencí mezi odborem kultury ZKNV Plzeň⁵⁶ a Ministerstvem kultury ČSR, kdy si pl-

⁵² RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni.

⁵³ RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni.

⁵⁴ Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí COH při ÚSD AV ČR) s Ladislavem Rottem (redaktor ČRo Plzeň, autor knih o plzeňském rocku), datum a místo neuvedeno. Přepis rozhovoru uložen ve Sbírkách rozhovorů COH v Praze, Vlašská 9. Srov. Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou (člen plzeňské skupiny Znouzectnost), dne 9. 2. 2016 v Plzni. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora. Srov. Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Radkem Diestlerem (hudební publicista), dne 22. 3. 2016 v Plzni. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora.

⁵⁵ Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

⁵⁶ ZKNV Plzeň – Západočeský krajský národní výbor Plzeň

zeňský odbor kultury vyžádal stanovisko ministerstva ohledně povolování burz knih a gramofonových desek.⁵⁷ Ovšem vyjádření ministerstva kultury bylo zcela jasné:

„Oprávnění k rozšiřování rozmnoženin uměleckých děl lze proto udělit jen socialistické organizaci, jejíž činnost bude mít možnost účinně řídit orgán státní správy z odvětví kultury, neboť je nutná záruka, že budou veřejně nabízeny pouze rozmnoženiny děl, která jsou svým obsahem slučitelná se socialistickým uspořádáním státu. Věškerý tlak na povolení burz a jiných podobných veřejných legálních platforem může být motivován i tím, že není dostatečně uspokojována poptávka např. po hororech, pornografii, protistátní literatuře, nehodnotné moderní a extrémní hudbě, videokasetách ozvučených programy typicky kapitalistické provenience apod. Při dostatečné síti prodejen antikvariátu nevzniká důvod pro odbor kultury KNV udělovat oprávnění k rozšiřování neperiodických publikací z důvodu místní kulturní a hospodářské potřeby.“⁵⁸

Ovšem pravděpodobnost existence nepovolených burz v 80. letech v Plzni je poměrně vysoká. A nejen v Plzni. Doložena je například i nepřiliš známá burza v Holoubkově na Rokycansku.⁵⁹

První plzeňské kapely na neoficiální scéně (1980–1984)

Kapely ŠROT a BALL BEARING, které Jan Rampich uvádí ve svém textu mezi prvními, byly typickými plzeňskými punkovými skupinami raných 80. let. Téměř bez vybavení, jak nástrojového, tak co do zkušeností a hráčských dovedností, téměř bez koncertů, založené spolužáky ze základních škol či prvních ročníků učilišť. Ovšem s vizí, že se svými kapelami prorazí do světa, do centra hudebního dění, do Londýna.⁶⁰ Píseň *Město Londýn*, již ve svém textu zmiňuje i Jan Rampich pod zkráceným názvem *Londýn*, vznikla právě v tomto období a objevuje se na nahrávce kapely ZNOUZECTNOST, ovšem až v roce 1990. Skupina ZNOUZECTNOST odehrála svůj první koncert roku 1986 a ve druhé polovině 80. let se stala jednou z nejvýraznějších plzeňských neoficiálních kapel. A právě někteří její členové figurovali už i v kapelách ŠROT a BALL BEARING, konkrétně kytarista Petr Déma Škabrada, a také bubeník ZNOUZECTNOSTI, vystupující pod jménem Caine. Ještě v první polovině 80. let zakládá právě Petr Déma

⁵⁷ SOA Plzeň, fond ZKNV, kar VV303. *Povolovací řízení burz knih a gramofonových desek*. 1985.

⁵⁸ SOA Plzeň, fond ZKNV, kar VV303. *Povolovací řízení burz knih a gramofonových desek*. 1985.

⁵⁹ PĚKNÁ, Barbora. *LP deska jako symbol svobody*. Bakalářská práce, FHS UK: PRAHA, 2014, vedoucí bakalářské práce Miroslav Vaněk. Srov.

⁶⁰ Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Radkem Diestlerem.

Škabrada kapelu ZASTÁVKA MILEČ, jejíž osudy opět vcelku věrně odrážejí dění na plzeňské neoficiální scéně.

„Přišel rok 1984 a s ním akce, která probudila spoustu lidí z nečinnosti. Přítel z České Lípy, /toho času rotmistr u armády/, se oženil a na posvatební veselici do pronajatého sálu pozval pražské PLEXIS, M M a plzeňskou ZASTÁVKU MILEČ. Zde se konečně západočeští punks rozhýbali. A to i přesto, že se po svatbě ZASTÁVKA MILEČ rozpadá. Plzeňáci nerezignují a vyráží každý víkend do jižních Čech na NOVODUR ze Strakonice. Nelitují ani peněz ani času stráveného ve vlacích, aby si nenechali ujít ani jednu zábavu. Idyla trvá asi půl roku, než NOVODURU zakáží nějácí tupci, k tomu kompetentní, hrát.“⁶¹

ZASTÁVKA MILEČ vznikla v roce 1983 a o rok později se rozpadla, nutno dodat, že bez zásahu plzeňských bezpečnostních složek. Během své krátké existence odehrála kapela všeho všudy tři koncerty, z nichž ten poslední proběhl tedy v České Lípě, kde vystoupily i některé pražské kapely. Samotný fakt, že plzeňská punková kapela vystoupila mimo region, byl v rámci dění na plzeňské scéně ojedinělý. Naopak příznačným jevem byl celkově nízký počet odehraných koncertů i krátká doba existence kapely.⁶² Ovšem ještě před svým rozpadem stačila ZASTÁVKA MILEČ v roce 1984 nahrát demokazetu, kterou se dostala do povědomí příznivců punku právě i mimo západní Čechy. Vytvoření nahrávky bylo totiž zpravidla mimo možnosti tehdejších punkových kapel. Pomocnou ruku v tomto směru ZASTÁVCE MILEČ podala tehdy mnohem známější příbramská novovlnná skupina BON PARI, která členům kapely umožnila zaznamenat jejich tvorbu v rámci svého vlastního nahrávání.⁶³

Pro tehdejší dobu charakteristická je také informace o výjezdech plzeňských punkerů do sousedních jižních Čech v souvislosti s koncerty strakonické kapely NOVODUR. Ta byla v rámci punkových kapel výjimečná mimo jiné i tím, že měla svého zřizovatele, tedy její vystoupení byla oficiální, a brzy se proslavila i mimo svůj region. Ovšem podle zakladatele kapely Karla Bouši právě velký zájem příznivců, kteří na koncerty NOVODURU vyráželi z různých míst po celých Čechách, vedl k tomu, že pravidelnými návštěvníky jejich vystoupení bývali také příslušníci VB. Zákazu, který kapelu postihl během 80. let opakovaně, čelili strakoničtí punkeři tím, že skupinu přejmenovali. Kapela tak vystupovala nejprve pod názvem NOVODUR, následně ARMAVIR a nakonec TELEX.⁶⁴

⁶¹ RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni.

⁶² Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

⁶³ Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

⁶⁴ Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Karlem Boušou (člen strakonických kapel

V první polovině 80. let byla plzeňská scéna tvořena kapelami, které neměly většinou dlouhého trvání a během své existence vystupovaly velmi zřídka. Jejich členové se často rekrutovali z narůstajícího počtu plzeňských punkerů a poté, co jejich kapela zanikla, dál zůstávali v okruhu příznivců dalších kapel, které mezitím vznikaly, případně sami založili novou skupinu. Plzeňská punková scéna byla tedy tvořena nejen kapelami samotnými, ale stejnou měrou také jejich příznivci. Kromě již jmenovaných kapel v tomto období zkoušely a občas také hrály DAZULE, KULIČKOVÉ LOŽISKO (z rozpadlého BALL BEARING), NÁHRADNÍ DÍL, PVC, ZKRAT, DEMONTÁŽ, FÉZY, PARAZIT a pravděpodobně i další uskupení.⁶⁵ Stylově se většina těchto kapel blížila právě nejvíce k punku. V tomto ohledu vyniká skupina PETR MACH založená třemi vysokoškolačky v roce 1983, která se snad jako jediná v tomto období hlásila k nové vlně.⁶⁶ Zajímavým zjevem na plzeňské scéně je také kapela BRADAVICE. Ta vznikla již v roce 1978, ale poprvé vystoupila až o čtyři roky později v Letkově Plzně s repertoárem ovlivněným především hudbou undergroundových kapel a teprve později začala více směřovat k punkrocku. Kromě této změny hudebního stylu je BRADAVICE v rámci plzeňské scény výjimečná i tím, že existovala po celá 80. léta.⁶⁷

Celostátní akce ODPAD v západních Čechách (1983–1984)

Všechny tyto kapely v Plzni a okolí existovaly navzdory snaze plzeňských úřadů udržet veškeré dění na hudební scéně pod svojí kontrolou. Celostátní akce ODPAD se z tohoto pohledu mýjela účinkem. Neznamená to ale, že by úřady a bezpečnostní složky v plzeňském regionu na svoji snahu regulovat dění na hudební scéně rezignovaly. V prováděcích plánech na rok 1984 u všech okresních správ SNB v kraji bylo plnění akce ODPAD jedním z cílů jejich činnosti na následující období. Výplývalo to i ze závěrů celostátní porady na 3. odboru X. správy SNB v říjnu 1983. Prognóza dalšího vývoje situace zněla:

Telex, Carlos And His Coyotes), dne 10. 3. 2016 ve Strakonicih. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora.

⁶⁵ RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni. Srov. Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Radkem. Srov. Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

⁶⁶ RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni. Srov. ROTT, Ladislav. *50 let big-bítu v Plzni 1962-2012. Takto hráli, když jim stály davy pod pódiem*. Region All: Plzeň, 2012. ISBN 978-80-904310-7-2.

⁶⁷ Rozhovor: Představení kapely Bradavice. *Plzeňské kapely*. [online] Dostupné z URL: <<https://www.plzenskekapely.cz/clanky/rozhovory/predstaveni-kapely-bradavice-11-2014/>> [cit. 2016-06-10]. Srov. Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

“Na základě současného trendu vývoje operativní situace v problematice „volné mládeže“ lze předpokládat, že v nastávajícím období budou pokračovat snahy o závadovou a negativní činnost skupinek mladých lidí inklinujících k hnutí „NOVÁ VLNA“ a „PUNK“. Tato činnost bude směřovat k zakládání nelegálních hudebních skupin prezentujících úpadkové západní hudební žánry obsahující invektivy vůči kulturní politice socialistického státu a politice KSČ. Lze očekávat, že tuto negativní činnost se bude snažit podchytit vnitřní nepřítel a s využitím „prohlášení charty č. 31“ se bude snažit prohlubovat svůj vliv na širší okruh mládeže a jejího zneužití ke svým politickým cílům.“⁶⁸

Vzhledem k tomu náčelník 3. odboru X. správy SNB navrhl mimo jiné i následující opatření: *„Nadále pokračovat v plnění uložených úkolů v rámci metodického pokynu „ODPAD“ se zaměřením na:*

- *docílení dalšího zkvalitnění kontrarozvědné ochrany mládeže před negativními vlivy vnějších a vnitřních nepřátel formou zkvalitňování agenturně-důvěrnické sítě, součinnosti s mládežnickými, společenskými a státními organizacemi se zaměřením na výchovnou činnost při provádění preventivních a rozkladných opatření.*

- *zabezpečení kontroly a účinných opatření proti ideovým vůdcům a organizátorům závadových skupin mládeže a znemožnění její zneužití k opoziční činnosti. Nepřipustit nepovolené srazy a zabránit snahám představitelů hnutí „PUNK“ organizovat tyto srazy v různých krajích ČSSR“⁶⁹*

Poměrně přesně jsou zde definovány prostředky, kterými měly S-StB v jednotlivých krajích nadále plnit úkoly dané akcí ODPAD. Bylo třeba se infiltrovat mezi mladé lidi prostřednictvím získaných spolupracovníků a zaměřit se kromě kapel samotných na výrazné osobnosti a organizátory koncertů. Mimo tato opatření měla větší pozornost směřovat také do školství, konkrétně učilišť, která měla být pod důslednější kontrarozvědnou ochranou. Zároveň účastníci porady měli tyto závěry zapracovat do plánů práce na další období.⁷⁰ Přestože v ročním plánu S-StB Plzeň na rok 1984 se výslovně o celostátní akci ODPAD nehovoří, v úkolech 2. odboru stojí:

„Zpravodajskou činností kontrolovat mládež inklinující k CH-77, členy UH a propagátory hudebního směru punk-rock. Zamezit tvoření a rozkládat nepovo-

⁶⁸ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.

⁶⁹ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.

⁷⁰ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.

lené srazy mládeže a hudební produkce závadových skupin, plnit úkoly v projektu ASANACE. Ve spolupráci s VB odhalovat nositele a šířitele nepřátelských ideologií a organizátory podvratné činnosti v této problematice.“⁷¹

Není náhodou, že v jednom odstavci se zde hovoří o Chartě 77, undergroundu, punku, hudebních skupinách a zároveň o projektu ASANACE. V průběhu 80. let na Plzeňsku skutečně došlo k vynucené emigraci některých osob, především z okruhu undergroundu.⁷² Plány S-StB Plzeň se týkaly také rozšíření agenturní sítě. Za rok 1984 mělo být v problematikách 2. odboru získáno padesát dva tajných spolupracovníků. Za tento úkol byl odpovědný přímo náčelník 2. odboru, ovšem samotné verbování mělo probíhat na úrovni okresních odborů StB s tím, že tato činnost bude čtvrtletně kontrolována. Celkem mělo být v problematice mládež získáno sedm tajných spolupracovníků. V související problematice školy se měla agenturní síť rozrůst o čtyři tajné spolupracovníky.⁷³

V plánech jednotlivých OS SNB jsou pak úkoly spojené s akcí ODPAD opět součástí oddílu zaměřeného na vnitřního protivníka a nejčastěji bývají formulovány v jedné větě o potřebě zaměřit se na mládež, která propaguje hudební směr punkrock. Nejpodrobněji se na tuto problematiku zaměřuje OS SNB Rokycany:

„Plnit úkoly v celostátní akci ODPAD. Vyhledávat příznivce PANKROKU, tyto mapovat a poznatky k nim postupovat na II. odbor S-StB PLZEŇ. Při tomto se soustřeďovat na místa OSTROVEC, SEDLECKO, HŘEŠIHLAVY, LIBŠTEJN a dále na místa, kde vystupují hudební skupiny, jako PLÍSKOV, STRAŠICE, VOLDUCHY. Při tomto se zaměřit i na odhalování toxikomanie.“⁷⁴

Kromě fonetického přepisu názvu hudebního směru zde stojí za povšimnutí konkrétní místa, kam OS SNB Rokycany plánovala zaměřit největší pozornost. V případě Ostrovice, Sedlečka, Hřešihlav a Libštejna se jedná o malé vesničky poblíž Berounky, které byly v letních měsících oblíbeným cílem trempů, případně vodáků. V Plískově, Strašicích a Volduchách se sice konaly čaje a zábavy podobně jako na dalších místech na Rokycansku, ale punkové a novovlnné kapely zde nevystupovaly ani nevznikaly. V souvislosti se Strašicemi lze hovořit o punku až začátkem 90. let, kdy první zdejší kapelou tohoto ražení byla skupina KRUPAVÝ VLOČKY a v následujících letech zde vznikl rockový klub Koupák.

⁷¹ ABS, př. č. 2106-2124. *Roční plán správy StB Plzeň na rok 1984.*

⁷² Podrobně zpracováno v publikaci: PETROVÁ, Jana. *Zapomenutá generace 80. let 20. století: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku.* Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus: Plzeň, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1.

⁷³ ABS, př. č. 2106-2124. *Roční plán správy StB Plzeň na rok 1984.*

⁷⁴ ABS, př. č. 2106-2124. *Roční plán OS SNB Rokycany na rok 1984.*

Ve vyhodnocení ročního plánu OS SNB Rokycany za rok 1984 se tedy žádné konkrétní výsledky v akci ODPAD neobjevují:

„Okrajově jsou získávány poznatky k volné mládeži, a to vzhledem k možnostem pouze přes operativní prostředky odboru VB. Výtípané hudební skupiny jsou při svých vystoupeních pod dohledem. Nebylo zjištěno mimořádných StB poznatků.“⁷⁵

K velmi podobným výsledkům dospěly v roce 1984 téměř všechny OS SNB v kraji. Pouze v okrese Cheb se objevuje zmínka o rozpracování jedné blíže neurčené hudební skupiny, která byla označena jako *„podezřelá z prosazování úpadkového směru punkrock.“*⁷⁶ Ani MS SNB Plzeň konkrétní výsledky neuvádí a oproti dvaceti třem poznatkům z roku 1983 předala za rok 1984 k dalšímu zpracování pouze šest podnětů.⁷⁷ Znamená to tedy, že zde skutečně došlo v tomto roce k výraznému útlumu aktivit na neoficiální hudební scéně? Jan Rampich ve své *Historii punk rockového hnutí v Plzni* k tomuto roku uvádí, že po rozpadu ZASTÁVKY MILEČ se skutečně na čas zdálo, že punkové kapely z Plzně vymizely. Ale přesto se nakonec nová jména na této scéně objevila. Svědčí o tom i závěr Rampichova textu:

„Skupina PVC má na svém kontě nejvíc uspořádaných koncertů a zábav ze všech podzemních souborů, co v Plzni byly. Poslední představení se konalo v klubu Oko společně s dalšími novými objevy roku ZNOUZEKTNOST /styl 77/, BEN-DŽÁNI /s prvky heavymetalu/ a TANČÍRNA /nová vlna/. Na přehlídce v Oku byl asi nejpríjemnějším překvapením AK PLECH orientovaný na ortodoxní hardcore. Je to největší nářez, jaký kdy v Plzni byl. Bohužel trval pouze do začátku roku 1987. Většina kapel se rozpadla. A i když zkouší kapely nové, nic podstatného se neděje a začíná doba klidu. Tento klid je však relativní, protože schopných lidí je dost a ne všichni zabíjejí své mládí v putyce, i když je k tomu establishment nutí.“⁷⁸

Roky 1984 a 1985 byly pravděpodobně ve srovnání s předchozím obdobím poněkud chudší ohledně počtu nových kapel a uspořádaných akcí. Ovšem už v průběhu roku 1985 se situace mění díky litickým PVC. Následující rok pak proběhlo vystoupení ve vysokoškolském klubu Oko, které předznamenalo novou etapu ve vývoji plzeňské neoficiální scény. Zároveň dokládá jistou pro-

⁷⁵ ABS, př. č. 2106-2124. *Výhodnocení ročního plánu OS SNB Rokycany za rok 1984.*

⁷⁶ ABS, př. č. 2106-2124. *Výhodnocení ročního plánu OS SNB Cheb za rok 1984.*

⁷⁷ ABS, př. č. 2106-2124. *Výhodnocení ročního plánu MS SNB Plzeň za rok 1984.*

⁷⁸ RAMPICH, Jan. *Historie punk rockového hnutí v Plzni.*

měnu, kterou tato hudební scéna od počátku 80. let prošla. Žánrově se jednalo o pestrý večer, zazněl punk, nová vlna, hardcore, metal. I když skutečná produkce kapel nemusela přesně odpovídat uvedeným hudebním stylům, je zřejmé, že oproti přelomu 70. a 80. let došlo k výraznému posunu. Svědčí to také o zvyšující se úrovni kapel. Zajímavostí pak může být, že zvukařem tohoto večera byl Václav Běhavý, kapelník tehdy snad nejznámější plzeňské rockové skupiny ODYSSEA. Došlo tak k málokdy vídanému setkání dvou odlišných hudebních světů a přístupů.⁷⁹ Zároveň se zde sešla v jeden večer kapela, která vystupovala poprvé - ZNOUZECTNOST, se skupinami, jež v Oku svou hudební dráhu uzavíraly - PVC a také AK PLECH, který skončil hned následující rok. Tedy ono „pravidlo krátkověkosti“ kapel charakteristické pro počátek 80. let, platilo i začátkem jejich druhé poloviny. Ovšem výjimkou potvrzující pravidlo se stala právě v Oku debutující ZNOUZECTNOST, která s jistými personálními změnami aktivně vystupuje do současnosti. Dalším typickým znakem plzeňských kapel byla po celá 80. léta jejich personální provázanost. První koncert ZNOUZECTNOSTI nebyl prvním vystoupením pro některé její členy. Kytaristé Petr Déma Škabrada a Caine (pozdější bubeník), stáli u zrodu už některých kapel z počátku 80. let. Stejně tak rozpad PVC a AK PLECH se nestal hudebním koncem jejich muzikantů. Miloš Anetta, kytarista a zpěvák druhé z nich, měl zároveň blízko i k PVC. Po zániku těchto kapel, tak vznikl hardcoreový soubor OMP.⁸⁰

Některá specifika plzeňských kapel (1985–1987)

V druhé polovině 80. let a především v jejich závěru se plzeňská neoficiální scéna oproti předchozím letům nebyvale rozrůstala. Přibývalo kapel i koncertů, které se ale stále odehrávaly povětšinou v restauracích a sálech na okraji Plzně nebo blízkých vesnicích a městečkách. Současně pokračovaly srazy a vystoupení na některých soukromých usedlostech roztroušených po celých západních Čechách. Přístup úřadů a bezpečnostních složek k tomuto dění charakterizují dvě vzájemně protikladné tendence. Na celostátní úrovni začínal převažovat přístup opatrné tolerance, která ovšem v sobě nesla výrazné stopy kontroly a snahu dění na poli rockové hudby centrálně regulovat. O roku 1986 se konaly oficiální festivaly českých rockových skupin, Rockfesty. Přestože se jednalo o výrazný posun v přístupu tehdejšího režimu k hudebnímu dění v dosud netolerované sféře, nebyly Rockfesty samotnými hudebníky přijímány vždy pozitivně. Totiž zatímco navenek se režim povolením Rockfestů otevíral mnohým dosud zapovězeným

⁷⁹ Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou.

⁸⁰ Plzeň a okolí. *Bigbit. Internetová encyklopedie rocku*. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/clanky/184-plzen-a-okoli>>[cit. 2016-06-10].

hudebním směrům i kapelám, v každodenní praxi ke změně v přístupu příslušníků StB a VB k těm samým kapelám zpravidla nedocházelo. Navíc i v druhé polovině 80. let oficiálně dál probíhaly celostátní akce KAPELA a ODPAD, namířené proti undergroundu, respektive nové vlně a punku. Dvojkolejnost této situace se projevila i v Plzni. Regionálního kola Rockfestu 1987 se mohla zúčastnit i ZNOUZECTNOST, tedy neoficiální punková skupina, a dokonce zabodovala u odborné poroty. Nicméně večerního programu před diváky se už zúčastnit nesměla, a to na popud plzeňských funkcionářů, kteří neregistrované skupině vystoupit neumožnili.

Při bližším pohledu na výsledky činnosti 2. odboru S-StB v období 1984 až 1988 vyplývá, že jeho aktivita směrem k příznivcům punku a také lidem a kapelám z okruhu undergroundu měla vzrůstající tendenci. Ještě v roce 1984 vyznívá vyhodnocení ročního plánu S-StB k problematice punku celkem nekonkrétně: *„V oblasti hnutí Punk rock je do současné doby zmapováno 142 vyznavačů. Dle agenturních poznatků nedosáhlo hnutí v rámci Zpč. kraje organizovaného charakteru, přívrženci se scházejí náhodně v restauracích a jejich činnost spočívá především v návštěvách hudebních skupin produkujících směr Punk rocku. Nebyla zjištěna trestná činnost protistátního charakteru. S neaktivnějšími přívrženci hnutí jsou prováděny vynucené styky zaměřené na rozkrývání dalších členů hnutí a paralyzování snah o celkové oživení činnosti.“*⁸¹

A v jiné části téhož dokumentu dokonce stojí: *„Profylaktickými opatřeními s příznivci Punk-rocku je v Zpč. kraji v podstatě toto hnutí rozloženo. Agenturní prostředky jsou zaměřovány k zjišťování skupin produkujících závadovou hudbu s cílem provedení správních a PRO opatření.“*⁸²

Přesto ale z tohoto materiálu vyplývá, že pro StB problematika mládeže zůstává jednou z prvořadých. V pozornosti jejích příslušníků zůstával nadále okruh osob plzeňského undergroundu, vystoupení hudebních skupin na různých zábavách, jejichž hudba s punkem a novou vlnou nikterak nesouvisela. Sledován byl i poslech zahraničních rozhlasových stanic a také program plzeňských vysokoškolských klubů, a i ostatních prostor, kde se mladí scházeli.⁸³

Vyšetřována tak byla hudební skupina SPIRÁLA, jejíž členové se z pohledu StB nevhodně vyjadřovali o vrcholných představitelích ČSSR: *„Z oblasti hudebních skupin byl operativní cestou zjištěn poznatek o negativní činnosti členů hudební skupiny Spirála. Zápisy o výpovědi s 8 osobami bylo zadokumentováno*

⁸¹ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

⁸² ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

⁸³ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

snižování vážnosti prezidenta republiky a případ byl předán VB. “⁸⁴

Z plzeňských klubů se ocitl v nezáviděníhodné pozici Hifi klub Plzeň: „*V průběhu vystoupení byly reprodukovány skladby zpěváka Franka Zappy a doprovodné slovo vulgárního charakteru s dvojsmyslným zabarvením narážející na soc. zřízení v ČSSR. Prostřednictvím MV Svazarmu bylo přijato opatření k zabránění další podobné činnosti v prostorách Hifi klubu.*“⁸⁵

Navíc proti autorovi tohoto vystoupení Vladimíru Líbalovi bylo zahájeno trestní stíhání.⁸⁶ Poznotek ohledně sledování rozhlasové stanice BBC ovšem ukazoval, že usilovná snaha režimu ovlivnit vkus mladé generace tak, aby vyhovoval jím určeným normám, vyznívá naprázdno:

„V akci KAREL (krycí adresa BBC Londýn) byl zjištěn značný zájem mládeže o poslech této stanice. Pisatelé se zúčastňují soutěží hudebního vysílání BBC a žádají o zaslání gramofonových desek hudebních skupin.“⁸⁷

V roce 1985 se z pohledu plzeňské StB situace v problematice mládeže zřejmě nikterak významně nezměnila. Sledovány byly aktivní osoby z okruhu undergroundu, došlo k opětovnému sčítání punkerů, zároveň ale také k rozšíření agenturní sítě.

„V hodnoceném období bylo získáno ke spolupráci celkem 44 tajných spolupracovníků z toho II. odbor 19 TS oproti plánovaným 17 TS o O-StB 25 TS oproti plánovaným 24 TS. Současně došlo k uložení nebo předání jiné součásti u 32 TS.“⁸⁸

Zároveň je z tohoto vyhodnocení plánu práce 2. odboru S-StB Plzeň patrné, že jen v problematice volné mládeže působili celkem čtyřicet tři tajní spolupracovníci a čtyři důvěrníci, označovaní v materiálech StB jako „*prameny*“.⁸⁹

Zajímavý především z pohledu nakládání s informacemi je také údaj ohledně počtu plzeňských punkerů, který se podle vyjádření StB sice zvýšil, což samozřejmě nelze vyložit jako příklad dosaženého úspěchu, ale díky provedeným opatřením nejsou údajně tak aktivní jako v minulosti, což už úspěchem je: „*Na*

⁸⁴ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

⁸⁵ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

⁸⁶ Podrobně zpracováno v publikaci: PETROVÁ, Jana. *Zapomenutá generace 80. let 20. století: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku.*

⁸⁷ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

⁸⁸ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 451. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1985.*

⁸⁹ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 451. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1985.*

*úseku propagátorů Punk Rocku bylo cestou vynucených styků přístupováno k uplatňování individuální a generální prevence a zamezováno tvorbě organizovaných struktur. Ve spolupráci se státními orgány je zamezováno hudebním skupinám propagujícím tento směr ve vystupování na veřejnosti. Do konce roku 1985 bylo zmapováno 165 stoupenců hnutí Punk Rock, avšak počet aktivních stoupenců byl na základě přijímaných zpravodajských opatření snížen, řada osob na jejich základě přestala tento směr vyznávat.*⁹⁰

Jen na základě údajů z 2. odboru S-StB Plzeň se tedy počet příznivců punku zvýšil ze sto dvaceti pěti v roce 1983 na sto šedesát pět v roce 1985, tedy téměř o jednu třetinu během dvou let. Nehledě na to, že skutečný počet příznivců punku v západních Čechách mohl být mnohem vyšší, ne každého totiž musela mít S-StB Plzeň nutně ve své evidenci.

Celostátní akce ODPAD v západních Čechách (1984–1988)

Vyhodnocení plánu práce z roku 1986 přináší z hlediska dění na plzeňské neoficiální hudební scéně dvě nové a pro další vývoj podstatné informace. Poprvé je zde zmíněn Jan Rampich, který se stal častým terčem aktivit příslušníků StB a VB hlavně v následujících letech, a to především jako signatář Charty 77, kterou podepsal v roce 1985, ale také jako neúnavný organizátor punkových koncertů a autor samizdatových článků, a pozornost je zde nově věnována také undergroundovým srazům na statku ve Služetině na Karlovarsku, které byly nakonec zlikvidovány tím, že statek byl v roce 1987 vyvlastněn. Dění ve Služetině v roce 1986 je S-StB komentováno následovně: „*V současné době je dokončováno dokumentováno protispolečenské jednání osob zúčastněných na srazech mládeže ve Služetině, okr. K. Vary, dne 13. 9. a 25. 10. 1986. 12 osob bylo protokolárně vyslechnuto, a také dokumentována tr. činnost jednoho z hlavních organizátorů srazů.*“⁹¹

Výsledkem těchto výsledků bylo trestní stíhání právě jednoho z organizátorů za: „*tr. činy výtržnictví a hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 202 a 198 trest. zákona (veřejně spálil vlajku SSM a vystupoval proti činnosti SSM).*“⁹²

Na konci června 1986 se konala porada náčelníků 2. odborů správ StB a následující rok v září byl na plzeňské S-StB vypracován dokument s označením

⁹⁰ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 451. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1985.*

⁹¹ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 452. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1986.*

⁹² ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 451. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1985.*

„pro služební potřebu“, ve kterém je vyhodnoceno plnění hlavních úkolů, které byly na této poradě uloženy. Zřejmě právě v souvislosti s plněním těchto úkolů proběhla v roce 1987 řada akcí StB namířených proti příznivcům punku, undergroundu a některé se dotkly i zábavových kapel. Zároveň StB zaměřila svoji pozornost na učně, takže opět se v tomto roce objevují zprávy o poslechu a kopírování nelegálních nahrávek Krylových písní na internátech a opatřeních vůči učňům, kteří se tímto provinili.⁹³

Služetinský statek Daniela Mráze, ve kterém čas od času probíhaly výstavy a koncerty za účasti i plzeňských kapel, se stal pro plzeňskou StB jedním z pořádaných cílů:

„Vliv CH-77 na mládež byl zjištěn v kulturní oblasti při nelegálním srazu mládeže ve Služetině na okr. Karlovy Vary a v Plasích na okr. Plzeň-sever spočívající v propagaci dekadentních malířských směrů a produkci úpadkových hudebních směrů (UH), které produkovaly nelegální hudební skupiny z Prahy, Žatce, Č. Budějovic, Mariánských Lázní a Plzně. Členové těchto skupin se rekrutují z příznivců CH-77 a UH. V součinnosti s ONV Karlovy Vary byla přijata opatření k vyvlastnění objektu (MRÁZ Daniel), kde k nelegálním srazům mládeže ve Služetině docházelo.“⁹⁴

Do konce roku 1987 k vyvlastnění služetinského statku skutečně došlo. V samotné Plzni a blízkém okolí proběhla v průběhu roku 1987 řada zásahů, a to jak proti pořádání koncertů a srazů, tak proti jednotlivcům. Terčem častého obtěžování ze strany VB a StB se stal Jan Rampich. Jen ve vyhodnocení plánu práce 2. odboru S-StB Plzeň za rok 1987 se jím plzeňská S-StB zabývá v různých souvislostech celkem v šesti případech. Zároveň jsou tyto případy reportovány na 3. odbor X. správy SNB, což svědčí o důležitosti, kterou v Plzni Janu Rampichovi na S-StB přisuzovali.⁹⁵ V roce 1985 podepsal Chartu 77, účastnil se řady koncertů a setkání, sám mnohé pořádal, přispíval do samizdatu.

„V problematice MLÁDEŽ v rámci rozpracování celostátního projektu OD-PAD bylo zjištěno, že hlavní představitel PUNK ROCKU v Zpč. kraji RAMPICH Jan udržuje nadále důvěrné styky se signatářem CH-77 ŽUFANEM Václavem. V měsíci srpnu od jmenovaného získal nelegálně vydávaný časopis s názvem „10 let gramodesky“, který obsahuje informace a rozbory hnutí PUNK ve světě i v ČSSR, adresy osob z KS propagujících PUNK apod. V uvedeném časopise má RAMPICH zveřejněn článek pojednávající o historii PUNK na Plzeňsku.“⁹⁶

⁹³ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

⁹⁴ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

⁹⁵ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

⁹⁶ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

Tím jedním konkrétním činem, kterým se Jan Rampich dostal ještě více do popředí zájmu VB a StB, byla jeho reakce na neustálé obtěžování jeho samotného i ostatních plzeňských punkerů ze strany hlídek VB. V dubnu 1987 totiž odeslal stížnost na chování příslušníků VB adresovanou prezidentovi ČSSR Gustávu Husákovi, kterou podepsalo několik desítek lidí.⁹⁷ O měsíc později odeslal tentýž dopis na Federální ministerstvo vnitra.⁹⁸ Z dnešního pohledu relevantní forma protestu občana, který je přesvědčen, že se jemu a jeho přátelům děje od státních bezpečnostních složek bezpráví, a tak se formou dopisu a petice odvolává k představitelům tohoto státu, vyvolala reakci odpovídající povaze režimu, který v Československu v 80. letech panoval. Stížnost byla prošetřena inspekcí náčelníka KS SNB Plzeň a shledána neopodstatněná. Jan Rampich podal stížnost i na toto usnesení inspekce náčelníka KS SNB Plzeň. Ta byla zamítnuta náměstkem vojenského obvodového prokurátora jako nedůvodná, s tím že proti tomuto usnesení zákon už žádnou další stížnost nepřipouští. Vše bylo vyřízeno vcelku rychle, konečné zamítnutí je datováno k 11. listopadu 1987.⁹⁹

Celý případ byl i medializován. Článek v *Západočeské pravdě*, která byla pod kontrolou státních orgánů, přinesl o Janu Rampichovi dehonestující článek nazvaný *Jeden z nich*.¹⁰⁰ Reakcí byla petice na Rampichovu podporu. Ta ovšem už prostor v oficiálním tisku nedostala, vyšla v západočeském samizdatu Stres.¹⁰¹ Zároveň ale Jan Rampich nepřestával být sledován plzeňskou StB, jak dokládají i denní informace ze S-StB Plzeň, kde se právě v roce 1987 jeho jméno objevuje častěji než v předchozím roce a tyto informace jsou nově zařazeny do problematiky „nepřátelské osoby“.¹⁰² Kromě těchto denních zápisů figuruje jméno Jana Rampicha ve všech čtvrtletních hlášeních za rok 1987, které plzeňská S-StB pravidelně předávala na 3. odbor X. správy SNB do Prahy. Ta jsou ovšem velmi rozporuplná. Především v hodnocení Rampichova vlivu na ostatní punkery v Plzni. Zatímco ve druhém čtvrtletí je jeho vliv hodnocen jako zanedbatelný, v závěru roku má být nebezpečný právě tím, že ovlivňuje mladou generaci.¹⁰³

⁹⁷ ABS, př. č. 2613. *Stížnost Jana Rampicha na jednání příslušníků MS SNB Plzeň vůči příznivcům hnutí Punk Rock*.

⁹⁸ ABS, př. č. 2613. *Stížnost Jana Rampicha na jednání příslušníků MS SNB Plzeň vůči příznivcům hnutí Punk Rock*.

⁹⁹ ABS, př. č. 2613. *Stížnost Jana Rampicha na jednání příslušníků MS SNB Plzeň vůči příznivcům hnutí Punk Rock*.

¹⁰⁰ VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll? hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. Academia: Praha, 2010. ISBN 978-80-200-1870-0, s. 599.

¹⁰¹ Viz Příloha 14.

¹⁰² ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 1160. *Denní informace ze S-StB Plzeň (květen-prosinec 1987)*.

¹⁰³ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 544. *Vyhodnocení bezpečnostní situace po linii 3. odboru v jednotlivých krajích (1. - 4. čtvrtletí 1987)*.

Teprve v průběhu roku 1988 zájem plzeňské StB o Jana Rampicha pravděpodobně slábně, alespoň dle zatím dostupných pramenů, kde se v porovnání s rokem 1987 jeho jméno objevuje méně často.

Plzeňské kapely v závěru 80. let (1987–1989)

Především první část druhé poloviny 80. let tedy rozhodně nebyla pro dění na plzeňské neoficiální hudební scéně příznivější než předchozí roky. K zákazům kapel a rušení koncertů docházelo přinejmenším ve stejné míře jako v roce 1983, kdy byla zahájena celostátní akce ODPAD. Bylo to dáno i tím, že tato akce StB byla vlastně neúspěšná. Počet kapel i uskutečněných koncertů neustále narůstal, a přestože v souvislosti s tím přibývalo i zákazů, režimu se nepodařilo tento trend utlumit. V tomto ohledu byl vývoj v Plzni stejný jako v rámci celého Československa. V roce 1987 aktivita státních orgánů proti neoficiální hudební scéně v Plzni dosáhla svého druhého vrcholu. Ve vyhodnocení činnosti 2. odboru S-StB za rok 1987 jsou uváděna opatření proti skupinám GARDE, ODYSSEA, CODA, což byly do té doby povolené zábavové kapely, které s punkem či undergroundem neměly co do činění, dále proti undergroundovým THE SUŘÍK, a také proti koncertům či srazům ve Starém Plzenci, Předenicích, Sokolově, Sušici, Kornaticích na Rokycansku, Útušicích, Plasech, Horní Bříze a Nýřanech.¹⁰⁴ A že se tyto zásahy mohly týkat i středoškoláků, dokládá informace o neúspěšném pokusu studentů plzeňského gymnázia založit si kapelu. Vedoucí budoucí kapely byl podle těchto údajů ročník 1972, tedy v roce 1987, kdy se o jeho činnost začala zajímat StB, mu bylo patnáct let.

„Operativními prostředky byl získán poznatek, že 4členná skupina mládeže veřejně vyvěsila plakát oznamující, že založili Speed Metalovou hudební skupinu Hroboso. Dále vyzývali zájemce o členství v klubu uvedené skupiny a požadovali zaslání finančního příspěvku na činnost. Provedeným PRO se členy skupiny za přítomnosti pedagogického pracovníka byla závadová činnost plně dokumentována. Vzhledem k tomu, že všichni členové skupiny jsou problémoví studenti gymnázia J. Fučíka v Plzni, bude vedením školy přijato vlastní výchovné opatření. Skupina od další negativní činnosti upustila.“¹⁰⁵

Přes všechnu snahu S-StB Plzeň plnit úkoly dané akcí ODPAD se plzeňská neoficiální hudební scéna v závěru 80. let neustále rozrůstala. Přibývalo kapel i jejich příznivců. Mezi skupiny, jejichž vznik spadá právě do tohoto období, patří: KUDY KAM, CHRONICKÁ NEVINNOST, VELKÝ ŽERT, SMÍŠENÉ

¹⁰⁴ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

¹⁰⁵ ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

POCITY, POŽÁR MLÝNA, JAZZOVÁ RÝMA, PO ČTYŘECH, GIGANTICKÁ PAUZA.¹⁰⁶ Dál také fungovaly některé starší kapely, kterým se podařilo svoji existenci v průběhu 80. let uhájít: BRADAVICE, ZNOUZECTNOST, OPM a zákazy stíhaný THE SUŘÍK. Kromě uvedených kapel ale vznikala i zanikala řada dalších, byť často se mohlo jednat jen o krátkodobé pokusy, které ke vzniku skutečně fungující kapely nakonec nevedly.

V průběhu roku 1989 množství informací ohledně plzeňských kapel v dostupných materiálech Archivu bezpečnostních složek, Státního oblastního archivu v Plzni i Archivu města Plzně rapidně klesá. V posledním roce svého trvání komunistický režim v Československu i jeho bezpečnostní složky v Plzni byly přeci jen nuceny věnovat se odlišné problematice, která již ale úzce souvisela s jejich vlastním zánikem.

Závěr

V závěru 70. let je nastupující generace náctiletých ovlivněná hudbou pronikající k nim přes železnou oponu a někteří z nich se pokouší zakládat první kapely. V souvislosti s vývojem populární hudby ve světě a určitým zpožděním daným právě izolací Československa, se jednalo podobně jako v ostatních regionech o kapely, jejichž hudba vyrůstala především z punkových a novovlnných základů. Ovšem ve srovnání s jinými kraji a především Prahou těch ryze novovlnných kapel bylo na Plzeňsku pomálu. Zároveň zde již od 70. let existovalo několik kapel z oblasti undergroundu se specifickým projevem typickým právě český underground. V průběhu 80. let docházelo k dalšímu stylovému rozrůznění, především v okruhu původně punkových kapel. Objevuje se hardcore, u některých skupin jsou patrné folkové vlivy, u dalších převažuje nadsázka a recese nad stylovou vyhraněností. V závěru dekády vzniká i několik kapel, které přicházejí s hudbou založenou především na metalových základech.

Drtivá většina těchto kapel stála po celá 80. léta vně státem regulovaného kulturního dění, a tvořila tak neoficiální hudební scénu. Zároveň platí, že ačkoliv některé z nich usilovaly o legitimizaci své činnosti, nebylo jim to ze strany úřadů umožněno. Od roku 1983 až do listopadu 1989 probíhala celostátní akce StB nazvaná ODPAD, jejímž cílem bylo eliminovat činnost právě punkových a novovlnných kapel. Současně už od 70. let zůstávala v platnosti obdobná akce StB s názvem KAPELA namířená proti undergroundu. A protože většina plzeňských kapel 80. let vyrůstala z punkových kořenů a další se řadily k undergroundu, zůstaly kapely tohoto ražení po celé sledované období v nepovolené sféře

¹⁰⁶ PETROVÁ, Jana. *Zapomenutá generace 80. let 20. století: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku.*

hudebního dění. Společně s kapelami se častým cílem VB a StB stávali také jejich příznivci a organizátoři koncertů. Ti všichni tvořili plzeňskou neoficiální hudební scénu 80. let, kterou přes skromné začátky tvořilo v druhé polovině dekády v rámci západních Čech několik set především mladých lidí.

V činnostech StB měla v 80. letech vyšší prioritu celostátní akce ODPAD, hlavní zásahy v akci KAPELA proběhly již v předchozím desetiletí. Úkoly v akci ODPAD plnil 2. odbor S-StB v Plzni, v jednotlivých okresech prostřednictvím O-StB, vše v součinnosti s útvary VB a také úřady, které povolovaly a dohlížely provozování kulturních akcí. Součástí plnění těchto úkolů byla i tzv. kontrarozvědná ochrana školní mládeže, především učňů. Nadřízeným orgánem, který činnosti jednotlivých krajských správ StB řídil, a kterému náčelník 2. odboru S-StB Plzeň pravidelně vykazoval průběh celé akce, byl 3. odbor X. správy SNB se sídlem v Praze.

Zásahy StB se odehrávaly formou tzv. profylakticko-rozkladných a preventivně-výchovných opatření, která nabývala různých konkrétních forem od individuálních pohovorů, k zamezení přijetí ke studiu, vyloučení ze studia či rozvázání pracovního poměru. Mezi tato opatření patřilo také rozehnutí kulturní akce, hudebního festivalu nebo koncertu. Zároveň StB posilovala agenturní síť, po celé období je patrná snaha infiltrovat se do prostředí mladé generace prostřednictvím tajných spolupracovníků a důvěrníků. Plzeňská S-StB byla neaktivnější v roce 1983, kdy byla akce ODPAD vyhlášena a také v roce 1987, zřejmě v souvislosti s novými instrukcemi z 3. odboru X. správy SNB a také s nárůstem počtu plzeňských kapel a jejich příznivců.

ODPAD byl prvotně namířen především proti známým pražským novovlnným kapelám první poloviny 80. let, které v té době oficiálně vystupovaly, s cílem odebrat jim status oficiálních hudebních skupin, zakázat je. Svým celostátním charakterem byla ale akce ODPAD namířena i do regionů, kde ovšem podobné kapely existovaly pouze okrajově či neoficiálně, tak jako tomu bylo v Plzni a západních Čechách. Zde docházelo k situacím, kdy byly zakazovány rockové kapely hrající na zábavách, jejichž tvorba neměla s novou vlnou či punkem nic společného. A v souladu s cílem předcházet vzniku nových skupin se StB na Plzeňsku zaměřovala i na kapely, které teprve vznikaly a byly tvořeny i žáky posledních ročníků základních škol.

V rámci akce ODPAD zaměřovala StB svoji pozornost i na jednotlivce, většinou aktivní příznivce některé hudební skupiny nebo organizátory koncertů. Jejich činnost byla pak v hodnocení StB často dávána do souvislosti s politickou

opozicí vůči režimu, mohli být oficiálně označeni za nepřátelské osoby a neoprávněně kriminalizováni. V plzeňském kontextu se v této souvislosti jedná především o Jana Rampicha, který se kvůli svým aktivitám na neoficiální hudební scéně, a především kvůli svému občanskému postoji stal ve druhé polovině 80. let častým terčem obtěžování ze strany plzeňských bezpečnostních složek.

Až v úplném závěru 80. let se aktivita StB v akci ODPAD na Plzeňsku významně snižuje, a naopak počet stále ještě neoficiálních kapel a jejich příznivců výrazně narůstá. Řada z nich se po roce 1989 podílela na formování nově vznikající plzeňské klubové scény a některé se v 90. letech zapojily i do širšího hudebního dění mimo plzeňský region.

Použité zdroje / References

Archiv bezpečnostních složek

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 1160. *Denní informace ze S-StB Plzeň (květen-prosinec 1987).*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 450. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1984.*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 451. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1985.*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 452. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1986.*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 453. *Vyhodnocení plánu práce 2. odb. S-StB Plzeň pro rok 1987.*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 544. *Vyhodnocení bezpečnostní situace po linii 3. odboru v jednotlivých krajích (1. - 4. čtvrtletí 1987).*

ABS, fond X. správy SNB, inv. č. 697. *Celostátní porada s náčelníky oddělení 2. odborů S-StB na 3. odboru X. s. SNB dne 27. 10. 1983.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Zhodnocení plnění ročního prováděcího plánu OS SNB Klatovy 1983.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního prováděcího plánu OS SNB Plzeň-jih za rok 1983.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního prováděcího plánu OS SNB Rokycany za rok 1983.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Roční plán OS SNB Rokycany na rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Roční plán správy StB Plzeň na rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení plnění RPP SVB za uplynulé období roku 1983 a návrhy úkolů v oblasti služební činnosti VB pro rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního plánu MS SNB Plzeň za rok 1983.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního plánu MS SNB Plzeň za rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení ročního plánu OS SNB Cheb za rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Výhodnocení ročního plánu OS SNB Rokycany za rok 1984.*

ABS, př. č. 2106-2124. *Vyhodnocení služební činnosti správy StB Plzeň, 1983.*

ABS, př. č. 2613. *Stížnost Jana Rampicha na jednání příslušníků MS SNB Plzeň vůči příznivcům hnutí Punk Rock.*

Státní oblastní archiv v Plzni

SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 256. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.*

SOA Plzeň, fond KV KSČ, kar 259. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1983 do 31. 12. 1983.*

SOA Plzeň, fond ZKNV, kar 268. *Komise ochrany veřejného pořádku (21. 1. 1980–26. 5. 1982).*

SOA Plzeň, fond ZKNV, kar VV303. *Povolovací řízení burz knih a gramofonových desek. 1985.*

SOA Plzeň, fond ZKNV, N 3. *Charakteristika bezpečnostní situace v Západočeském kraji za období od 1. 7. 1981 do 31. 12. 1983*

Archiv města Plzně

AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 261. *Oznámení o konání závěrečných zkoušek pro účastníky školení beatových souborů v roce 1979.*

AmP, fond Parku kultury a oddechu Plzeň, inv. č. 263/2. *Metodický pokyn k jednotnému výkladu směrnic při provozování činnosti lidových hudebníků v Západočeském kraji, 1975.*

Rozhovory

Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí COH při ÚSD AV ČR) s Ladislavem Rottem (redaktor ČRo Plzeň, autor knih o plzeňském rocku), datum a místo neuvedeno. Přepis rozhovoru uložen ve Sbírkách rozhovorů COH v Praze, Vlašská 9.

Rozhovor Miroslava Vaňka (vedoucí COH při ÚSD AV ČR) s Vojtěchem Lindauem (hudební publicista), datum a místo neuvedeno. Přepis rozhovoru uložen ve Sbírkách rozhovorů COH v Praze, Vlašská 9.

Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Karlem Boušou (člen strakonických kapel Telex, Carlos And His Coyotes), dne 10. 3. 2016 ve Strakonících. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora.

Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Petrem Démou Škabradou (člen plzeňské skupiny Znouzectnost), dne 9. 2. 2016 v Plzni. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora.

Rozhovor Petra Šilhánka (student FPE ZČU v Plzni) s Radkem Diestlerem (hudební publicista), dne 22. 3. 2016 v Plzni. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu autora.

Citované publikace

DRNEK, Jan, EISENHAMMER, Jan. *The Suřík: vznik a dějiny legendy plzeňského undergroundu: sepsáno dle osobních záznamů Jana Eisenhammera*. Občanské sdružení Street: Plzeň, 2015. ISBN 978-80-904746-1-1.

PETROVÁ, Jana. *Zapomenutá generace 80. let 20. století: nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku*. Jana Petrová ve spolupráci se Sdružením občanů Exodus: Plzeň, 2009. ISBN 978-80-254-4112-1.

ROTT, Ladislav. *50 let bigbítu v Plzni 1962-2012. Takto hráli, když jim stály davy pod pódiem*. RegionAll: Plzeň, 2012. ISBN 978-80-904310-7-2.

VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. Academia: Praha, 2010. ISBN 978-80-200-1870-0.

Periodika

RAMPICH, Jan. Historie punk rockového hnutí v Plzni. In: *The 10 Years Flexi-Disc*, samizdat, 1987.

Absolventské práce

PĚKNÁ, Barbora. *LP deska jako symbol svobody*. Bakalářská práce, FHS UK: PRAHA, 2014, vedoucí bakalářské práce Miroslav Vaněk.

Internetové zdroje

Bossanova. Bigbít. Internetová encyklopedie rocku. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/kapely/1520-bossanova/>>[cit. 2016-06-10].

Petice z Klatov za Jana Rampicha. Stres. Západočeský občasník New Dissent. [online] Dostupné z URL: <http://scriptum.cz/soubory/scriptum/stres/stres_1989_02_ocr.pdf>[cit. 2018-06-10].

Plzeň a okolí. Bigbít. Internetová encyklopedie rocku. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/clanky/184-plzen-a-okoli/>>[cit. 2016-06-10].

Roman Holý. Monkey Business. [online] Dostupné z URL: <<http://www.monkeybusiness.cz/>>[cit. 2016-06-10].

Rozhovor: Představení kapely Bradavice. Plzeňské kapely.[online] Dostupné z URL: <<https://www.plzenskekapely.cz/clanky/rozhovory/predstaveni-kapely-bradavice-11-2014/>>[cit. 2016-06-10].

Vejce. Rock Memories. Dostupné z URL: <<http://rockmemories.cz/rock-memories/vejce/>>[cit. 2016-06-10].

Základní údaje. Obec Plískov. [online] Dostupné z URL: <<http://www.pliskov.cz/zakladni-udaje/>>[cit. 2016-06-10].

O autorovi:

Mgr. Petr Šilhánek (*1977) vystudoval obor Hudební výchova – Dějepis na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni a v současnosti pracuje jako učitel na Základní škole Karla Vokáče ve Strašicích na Rokycansku.

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES

Jaroslav Slípka o svém otci a dětství stráveném v Bagdádu¹

Marie Fritzová

Pane docente, ráda bych tento rozhovor směřovala na Vaše dětství, které jste částečně prožil v Bagdádu.

Víte, ale je jasné, že budu logicky vyprávět z pohledu kluka, kterej tehdy nechápal spoustu věcí a neznal celý pozadí a nevěděl přesně, jakým způsobem se moji rodiče cítili, a samozřejmě ani nevěděl, jak to všechno vzniklo.

A začnu trochu ze široka. Táta byl ročník 1926 a máma 1927. Táta zažil odsun ze Sudet. Narodil se v Lokti, kde byl jeho tatínek řídící učitel, založil tam první českou školu, přišel osmatřicátěj, Mnichov a pak odsun. Jeho maminka, moje babička, pocházela od Kladna a ta měla sestru v Kladně. Odsud z Lokte do Kladna, kde dědeček začal učit v Dříně, což je předměstí za Poldovkou, za kopcem Lidice. Táta se narodil 10. 6. a 10. 6. 1942 došlo k tragédii, že jeho spolužák tam byl zastřelenej, takže asi tak.

Táta zůstal během války v Kladně, dostal se na gympl, kde se seznámil s mojí mámou, kterážto byla rodačka z Rozdělova, což je dneska už součást Kladna. Byla to tedy „kladeňačka“ a tam se i seznámili. Táta tam odmaturoval, s mámou chodili spolu do tanečních a pak už byli spolu. Jo, jo asi od patnácti let, máma ho prostě „klofla“. Táta to s holkama asi nějak moc neuměl, respektive neměl na to čas, protože byl vedenej k tomu, stát se vědcem a táta byl svým založením badatel, vědec, zoolog. Nejprve ho velice bavili motýli. Takže máma, aby šel radši na rande, tak mu musela určitým způsobem zamezit, aby běhal se sít'kou na motýli po louce, ale šel radši s ní.

¹ Rozhovor Marie Fritzové s docentem Jaroslavem Slípkou v Plzni dne 28. 1. 2016.

A holky se jí smály, že chodí s takovým, kterej běhá po louce a loví motýli a píchá je za hlavičku...(smích)

Tam odmaturovali a táta šel na přírodárnu, protože jeho sen byl stát se středoškolským učitelem, prostě profesorem a šel na přírodárnu na zoologii-zeměpis do Prahy. Tam prostě byl ve svém živlu, dostal se do prostředí, který ho strašně bavilo a vlastně a celej život to bylo jeho prostředí. A vlastně ta medicína, která ho proslavila, nebyla nejdřív jeho prioritou, to byla náhoda ta medicína, k tý se dostal prostě shodou okolností.

Už na Kladně se seznámil s doktorem Slabým, což byl známej motýlkář a vedl nějaké kroužky atd. Ten Slabý bude hrát potom velkou roli v tátově dalším osudu. Táta vystudoval tu přírodárku v osmačtyřicátým roce, oni byly zavřeny vysoký školy, tak to potom měli zrychlený všechno, takže za tři roky vystudoval přírodárnu. Měl tedy doktorát z přírodních věd.

A mohl byste mi říci něco o té expedici Vašeho otce?

Během studia, právě v roce 1948, se dostal do takový skupiny lidí, která fungovala při té akademii věd, a ta si říkala, snad Arktická společnost nebo Přírodovědecká arktická společnost, kterou vedl člověk, který se jmenoval Emil Hadač, což byl velice zajímavá osoba. Nevím přesně na co byl zaměřený, každopádně to byl vášnivý turista, horolezec, přírodovědec, zamilovaný do Arktidy a který naplánoval hned po válce československou výpravu do Grónska (do Grónska nebo na Špicberky), pak přišel únor osmačtyřicet a horkotěžko na Island, kde pak byli asi tři nebo čtyři měsíce. Byla to taková doopravdy pionýrská, přírodovědecká expedice, kdy tam byli různě erudovaní lidé, s různými specializacemi, takže tam byl třeba pedolog a botanik a kameraman a zoolog atd. a věnovali se mapování přírody na Islandu i kartografickým záležitostem, zajímali se o sopky, vylezli na Heklu atd. No táta se vrátil tedy z téhle expedice naprosto nadšený a oslněný.

O tom vzniknul i nějaký film, že?

Ano existuje film, ten film nemám, ale ten film jsem viděl, ale nevím přesně, kdo to našel, ale existuje v archivu. Moji kamarádi, moji přátelé u příležitosti tátových sedmdesátin, ho získali v Praze a promítali jsme ho tátovi k sedmdesátinám v Procháskově ústavu na fakultě. Táta byl dojatej, a bylo to úžasný a bylo to krásný. Bylo mu sedmdesát, když jsme mu to promítli, na tom filmu je mu dvaadvacet. A on ten film nikdy neviděl, takže ho viděl poprvé. Myslím si, že to bylo pro tátu obrovské překvapení a že byl hodně dojatej.

Vrátil se zpátky a v Plzni se zrovna zakládala lékařská fakulta, a tak na ní sháněli lidi, kteří by zaštilili svým jménem, svojí prací jednotlivý ústavy a kliniky atd.

Takže se založila lékařská fakulta a prvním šéfem ústavu histologie a embryologie se stal docent Slabý, který znal tátu z toho kroužku, z té skupiny těch motýlkářů a řekl prostě, táta byl čerstvě hotovej, řekl: „Slípko je tady možnost prostě učit histologii,“ (úsměv) a táta jako správný dobrodruh řekl, že to bere, protože to byl jeden z jeho hlavních povahových rysů, dobrodružná povaha. Táta byl člověk, kterej se vrhal naprosto po hlavě do vod, který třeba ani neznal.

Já si nedovedu dneska představit, že bych prostě přistoupil na to, že pudu někam na lékařskou fakultu, byť jsem zoolog, že jo motýlkář a budu tam učit prostě budoucí lékaře histologii, čili nauce o tkáních nauce o buňce, ale dobře ten Slabý byl taky přírodopysce, i když on byl primárně, on vystudoval medicínu a potom teprve přírodní vědy. Táta to měl obráceně, šel v tom osmačtyřicátým do Plzně nebo devětačtyřicátým (ted'ka přesně nevím). Přijel do Plzně a začal učit teda na té histologii a zároveň je napadlo, já nevím, jestli to napadlo Slabýho nebo tátu, že by vlastně mohl, nebo měl vystudovat i tu medicínu, jo. Což je zase něco naprosto nepředstavitelného (v dnešní době mi to přijde dost nepředstavitelný).

Doopravdy renesanční člověk.

Ale také strašně odvážný. A vyžaduje to člověka s velice silnou vůlí, což táta měl. To byl člověk, který prostě celý život pracoval, denně, denně. To byla věc, on neustále psal, prostě byl nad tím mikroskopem a pořádně něco zkoumal. Já jako syn jsem to vůbec neměl jednoduchý, protože jsem měl takový vzor vedle sebe a mě bylo jasné, že se mu nikdy nevyrovnám, protože jsem jiný a mám prostě jiný záběry a měl jsem s tím problémy, celý život s tím mám problémy, do dneška se s tím srovnávám, ale to mu nemám za zlé.

Pojďme ale k tomu Bagdádu, jak jste se tam celá rodina vůbec dostali?

Táta dostal nabídku odjet přednášet do Vietnamu do Hanoje. Začátkem šedesátých let, v roce šedesát bych řekl, že to bylo. Táta vlastně byl němčinář a k němčině byl frančtinář, stejně jako máma a táta měl velkej talent na jazyky, takže on byl velice dobrej němčinář, on byl skoro bilingvní, protože v Lokti byla minorita česká, protože tam všichni jeho kamarádi byli Němci.

A byl taky slušnej frančtinář, těsně předtím, než měl odjet do Hanoje něco krachlo (co přesně, to já nevím) a místo Hanoje mu nabídli Bagdád. Táta v životě neměl nic společného s angličtinou, akorát že si překládal odborný publikace. Takže pasivně anglicky něco znal, ale aktivně vůbec ne. Měl mě 8letýho a ségru, ty byly čtyři roky, takže dvě malý děti, a oni mu řekli, že tedy do frankofonní oblasti ne, jen do anglofonní. Ale že tedy existuje nějaký „rychlo kurz“ pro výuku angličtiny, takže táta zmizel na prázdniny a na šest týdnů nebyl doma a naučil se „anglicky“

jen proto, abychom v září 1962 odletěli do Bagdádu. Čili to tátovi bylo 36 a tam vlastně on se stal šéfem ústavu histologie, takzvané mikroskopické anatomie.

A pamatujete si také návštěvu u paní doktorky Kálalové?

Tak těch návštěv byla celá řada, já si pamatuju jednu. To, jakým způsobem se táta k ní dostal, je v tom epilogu v té knížce, ve starém vydání.

Ano, já mám tu starou, takže tam právě ten epilog je. Je to asi na deset stránek.

Tak tam možná je i ta geneze, jak se k ní dostal.

Ano, je tam uvedeno, že nejdřív oslovil on ji a ona ho hned pozvala k sobě a potom je tam vlastně popsána ta jedna návštěva.

Uvědomme si, že nikdo z nás tady pořádně nevěděl, co je to Bagdád. Jak to tam vypadá. Televizi jsme neměli a publikace, to byly jen ty prvorepublikový od Mu-sila, taková ta klasika z přelomu století. Doktorka Kálalová byla velice vstřícná, pozvala nás do těch Bernartic a tak jsme tam jeli. Já si to pamatuju jako kluk a v tom románu to je napsaný, já tam vystupuju. Prej já kozí mlíko nerad, řekl malý Jára řekl: „já kozí mléko nerad“. A ještě něco dalšího.

Že jste vždycky do těch dopisů připsal nějakou arabskou větu.

Ano, něco takového.

Čili váš dotaz byl, jestli si na to pamatuju. Já si to pamatuju vágně, bylo mi deset. Rodiče, prostě nuda, jel jsem s rodičema na výlet do Bernartic a tam jsme přišli prostě do domu, respektive takovou branou, kde byla velká zahrada, na první pohled neopečovávaná, přerostlá tráva, nějaká zvířata ve výběžích, nějaký kozy, slepice a vešli jsme do domku, kterej byl neopravenej, takovej prostě ponurej, pro mě desetiletýho kluka. Pokoje vystlaný perskejma kobercema, šavle zahnu-tý, vodní dýmky, pach zatuchliny a staroby. Já vám racionálně nemůžu říkat, jak to tam vypadalo, bylo mi deset. Čili pro mě byl dominantní prostě nepříjemný čichový vjemy, staroba, dítě nemá rádo starobu, nerozumí tomu, bojí se toho. A tam prostě seděla, polo ležela na takovým sofa arabským paní doktorka Kála-lová di Lotti.

Já jsem hlavně viděl, že rodiče se k ní chovají velice slušně až devótně bych řekl, a velice s velkou úctou. A tátovi samozřejmě spoustu věcí výborně poradila.

Tak pojďme na tu cestu a ten Bagdád samotnej.

Takže prostě září 1962 se odjíždělo do Bagdádu. Do Bagdádu, a jak jsem se cítil?

Jednak samozřejmě poprvý v životě jsem letěl letadlem, to byli letadla vrtulový, čtyři motory to mělo obrovský vrtule, anglický letadla – viscount se to jmenovalo.

Otevřeli se dveře od toho letadla a bylo září a já jsem myslel, že se nenadechnu, pekelný vedro. Letiště na západním okraji Bagdádu v poušti, ta poušť prostě žhnula, obrovský vedro, tak jsem si říkal, tady nemůžeme vůbec žít, totéž si říkali asi i rodiče. Z letiště nás odvezli letecký mechanici, který tam pracovali pro ČSA, s kterými jsme potom rok bydleli, v takové vilce, domku, kde oni bydleli v přízemí, byli tam samy dva kluci, manželky tam neměli a my jsme byli v prvním patře, oni nás odvezli autem do toho jejich domečku. Všude jsem viděl palmy datlový, to jsem ještě nevěděl, že jsou datlový. Vzduch byl plnej prachu, protože bylo po nějaký písečný bouři, takže neustále jsem měl mezi zubama, písek, takový prach, jemnej, divnej prášek. Teď do toho žhnoucí vedro, později jsem si uvědomil, když jsem s kamarádem keramikem vyndával keramiku, že to bylo jako když vlezete do pece, do keramický pece, po vypálení, kdy je tam třeba ještě 400 stupňů, a když se nadechnete toho šíleně ostrýho suchýho vzduchu, děsivýho a máte pocit, že vám spálí plíce, takhle to na mě působilo. Pak nás uložili do postele a pustili tam větrníky, jo, se sestrou jsme leželi v posteli a větrníky běhali nad náma a dali nám vodu, abychom se napili, dokonce mám pocit, že to bylo poprvé, co jsem viděl Coca-Colu, že jsem pil Coca-Colu, moc mi to nechutnalo. Tak...(smích)

Takže Vy jste tam přijeli na podzim, takže ta zima potom byla trochu lepší?

Ano a naši nás pak posílali hodně brzo domů, protože škola tam končila dřív, takže mám pocit, že už někdy začátkem června, nebo koncem května, že už jsme odletěli domů sami dvě se sěgrou a že jsme ještě doma museli do školy asi na měsíc.

A to jste bydleli pak vždycky u prarodičů?

Jo, jo.

A jak jste to měli se školou?

Já jsem šel do pátý třídy a sestra do první třídy a škola byla čtyři domky vedle nás, ten první rok. Každý rok jsme bydleli někde jinde, protože ten domek si vždycky pronajali na rok s tím, že to naši potom vždycky pouštěli a pronajali si něco jinýho, to tak fungovalo prostě.

Takže každý rok jste to měli jinak daleko do školy?

No ano, ale já jsem každý rok měl jinou školu. To je ten fór. Protože ta česká byla

do páté třídy. Za rok poté už tam nebyla česká škola, takže naši někde zjistili, že je tam ruská škola a taky obecná, ta byla do šestý třídy. Takže já mám šestou třídu v sovětské škole. Velká legrace je, že třeba francouzskou literaturu jsem začal číst právě v té ruské třídě. První moje knížka v ruštině, kterou jsem si přečetl v azbuce, byli Tři mušketýři (smích). Já jsem se zamiloval do Třech mušketýřů přes azbuku, velká sranda, to když jsem potom říkal ve Francii, tak tomu nikdo nevěřil. Druhá knížka, kterou jsem četl byla Chaloupka strýčka Toma a až třetí byl něco od Puškina. (smích)

Takže šestou třídu mám ruskou a ta byla zase při ruský ambasádě. Jak měli otočený známkování, tak mám v šesté třídě na vysvědčení „samý koule“ a jednu čtyřku z ruštiny čili samý jedničky a dvojku z ruštiny. Takže já jsem se naučil rusky tam docela slušně, a dost jsem ji využíval. Další rok se žádná škola nenašla, takže ten rok jsem zůstal u prarodičů. Děda byl sokol a byl to těžkej masarykovec, čechoslovakista, že jo, klasickej republikán, prostě jiráskovec, takže ho šoupali po těch nejzapadlejších koutech, on před válkou učil na základní škole u Imperiálu ve Varech, to je obrovská škola, nahoře u Imperiálu se jmenovala Základní škola československo-sovětského přátelství, nebo tak nějak a tam od sud ho vyrazili a dali ho do Hroznětína, tam učil ve škole, která byla doopravdy kůlna. Kůlna, kde normálně přšelo skrz střechu, takže začal školní rok tím, že děda opravoval střechu. Nakonec skončil v Ošelině „prdel světa“, kousek od Stříbra, tam byli v podstatě analfabeti a já jsem trávil celé prázdniny u prarodičů a chodil jsem tam k dědovi i do školy a od té doby já si myslím, že systém dvoutřídky je úžasná věc – druhá a pátá třídy, když jsem chodil do druhé třídy s dětma, který byli páťáci, že jo, tak jsem si udělal to svoje a už jsem poslouchal ty ostatní, to bylo fantastický, mě to strašně se líbilo. Já jsem vyhledával pobyty u prarodičů, protože s nima byla sranda a děda na mě měl čas a babička na mě měla čas a věnovali se mi, takže já jsem to nebral jako újmu. Jo a jak šli do penze z toho Ošelína, tak děda prodal spartaka – auto a koupili si na Míkulce v Bolevci takovej domek se zahradou. Takže já jsem bydlel u prarodičů v Bolevci a chodil jsem v Bolevci do školy. A pak přišla osmá třída, a to táta zjistil, že je možný zapsat mě do americký školy, takže já osmou třídu mám americkou. Takže rok jsem dělal americkou školu, což bylo zase úplně jinej zážitek a hodně rozhodující, ne proto, že bych se stal „amerikanofil“, „loin de là“ to ani zdaleka, spíš mě fascinovalo, že to byla škola mezinárodní.

Tak tu poslední třídu jste měl tu americkou.

J: Jo, takže táta byl u toho pohovoru se mnou, tam byla taková ta paní ředitelka americké státní školy American Community Center – ACC a položila mi pár

otázek a já jsem jí nerozuměl. Protože mluvila „americky“ a já jsem byl spíš na tu klasiku. Takže ona mi položila otázku „Did you have some geometry?“ „džeo-metry“ (s americkým přízvukem) nebo něco takového, a já jsem v tom nepoznal geometrii. (smích)

Takže jsme přijeli domů a jako dneska to vidím to tátovo zděšení, dávám ho často k dobru, říkal mámě, nevěděl, že to slyším. „To je takovej „vůl“, vždyť on nerozumí vůbec ničemu, vždyť on vůbec nic nerozumí, vždyť on se tam nechytí, ale on tam chce?!“ Druhý den jsem nastoupil do školy, oni nás rozváželi, ta škola byla přes celej Bagdád, jelo se tam asi hodinu. Celej den jsem tam byl a táta s mámou čekali, s čím přijdu, že to bude strašný, co se mnou bude, co se mnou udělaj, žádná škola jiná nebyla, až mě slyšeli, jak vystupuju z autobusu, a ještě si pískám a jdu po schodech a pískám si (smích) a rodiče si říkají, píská si a je mu to jedno a na jejich rodičovský dotaz, jak bylo ve škole atd. jsem odpověděl „bezva, prima, fajn, dobrá škola,“ takže z nich všechno spadlo. Oni mě zařadili v té americké škole nejprve do sedmé třídy, ale asi za šest neděl mě přeřadili ze sedmé do osmé třídy, což si myslím, že bylo dost unikátní, že prostě během jednoho školního roku někoho přeřadit o třídu výš.

Takže to byla americká škola a bylo to samozřejmě úplně jiný než ty slovanský školy, kde to bylo prostě všechno na povel. Děsně striktní, sovětský, že jo, v roce 1963. Teď byl rok 1965 a bylo to americký, takže individuální lavice, spíš teda židle s těma stolkama, žádný lavice pro dva. Během vyučování bylo možný na konzultace, do knihovny. Hodně menší důraz na biflování faktů atd., ale větší důraz na samostatnou práci, psaní esejí, tvoření projektů, prostě úplně jinej přístup, mě to strašně vyhovovalo tehdy v těch čtrnácti-patnácti letech. Líbili se mi tam i holky, ty americký holky se mi líbily. A šedesát pět, muzika – začali Beatles, začal Bob Dylan atd..., čili já jsem se velice rychle proslavil ve škole tím, že jsem zorganizoval stávkou, protože nám zakázali o velký přestávce, řečně nebo o polední přestávce nám zakázali pouštět si muziku ve třídě, protože ono to skončilo, že jsme si pouštěli desky a tancovali jsme s holkama ve třídě, že jo a učitelům se to nelíbilo a já jsem spunktoval stávkou žáků. A napsali jsme si na kartony „we want music“ a „we want to dance“ atd., chodili jsme kolem školy. A pak jsem byl kvůli tomu vyloučen ze školy, táta byl pozvanej na kobereček a byl z toho dost šilenej a já jsem samozřejmě hodil zpátečku, protože táta měl strašnej strach, že to napráskají do Prahy atd. Ta škola byla polosoukromá, on tam něco platil čili to by nesměl nikde říct, hlavně do americký školy, prostě to byl politický problém.

Takže Vás zase vzali zpátky?

Jo, jo, jo to se rychle urovnalo, oni udělali bububu a zadupali a já jsem vzal zpátečku. Měl jsem strach, takže jsem sekal dobrotu, nebo dobrotu, prostě jsem pochopil, že moje svoboda omezena, spíše že nesmím nikomu šlapat na přezky a že nesmím rozvracet výuku.

A jak to bylo s Vaší arabštinou a prostředím kde jste byl?

Jo jasně, takže s arabštinou to bylo tak. Byl jsem samozřejmě obklopený, na ulici, kolem domu, v domě samými arabskými kamarády, takže jsem se učil arabsky spontánně, pak jsem měl arabštinu v ruský škole i americký škole. Tam jsem se naučil trochu psát, tak jako primitivní arabštinu jsem uměl, ale nikdy jsem neměl tolik síly a času, abych se jí věnoval nějak intenzivně až poté, co jsme se vrátili, až když jsem začal studovat medicínu v sedmdesátých letech, tak jsem jezdil do Prahy na arabštinu, ale to netrvalo dlouho, poněvadž jsem to nezvládal hlavně časově. To jsem jezdil v sobotu na Národní třídu do jazykovky na arabštinu. Jo, ale to mě moc nebavilo, protože to byla taková akademická arabština. Já jsem mluvil bagdádským akcentem (smích). Já mám bagdádský akcent (smích), ale umím pár vět a pár slov a něco pochytil, ale vždycky jsem se bavil spíš anglicky i s těma klukama, měl jsem spoustu kamarádů a neměl jsem žádný problém.

A co prostředí, nemoci? Podepsal se ten pobyt tímto způsobem na Vás a na Vaši rodině?

Tohle bylo naprosto v pořádku, naprosto běžný infekty, který jsme čas od času chytili, byli jsme teda proočkováni hodně, dbali jsme hodně na takový ty základní hygienický pokyny, principy, to znamená, čerstvou zeleninu z trhu, nejprve vyprat v hypermanganu, proprat v několika vodách, pokud možno uvařit, máma na to hodně dbala. Nekoupat se třeba v Tigridu, že jo, kde byla bilharióza, kde byli různí paraziti atd., dávat pozor v trávě na škorpióny, v poušti a tak. Čili byli jsme, snažili jsme se vyvarovat nějakým, nějakým...

A ono už bylo očkování na tu bagdádskou bouli, nebo nebylo? Leishmanióza?

Ano, leishmanióza, já mám pocit, že ne.

Nebylo? Takže to jste neprodělali?

Ne, ne, ne, naštěstí ne. To bych lhal, nejsem v tom kovanej a nikdy jsem se tím nezabýval, mám pocit, že ta epidemie už byla pryč, už byla zvládnutá, ale jak byla zvládnutá a jestli jsme měli nějakou konkrétní vakcinaci to mám pocit, že ne. Ale tam už nové případy nebyly. Většina starších lidí nebo dospělých lidí měla nějaký následky, měla prostě kožní projevy. To patřilo k takovému místnímu

koloritu, to bylo běžný, ale že by nějací cizinci měli tento problém, o tom jsem nikdy neslyšel a nevím z jakýho důvodu, jestli už byla ta epidemie zvládnutá, mám pocit, že už to bylo zvládnuté.

Tak ona o tom mluvila ta paní doktorka Kalálová, ale vy jste tam jeli až o třicet let později, takže už ta situace byla někde jinde.

Samozřejmě. Asi to byl problém před válkou, ale v těch padesátých letech, už tehle problém nebyl.

Vůbec, život Vaší rodiny, jak vypadal?

Naprosto standardně, jako v Česku. To znamená, maminka nepracovala, byla doma, ona si našla různé aktivity v tom smyslu, že nás třeba doučovala, protože těch dětí tam bylo několik, co chodili do různých škol, neměly českou školu, tak ona, jako učitelka vlastně erudici, tak nás doučovala z těch československých osnov, protože my jsme vždycky museli, potom když jsme se vrátili domů, dělat nějaký „rozdílovky“, abych mě taky český vysvědčení. Tam jsem měl vždycky napsáno „neklasifikován“, ale absolvoval to a to rozdílově, může postoupit do dalšího ročníku, takže máma nás na to připravovala. Starala se taky o časopis. Táta byl pryč od rána do večera, toho jsme fakt moc neviděli, jen v pátek, kdy mají Arabové volnej den, byl s náma. Pak se taky staral o ten časopis atd. Rodiče se stýkali v rámci tý český kolonie, ne se všemi, ale našli si tam svůj okruh přátel podobně vnímajících lidí, byli zvaní do arabských rodin. V rámci své profese se táta znal s kolegama, byli v kontaktu i se zahraničním, kamarádili se s Rose-beeckovými, což byl holandskej patolog. Co já si pamatuju nejvíc, bylo hlavně v rámci tý český kolonie, byly tam různé akce, který pořádalo velvyslanectví, sportovní akce pro děti, Mikuláš, Ježíšek-Vánoce, Novej rok atd.

A jak jste vnímal návrat, to jste věděli rovnou, že tam budete čtyři roky, nebo?

Mám pocit, že se to prodlužovalo o rok, mám pocit, že se to prodlužovalo po třech letech, ale to bych zase lhal.

Ten pocit, když jste se teda vrátili, bylo to už akorát, že to bylo nějaký období, který už skončilo, nebo se vám pak trochu stýskalo po tom takový životě v zahraničí?

Já bezprostředně tehdy, když jsme se vrátili, tak jsem byl docela rád, protože jsem šel tehdy do devátý třídy a pak jsem dělal přijímačky na gympl, noví přátelé, noví kamarádi atd. Nicméně při první příležitosti, na konci prvního ročníku, v šedesátým osmým roce to bylo takhle. Na gymnplu jsem si vzal fráninu, protože

jsem chodil ještě na angličtinu, abych si udělal státnici na jazykovku, vzal jsem si fráninu a měli jsme pana profesora Šípa, který přesluhoval, typickej kantor z filmu Vyšší princip, jako Smolík, nádhernej člověk, franštinář, klasickej filolog úžasnej, kterej mi dal výborný základy frániny a já měl i latinu, u pana profesora Ryneše, a hrozně mě to bavilo, románský jazyky, latina mě bavila i fránina. Jednou teda Šíp s tím, že dostal přepis z ministerstva školství, že zvou studenty z Československa z gymnáziích ve Francii, jestli by se někdo nepřihlásil, tak já jsem se okamžitě přihlásil, prošel jsem nějakým systémem, sítem a odjel jsem do Francie. Takže potom gympl, střední školu mám francouzskou a maturoval jsem v Dijonu, takže jsem tady byl vlastně jenom dva roky, jo a odjel jsem do Francie čili to už není Bagdád, to už je zase jiná kapitola.

Ano, ale Bagdád byl možná taková příprava?

Ano, ale pro mě je Francie prostě naprosto dominantní a určující pro můj život, a proto kdo jsem a čím žiju, ale ta Francie byla umožněna tím, že jsem absolvoval ten Bagdád. Tím odpovídám na tu vaši otázku, na ten váš dotaz, i když nechci zasahovat do nějakýho článku, kterej vy si připravujete, ale vy ste se ptala, já vám na to odpovídám, ten Bagdád byl prostě důležitěj, neskutečně důležitěj, pro mě, že jsem prostě zjistil co chci a co nechci a co mě baví, čili takže když Šíp tenkrát řekl, že je možnost studovat na tři roky ve Francii, tak já jsem neváhal ani vteřinu, čili to nebylo konzultováno s rodiči, bylo mi sedmnáct, ale já věděl, co to obnáší studovat v jiným jazyce v jiným prostředí s úplně jiný přístupem a ono se mi to potvrdilo, protože zase ta francouzská škola je úplně jiná než americká nebo než sovětská, ale tady už začíná jiná kapitola.

***Doc. MUDr. Jaroslav Slípka, CSc.,** se narodil 10. 1. 1952 v Kladně. Jako desetiletý odjel se svou rodinou do Bagdádu, kde čtyři roky žil. Jeho otec prof. RNDr. MUDr. Jaroslav Slípka, DrSc. zde totiž přednášel na místní univerzitě histologii a vedl ústav mikroskopické anatomie. Díky studiu v zahraničí získal lásku ke studiu jazyků a nebál se odcestovat poté do Francie, kde vystudoval střední školu na Carnotově lyceu v Dijonu. Úspěšně absolvoval Lékařskou fakultu v Plzni, kde dodnes aktivně přednáší a je zároveň proděkanem pro zahraniční styky. Studenty je velice oblíben a jeho přednášky jsou vysoce hodnoceny.*

V roce 1998 se stal docentem otorhinolaryngologie. Donedávna byl také přednostou Otorinolaryngologické kliniky Fakultní nemocnice Plzeň. V roce 1995 převzal od francouzské vlády rytířský Řád akademických palem. Francie je do dnes jeho srdeční záležitostí a francouzštinu pokládá za svůj téměř mateřský jazyk.

Já a Komenský: Osudové a šťastné setkání

Jan Kumpera

Dnes 28. března 2019 je den učitelů (a já jsem vlastně „učitel na druhou“, neboť se většinu svého profesního života (pohodově) žívím coby „učitel učitelů dějepisu“.

I k tomu, ale hlavně k vědecké a odborné kariéře, mně ovšem zásadním způsobem pomohl můj oblíbenec Jan Amos Komenský, jehož 427. výročí narození si dnes připomínám(e). Navíc mne k tomuto intimnímu ohlédnutí vybídl i neúprosný běh času (bude mi 73) i jistá stařecká slabost k nostalgickému u vzpomínání.

Jak jsem se tedy dostal ke Komenskému? Díky Bohu, a hlavně profesorovi Josefu Polišenskému, do jehož historického semináře jsem přišel jako student kombinace dějepis – anglistika na podzim 1966 (tedy počátkem druhého ročníku na FF UK). Troufnu si říci, že jsme si padli do oka (z mého pohledu hned, u něj to samozřejmě přišlo časem). Tento moudrý Moravan, rodák z Prostějova (1915), byl pro mne takovým „mistrem historikem“, navýsost vzdělaným, moudrým a tolerantním. Později jsem jej navštěvoval i v jeho pražském bytě, seznámil jsem s jeho milou manželkou Kateřinou i synem Ondřejem (pozdějším historikem, však nikoliv už tak úspěšným). S panem profesorem a s dalšími kolegy studenty jsme pořádali polosoukromé, ale úžasné a přitom odborně přínosné exkurze do archivů a na česko-moravské zámky (i na vínko večer došlo). Zejména nezapomenutelná byla exkurze do Vídně na podzim 1968 (již po vpádu těch hnusných darebáků). Byl to on, kdo mne přivedl ke Komenskému a doporučil mi téma přímo na tělo: J.A.K. a jeho vztah k Anglii 17.století, přesněji k anglické revoluci (1640-1660). Pochopitelně jsem u něj napsal diplomku, která mi byla výjimečně uznána rovnou jako práce rigorózní (PhDr.). Pomohl mi vybrat i nové, ideologicky nezávadné téma kandidátské práce pro moji aspiranturu v Historickém ústavu ČSAV (Anglická zemědělská revoluce 17.-18. století). S panem profesorem jsem se stýkal nadále, což jej zřejmě potěšilo, ale mně neprospělo. Jako jeden z protagonistů pražského „kontrarevolučního“ jara na fakultě byl vyloučen z KSČ (byl od mládí i názorově sociálním demokratem, 1948 „sloučeným“ s vládní partají). Před úplným vyhazovem jej zachránila jeho

mezinárodní vědecká prestiž (do dnešní doby je – spolu s Pekařem – i díky knize *Třicetiletá válka a evropské krize 17.století* nepřekladanějším českým historikem 20.století). Určitě mu pomohlo někdejší přátelství se zavražděným chilským prezidentem Allendem a přimluva jeho vdovy v exilu. Takže mu bylo milostivě dovoleno na fakultě zůstat (ale nesměl přednášet) v Centru ibero-amerických studií (pod formálním vedením svého žáka a mého kamaráda Aleše Opatrného). V té době už přecházel od komeniologie k iberoamerikanistice, jeho všestranný talent a zájem jej posouval i k dalším výrazným osobnostem, k Napoleonovi, ke Casanovovi, k Jeníkovi z Bratřic etc. A i proto mne „ponoukal“ abych v komeniologii pokračoval já... Když jsem byl „odejit“ coby nestraník a „potížišťa“ z Historičáku (1976) a našel jsem nové uplatnění na Pedagogické fakultě v mé rodné v Plzni (pod vlivným vedením profesora Vacka) a když mi bylo konečně dovoleno „všemocnou stranou“ obhájit dávno napsanou kandidátskou práci (CSc., 1978), začal jsem se vracet ke komeniánským studiím. Zasluhu na tom měli kromě Polišínského jeho dva skvělí následovníci, docenti Miroslav Hroch (můj další oblíbený učitel na pražské filozofické fakultě, odborník na národní hnutí v Evropě) a Josef Válka z brněnské filozofické fakulty (znalec raně novověké Moravy). Oba v nemilosti normalizačního režimu se dočkali zasloužené profesury až po roce 1989. Zejména Válka spolu s Polišínským stáli u zrodu mezinárodních komeniologických kolokvií v Komenského muzeu v Uherském Brodě, která v 70. a 80. letech představovala oázu relativně svobodné diskuse a bádání v jinak umrtveném duchovním prostředí husákovského režimu. Právě v této době jsem se rozhodl zúročit své studium a napsat velkou monografii o životě a díle Jana Amose Komenského. Nahrála mi již uvolněnější atmosféra koncem 80. let a zejména porevoluční doba (konečně bez cenzurních omezení) a hlavně jubileum 400.výročí narození Učitele národů. Moje dílo *Jan Amos Komenský. Poutník na přelomu věků* (Praha – Ostrava 1992) je ve vší skromnosti rozsahem největší prací napsanou dosud (do 2019) česky jedním autorem. A četné ohlasy (odborné, čtenářské i církevní) mne navíc velmi potěšily. Tato kniha mi pomohla nastartovat profesní kariéru (nejen komeniologickou). Právě zmíněné trio mých podporovatelů, „tři králové“ Polišínský, Hroch a Válka mne notně podpořili při úspěšném habilitačním řízení na FF UK (docentura 1993) a následném profesorském řízení v Brně na FF MU (titul profesor obecných dějin 1998). Bohužel už dva z nich nežijí. Polišínský zemřel 2001 v 86 letech, ale ještě mně stačil udělat velkou radost pochvalnou zmínkou o mé maličkosti ve svých vzpomínkách *Historik v měnícím se světě* a článkem *Traditio lampadis (Předávání pochodní)*, kde mně pomyslně předával „žezlo komeniologie“. Tuto jeho představu jsem ale nenaplnil, i pro velký rozptyl mých dalších zájmů... Už od studentských let mne

oslovoval „Honzo“ a tykal mi (pro mne ale zůstal panem profesorem). Rád bych mu ještě jednou poděkoval malou kytičkou na jeho hrobě ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, ostatně mohl bych to spojit s návštěvou jiného malého moravského hřbitůvky v Borači u Tišnova, kde leží druhý můj moravský příznivec, Josef Válka (+ 2017 v 85 letech) – s ním jsem si už tykal, takže i díky Tobě „Pepíku“ jsem tam, kde jsem.

Pepík Válka mne nazýval „globetrotterem“ a s laskavou ironií i „mezinárodním obchodníkem“ s Komenským. Aspoň jsem našeho velkého Moravana i Čecha, ale i Evropana a jeho dobré ideje a myšlenky propagoval, jak to šlo. Následující výčet zahrnuje 16 zemí na třech kontinentech, kde jsem o Komenském (a nejen o něm) přednášel: USA (Boston, Washington), KANADA (Montreal, Calgary), EGYPT (Káhira) a 13 evropských zemí: DÁNSKO (Svendborg, Kodaň), ITÁLIE (Řím, Macerata), MAĎARSKO (Pécs, Sárospatak), NĚMECKO (Lipsko, Cvikov, Bayreuth, Mnichov, Berlín), NIZOZEMSKO (Amsterdam, Leiden, Naarden), POLSKO (Varšava, Lešno, Poznaň), RAKOUSKO (Linec, Vídeň), RUSKO (Moskva, Petrohrad), UKRAJINA (Kyjev), SLOVENSKO (Bratislava), ŠVÉDSKO (Stockholm), ŠVÝCARSKO (Curych, Basilej, Bern, Ženeva), VELKÁ BRITÁNIE (Sheffield, Londýn, Oxford, Cambridge, Manchester, Edinburk, Glasgow).

GRATIAS TIBI, AMICE COMENIE!

A ještě česko-anglická douška: *Last not least! I díky Tobě Jene Amosi jsem našel svoji osobní cestu k Bohu, která mne bude doprovázet do posledních dnů mé pozemského putování. Thanks You, John Amos, I have found my personal way to God which will accompany me until the last days of my terrestrial pilgrimage.*

Recenze / Reviews

Balajka, Petr. Ottla. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2018. ISBN 978-80-86911-51-9.

Milan Mašát

V letošním roce vyšla publikace Petra Balajky nazvaná podle stěžejní postavy příběhu – *Ottla*. Petr Balajka je čtenářské veřejnosti znám jako autor detektivních příběhů, které vychází pod pseudonymem Petr Eidler. Poslední tři detektivky zasadil spisovatel do židovského prostředí, z něhož vychází rovněž recenzovaná kniha.

Balajkův román z roku 2018 staví na skutečných událostech, které postihly Židy během druhé světové války. Titul spisovatelovy knihy odkazuje k hlavní postavě příběhu, Ottle Davidové, rozené Kafkové. Autor důkladně seznamuje čtenáře s hrdinčinou rodinou, jejímž nejvýraznějším a nejznámějším členem je Franz Kafka, spisovatel tematizující ve své tvorbě absurditu, nevysvětlitelnost a bezmocnost člověka ve vztahu ke svému okolí.

Osud Ottly stál až do vydání biografie ve stínu života jejího bratra. Autor se při psaní knihy inspiroval rozhovory s dcerou Ottly Davidové, Věrou Saudkovou. Příběh začíná situací, kdy se Petr Balajka dozvídá o smrti Věry, jejíž výpovědi byly stěžejním zdrojem mnohých informací ze života celé rodiny Davidových; příběh Ottly obohatila Věra o postřehy z pohledu dcery. „*Věra Saudková zemřela 3. srpna 2015. Zpráva o její smrti mě zastihla při letním pobytu na chalupě a oznámila mi ji telefonicky Věřina dcera Anna. Až dodatečně jsem si uvědomil krutou ironii osudu. Právě 3. srpna 1942 byla z Prahy odtransportována do terezínského ghetta Věřina matka Ottla Davidová. Dá se předpokládat, že právě toho dne se Ottla viděla naposledy se svými dvěma dcerami, Věrou a Helenou*“.¹ Věřin soukromý pohled na osobu stojící v centru příběhu je velmi cenný, protože Věra Saudková poskytovala rozhovory velmi střídme, a to z důvodu orientace většiny interview na osobu jejího strýce, Franze Kafku.

¹ BALAJKA, Petr. *Ottla*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2018. ISBN 978-80-86911-51-9, s. 9.

Životopisný příběh je podle mého názoru v oblasti biografické prózy výjimečný svou narativní strukturou. V příběhu se prolínají úryvky z rozhovorů mezi autorem publikace a Věrou Saudkovou, na faktografických základech stavěný příběh Ottly, a to od dospívání až po transport z Terezína do Osvětimi, a citáty z písemností Franze Kafky (například *Dopisy Felici*; *Dopisy Ottilie a rodině*; *Deníky*), které v příběhu slouží jako určitá uvozující motta jednotlivých částí. Kafkův citát z *Deníků 1913–1923* „*útěchou by bylo jen: děje se to, ať chceš, nebo ne. A co chceš ty, pomáhá jen neuznatelně. Víc než útěchou je: I ty máš zbraně*“² uvozuje pasáž, která se věnuje situaci, kdy byla Ottilie v terezínském ghettu vybrána, aby se starala o děti internované do koncentračního tábora z Bělostoku (transport 1200 polských dětí) do nově vybudovaného terezínského zařízení (tzv. Kréta) určeného těmto dětem. „*Polským dětem na Krétě se co do stravy a lékařského ošetření dostávalo maximální péče, která převyšovala běžný terezínský standard. Jídlo bylo kvalitnější a kaloričtější, než jaké se standardně připravovalo pro vězně, landwirtschaft dodával zeleninu, která se právě sklízela na polích poblíž Kréty a zahradách mezi opevněními, na talíři se často objevilo i maso, k dispozici bylo mléko. Polští chlapci a dívky vypadali den po dni lépe, jejich tváře se zakulacovaly, žebra nebyla tak patrná, dohola ostríhané hlavy dorůstaly*“³. Osud dětí z Bělostoku je obecně známý. Děti byly z Terezína převezeny do Osvětimi, kde neprošly selekcí, ale šly společně se svým dospělým doprovodem rovnou do plynových komor. Mezi personálem doprovázejícím děti se nacházela i Ottilie Davidová.

Kniha obsahuje množství autentických dobových materiálů (fotografie, dokumenty a podobně). Jedním ze soudobých pramenů prezentovaných v Balajkově biografické publikaci je kompletní „*Terezínský transportní seznam doprovodu bělostockých dětí do Auschwitzu*“⁴, kde na šestém řádku čtenáři naleznou záznam „David Ottilie“.

Příběh není diferencován do kapitol, je volně rozdělen do celků uvedených citátem z některé Kafkovy písemnosti. Výjimku tvoří oddíl „Několik dat a faktů“, ve kterém autor přibližuje vybrané faktografické události jedné linie válečných událostí, a úsek „Post scriptum“, v němž se čtenáři dozví informace o posledních okamžicích Ottly Davidové v blízkosti polských dětí.

Postavy vyskytující se v knize lze rozdělit do dvou skupin. Jeden soubor je tvořen postavami skutečnými. Jedná se zejména o rodinu hlavní hrdinky příběhu

² BALAJKA, Petr. *Ottilie*, s. 160.

³ BALAJKA, Petr. *Ottilie*, s. 161.

⁴ BALAJKA, Petr. *Ottilie*, s. 159.

a o osoby, jejichž internace v Terezíně je obecně známá. Balajka do příběhu implementuje báseň *Motýl*, která vznikla za zdmi Terezína 4. 6. 1942 a jejímž autorem je Pavel Friedman: „*Pampelišky tu na mne volají, i bílá větve v dvoře kaštanu, motýla jsem tu neviděl, ten tenkrát byl poslední, motýli tady nežijí, v ghettu.*“⁵

Druhý okruh postav tvoří osoby vyfabulované, jejichž osudy jsou založeny na reálných situacích odehrávajících se za zdmi ghetta Terezín. Nejvýraznější nereálnou postavou vyskytující se v příběhu je doktor Felix Herškovice, kterému autor v rámci příběhu odehrávajícího se v koncentračním táboře přisoudil ve vztahu k Ottle výraznou roli (doktor Herškovice disponuje určitými kontakty na některé členy SS v Terezíně, čehož využije i k zlepšení životních podmínek pro Ottlu; je v úzkém spojení s židovskou samosprávou Terezína, díky čemuž několikrát Ottilii vyreklamuje z transportu; požádá Ottlu o ruku, čímž by jí zajistil jisté výsadní postavení v rámci terezínské společnosti). Druhou výraznou postavou z oblasti fiktivních postav je anděl (o postavě anděla se Ottilie Davidová zmiňovala v dopisech adresovaných svým dcerám), který představuje určité ztělesnění jejího bratra. Ottla s andělem rozmlouvá zejména v těžkých chvílích způsobených terezínskými okolnostmi. K postavě anděla rovněž odkazuje poslední Kafkův citát v knize. Jedná se o výrok z dopisu adresovaného jeho sestře (*Dopisy Ottle a rodině*): „...člověk... žije si tu v do sebe uzavřeném světě, jehož je občanem, a právě tak, jako je pravidlem v pozemském světě, že když se v něm člověk zabydlel, dostane se z něho jen tehdy, přijde-li si pro něj anděl, právě tak je tomu i tady. Takže na jaře příštího roku?“⁶

Biografická kniha *Ottla* je podle mého názoru výjimečným počinem v oblasti životopisných próz i v okruhu literatury tematizující osudy židovského národa během druhé světové války. Ona výjimečnost pramení ze skutečnosti, že v centru příběhu stojí Židovka, která se nijak nevymyká terezínské společnosti v rámci hierarchického postavení ani v rovině významné protinacistické aktivity. Ojedinelost knihy vychází rovněž ze zvolené konstrukce textu. Syntéza faktografických událostí, do jisté míry smyšlených dějů a Kafkových citátů ústí v zajímavý a poutavý příběh. Do značné míry originální v oblasti biografických próz je prolínání fiktivních a reálných postav, přičemž oba okruhy figur zaujímají v příběhu důležité role (například Ottla a doktor Herškovice).

Domnívám se, že *Ottla* Petra Balajky lze označit za pozoruhodnou publikaci, která sice tematizuje do jisté míry zprofanované události, prezentuje je však v konotaci s originálními a méně známými okolnostmi.

⁵ BALAJKA, Petr. *Ottla*, s. 125.

⁶ BALAJKA, Petr. *Ottla*, s. 169.

KOLOUCH, František. Internace biskupů, Praha: Academia, 2018, 282 s. ISBN 978-80-200-2922-5.

Radek Švec

V roce 2018 vydalo nakladatelství Academia knihu s názvem *Internace biskupů*, jejímž autorem je historik a pedagog František Kolouch, který se dlouhodobě specializuje na problematiku moderních církevních dějin, zvláště na osobnosti pronásledované v době nacionálního socialismu a komunismu. Kniha se zabývá zejména osudy dvou internovaných katolických biskupů, brněnského biskupa Karla Skoupého a budějovického biskupa Josefa Hloucha, kteří se stali oběťmi tehdejšího komunistického režimu v Československu.

Čtenáři mají možnost nahlédnout do velmi zajímavé publikace, která mapuje v řadě aspektů dosud málo známé kapitoly z dějin proticírkevní perzekuce, jež souvisí s obdobím, kdy byli zástupci církve po odstranění z vedení diecézí násilně drženi v internaci. Po krátkém úvodu se autor v dalších dvou kapitolách věnuje nejprve vztahům mezi státem a církví v letech 1946 až 1950 (zde poukazuje zejména na snahy poúnorové komunistické vlády o přeměnu římskokatolické církve na národní církev podřízenou státu a na neúspěšná vyjednávání zástupců vlády s biskupy) a srovnání perzekucí církví v jiných státech východního bloku (Sovětském svazu, Rumunské lidové republice, Polské lidové republice, Maďarské lidové republice a Německé demokratické republice). V dalších kapitolách, které tvoří stěžejní část knihy, již chronologicky popisuje životní dráhu obou biskupů, průběh jejich internace (včetně jejich důsledků) a srovnává rozdílné přístupy v pronásledování jednotlivých církevních hodnostářů, kteří se svými postoji a životním počináním stali nepohodlnými tehdejšímu komunistickému režimu.

Internace církevních představitelů (biskupů, opatů, teologů i prostých kněží či řeholníků) byla pro komunistický režim účinným způsobem likvidace jejího vlivu. Intenzita a způsob internace se různily podle místa, doby i případ od případu. Karel Skoupý i Josef Hlouch byli nejdříve pod dohledem držení ve svých rezidencích, později odvezeni mimo diecézi a řadu let internováni v utajovaných objektech pod dohledem Státní bezpečnosti. Podstatná část knihy je věnována velmi podrobnému náhledu do charakteristiky jednotlivých míst, kde byli oba biskupové v 50. a v 60. letech vězněni. Pozornost je věnována i personálu, který

v těchto místech působil. Autor velmi výstižně zachytil působení tehdejších mocenských struktur, podobně jako politické poměry, v nichž se zásah proti církvi odehrával. Povedlo se mu rovněž poměrně přesně zachytit i proměnu atmosféry v polovině 60. let spojenou s částečným uvolněním dozoru nad internovanými biskupy.

František Kolouch využil při psaní knihy řadu osobních svědectví jak kněží, tak dalších pamětníků a příbuzných obou biskupů. Právě úzké propojení a využití pramenů písemné a orální provenience, které se nachází v soukromých archivech, považuji za velkou devizu této publikace. Velmi badatelsky cenné jsou rovněž materiály, které autor studoval v Archivu bezpečnostních složek a na základě kterých si můžeme udělat detailnější představu o způsobu komunikace zadržovaných biskupů s vnějším světem prostřednictvím kontaktních osob z řad některých kněží.

Dějínám pronásledování církve v komunistickém Československu je v posledních letech věnovaná větší pozornost ze strany soudobé české historiografie než tomu bylo dříve. Postupně tak dochází k vyrovnávání určitého deficitu odborných prací na toto téma, které nebylo před rokem 1989 z politických a ideologických důvodů pochopitelně možné otevřít. Kniha Internace biskupů je systematickým a velmi dobře zpracovaným počinem, který se věnuje internaci biskupů, tedy jednomu z mnoha zločinů komunistického režimu v rámci pronásledování římskokatolické církve v Československu. Publikace je vhodně doplněna také autentickými dobovými fotografiemi, výstižně zachycujícími atmosféru, kterou biskupové v internaci zažívali, a atmosféru dané doby obecně. Za zmínku určitě stojí i další zajímavé přílohy, nahlédnout můžeme například do zakázaného pastýřského listu *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodíně velké zkoušky* z 15. června 1949, pozornost zaujme vzpomínka Agostina kardinála Casaroliho na setkání s internovaným pražským arcibiskupem Josefem Beranem na Zbraslavi v roce 1963 či dopis bohoslovců místopředsedovi vlády ČSSR Dr. Gustávu Husákovi s žádostí o propuštění biskupa Hloucha z internace.

Zprávy / Chronicle

Stalo se...

Několik pohledů na velice vydařenou konferenci.

Letos se konala Šestá mezinárodní konference České asociace orální historie a podařilo se nám sehnat hned několik úhlů pohledu, tady jsou:

Šestá mezinárodní konference České asociace orální historie: Od demokratizace k demokracii: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Olomouc, 6. – 7. února 2019.

Radmila Kaděrová

Ve dnech 6. a 7. února 2019 proběhla v Olomouci VI. mezinárodní konference České asociace orální historie. Hlavním motivem šestého ročníku byla významná výročí v historii Československa 20. století zakončená na osmičku nebo devítku, především léta 1948, 1968, 1969 a 1989. Obsahu napovídal také podnázev Od demokratizace k demokracii: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin.

Středeční plenární zasedání bylo věnováno tématu studentské generace roku 1989. Jako první vystoupil Miroslav Vaněk, který reflektoval výzkum projektů Sto studentských revolucí a Studentská generace 1989 v časosběrné perspektivě, přičemž jako jediný byl zapojen do obou z nich. Optikou tazatelů na téma nahlédla Petra Schindler-Wisten. Jana Wohlmuth Markupová představila typologii narátorů podle toho, jaké postoje zaujímal ke svým aktivitám v době sametové revoluce. Veronika Pehe přiblížila, jak tehdejší studentská generace zpětně hodnotí 90. léta, Pavel Mücke přednesl úvahu nad formami a pamětí účastníků revoluce, Lenka Krátká charakterizovala situaci žen ve sledované skupině

narátorů a její specifika. Výsledky tohoto projektu budou představeny na podzim v souvislosti s třicetiletým výročím sametové revoluce.

Konference dál probíhala ve dvou paralelních sekcích ve dvou blocích. První se zabýval „osmičkovými a devítkovými“ dějinnými mezníky. Tím nejstarším byla okupace Československa v roce 1939 pohledem dětí. Další dvě vystoupení se zabývala rokem 1968, jedno jej přiblížilo v oblasti kinematografie, druhé náhledem etnologie. Slovo dostal též italský host Ottone Ovidi s příspěvkem o italské stávce pracujících v letech 1967-1968. Druhý blok byl zaměřen na militární historii, přinesl různorodá uchopení tématu od teoretického (Orální historie militárního prostředí a Lynnův kulturní model militárních dějin) po praktické (Bitva o Kanga-bu). Prezentující představili také výsledky výzkumů reflektujících povinnou vojenskou službu a pomocné technické prapory. Na závěr se začala rozbíhat bouřlivá diskuse. První sekce druhého bloku ukázala teoretické a metodologické aspekty orální historie, kde zazněly interdisciplinární příspěvky s přesahem do psychologie a soudního lékařství, ale také zamyšlení nad funkcí interview a významem orální historie pro výzkum období normalizace. Hlavním tématem druhé sekce byly národnostní menšiny a regionální identita, jež mimo jiné přinesly poznatky a postřehy z tvorby výukové pomůcky či pořádání výstavy. Vystoupení se zaměřovala jak na národnostní menšiny a etnika (Romové, Řekové, všeobecně), tak na identitu v rámci regionu (Liberecko).

Během prvního večera byla představena výroční zpráva COHA za uplynulý rok a následně se konala schůze výkonného výboru. Asociace na ní opětovně přijala časopis MEMO jako své oficiální médium. Upravila také konání konferencí a workshopů na Sovinci.

Ve druhém dni byl na programu jeden blok se dvěma paralelními sekcemi. Tématem prvního z nich bylo období socialismu, velký zájem diskutujících vzbudil příspěvek hledající příčiny nostalgického vzpomínání narátorů na socialismus a vystoupení na téma specifika každodennosti školáků v pohraniční oblasti. Další odborníci se věnovali reflexím vězeňských profesí za dob socialismu a cestování dětí a dospívajících. Společným jmenovatelem poslední sekce byla kultura. Tři účinkující představily svou práci týkající se různých druhů a žánrů umění v poloze oficiální i neoficiální - divadla, hudby a punku - a to v rovině metodologické i praktické. Poslední vystoupení se zaměřovalo na otázky zahraničních služebních cest, jež jsou předmětem nového grantového výzkumu. Konferenci zakončil proslov předsedy COHA Jiřího Hlaváčka.

Jednotlivá vystoupení uchopovala opravdu různorodé oblasti orální historie, některá se zaměřila na teoretickou a metodologickou stránku, zatímco jiná

se zabývala konkrétními detaily. Někteří vystupující teprve nastiňovali metodu a hledali hypotézy, další přinášeli hotové výsledky. Příspěvky měly interdisciplinární přesah z hlediska oborového (historie, psychologie, etnologie...) i obsahového (dějinné mezníky, různé oblasti kultury, vojenství...). Každý posluchač tedy měl šanci najít si to své.

Akce byla ve srovnání s minulou konferencí v Brně komornější, což mohlo být dáno i tematickým vymezením, do něž se nemusel vejít každý. Počet vystoupení byl přesto dostačující, návštěvníky nezahlucoval a umožňoval jim osobně se účastnit velké části programu. Prvního večera během živého společenského setkání jistě bylo o čem si povídat, jedinou potíží byl pro některé nedostatek míst na sezení. Zúčastněným snad příliš nevadilo, že chyběl kulturní program, např. komentovaná procházka městem. Olomouc totiž za bližší prohlídku určitě stojí.

Konferenci pořádala Česká asociace orální historie ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci. Univerzita pro její konání poskytla své prostory a zařídila večerní pohoštění v příjemném prostředí Konviktu.

Pořadatelé a organizátoři si zaslouží poděkování za veškeré zajištění a hladký průběh konference a Asociaci zbývá popřát, aby se její nadcházející konference v roce 2021 opět vydařila.

VI. mezinárodní konference České asociace orální historie

Štěpánka Skálová – Radek Švec

Ve dnech 6. a 7. února 2019 se na půdě Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci konala *VI. mezinárodní konference České asociace orální historie*, jejíž podtitul nesl název *Od demokratizace k demokracii: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. V rámci letošního ročníku bylo v zaplněných přednáškových sálech předneseno 30 příspěvků, které zazněly v několika paralelních sekcích rozčleněných dle následujících tematických okruhů: *Dějinné mezníky z perspektivy orální historie*, *Orální historie a militární dějiny*, *Teorie a metodologie orální historie*, *Etnická a regionální identita v orální historii*, *Orální historie a dějiny socialismu*, *Orální historie a kultura*. Západočeskou univerzitu v Plzni v tomto roce reprezentovali tři přednášející, Marie Fritzová, Štěpánka Skálová a Radek Švec.

Ještě před začátkem příspěvků v paralelních sekcích bylo dopoledne prvního dne konference zasvěceno samostatnému bloku věnovanému rozsáhlému a dlouhodobému kolektivnímu výzkumu sledujícímu *Studentskou generaci 1989*. O nejružnějších aspektech týkajících se teorie i praxe tohoto projektu hovořilo šest řečníků.

V první paralelní sekci zabývající se *Dějinnými mezníky z perspektivy orální historie* vystoupila Štěpánka Skálová analyzující ve svém vystoupení vzpomínky dětí a mládeže na březen 1939, které následně srovnávala s interpretací ve školních učebnicích vydaných v době protektorátu, socialismu a v době po roce 1989. Příspěvky Marie Barešové, Hany Hláškové a Ottona Ovidiho mapovaly události zlomového roku 1968, konkrétně utlačování československé kinematografie, vzpomínky „obyčejných“ lidí žijících v Československu či strasti italských dělníků.

Druhá paralelní sekce zaměřená na *Orální historii a militární dějiny* nabídla posluchačům čtyři zajímavé příspěvky. Petr Wohlmüt uvedl tento blok teoretickým pohledem na vojenské dějiny. Jiří Hlaváček pak nastínil možnosti probíhajícího výzkumu zaměřeného na fenomén základní vojenské služby po roce 1968 očima pamětníků. O době nedávno minulé, o roce 2017, hovořil Pavel Stehlík a to v souvislosti s výzkumem mezi českými příslušníky vojenské mise

v Mali. Tento blok uzavřel *Radek Švec*, který mapoval problematiku pomocných technických praporů a který ve svém příspěvku seznámil posluchače s osobními prožitky narátorů, kteří sloužili u těchto praporů.

Následující blok dvou paralelních sekcí se zabýval *Teorií a metodologií orální historie a Etnickou a regionální identitou v orální historii*. V rámci druhého bloku vystoupila jako zástupce kolektivního biografického výzkumu zabývajícího se národnostními menšinami na území České republiky *Marie Fritzová*. Stále probíhající badání demonstrovala na příkladu vietnamské menšiny. Poté se slova ujala *Irena Cejpková* a hovořila o problematice sbírání paměti v několika severočeských regionech. *Jana Poláková* přednesla výsledky již dokončeného výzkumu týkajícího se řecké menšiny. Své vystoupení doplnila částí dokumentárního filmu. Blok uzavřela *Klára Kohoutová* s prezentací zobrazující komparativní analýzu týkající se pamětních míst spojených s romskou historií.

Po skončení konferenčních příspěvků proběhlo setkání členů COHA spojené se seznámením s výroční zprávou o činnosti asociace za rok 2018. Poté následovala schůze výkonného výboru COHA. Ve večerních hodinách se pak účastníci konference přesunuli do budovy Konviktů, kde proběhlo neformální společenské setkání.

Konference pokračovala druhého dne znovu ve dvou paralelních blocích, *Orální historie a kultura* a *Orální historie a dějiny socialismu*. V bloku věnovaném dějinám socialismu *Oto Polouček* představil projekt zkoumající proměny společenského a kulturního života v jihomoravských vesnicích. Dále vystoupil *Michal Louč*, který se zabývá tématem československého vězeňství očima pamětníků mezi lety 1965 a 1992. Současný stav svého badání v oblasti cestování mládeže v 70. až 90. letech přednesla *Radmila Kaděrová*. Celou konferenci uzavřeli *Michal Šimáně* a *Jiří Zounek* příspěvkem zabývajícím se vzhledem do života žáků v příhraničním regionu před rokem 1989.

Konferenci hodnotíme jako velmi vydařenou, a to jak obsahově, tak i organizačně. Již se těšíme na další, která se uskuteční opět za dva roky.

VI. mezinárodní konference České asociace orální historie

Marie Fritzová

Ve dnech 6.–7. února 2019 v Olomouci proběhla **VI. mezinárodní konference České asociace orální historie**, která letos nesla název: „*Od demokratizace k demokracii: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*.“ Celé konference se účastnili přední odborníci na tuto metodu z České republiky i hostů ze Slovenska a zahraničí. Před zaplněným sálem Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci zahájil tuto výjimečnou akci profesor Miroslav Vaněk, který uvedl dopolední blok, který byl věnován navazujícímu výzkumnému projektu Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Samotný projekt „*Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech*“ poté představili jeho řešitelé a spoluřešitelé.

Dopolední blok pak nabídl dvě paralelní sekce **DĚJINNÉ MEZNÍKY Z PERSPEKTIVY ORÁLNÍ HISTORIE; TEORIE A METODOLOGIE ORÁLNÍ HISTORIE** a **ORÁLNÍ HISTORIE A MILITÁRNÍ DĚJINY; ETNICKÁ A REGIONÁLNÍ IDENTITA V ORÁLNÍ HISTORII**.

Večer také proběhlo setkání členů COHA a byla prezentována výroční zpráva o činnosti asociace za minulý rok. Na toto setkání navázala schůze výkonného výboru COHA. Výbor na své schůzi přijal dvě usnesení:

„1) *Po několika letech se COHA opětovně přihlásila k časopisu MEMO jako oficiální asociační publikační platformě. Naším cílem je proto během příštích čtyř let splnit všechny náležitosti pro zařazení časopise do prestižní databáze SCOPUS.*

2) *Pravidelný workshop orální historie na hradě Sovinci se s platností od letošního roku bude nově pořádat již jen jednou za dva roky. Hlavním důvodem je tradiční nižší účast a počet příspěvků v roce, kdy se koná konference COHA. Workshop se tak bude organizovat vždy v sudém roce (tj. příští Sovinec se uskuteční v roce 2020), zatímco v lichém proběhne konference (2021).“¹*

Konference pokračovala i večer již v neformálním tónu, kdy se účastníci sešli na společenském večeru. Druhý den byla konference zakončena dopoledním programem. Za naše výzkumné středisko (SOHI), které se také této konference účastnilo, děkují všem organizátorům za velice zdařilou akci.

¹ Převzato z: *Aktuality z dění v COHA* [Online] Dostupné z URL: <<http://www.coha.cz/aktuality-z-deni-v-coha/>> [Cit. 2019-06-17].

Vyhlášení výsledků historické soutěže SOHI 2019¹

Marie Fritzová

Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni a odborného střediska SOHI vyhlásily pátý ročník historicko-literární soutěže. Studenti a studentky měli letos za úkol napsat esej na téma: „Hrdinové mých rodičů a prarodičů“. „*Nejprve studenti museli provést výzkum, ve které sbírali potřebné informace od svých rodičů a prarodičů a poté měli vhodnou formou nabitě informace vtělit do svého příspěvku,*“ říká Marie Fritzová z Katedry historie. Soutěže se již pravidelně účastní studenti z Gymnázia Rokycany, Gymnázia Stříbro a Gymnázia Klatovy, dalšími účastníky jsou pak ŽŠ z Plzně.

„*Letos se do soutěže přihlásilo přes 160 prací, což je opět více než minulý ročník,*“ dodává Lenka Burianová, členka komise a organizátorka. Letos jsme nově zařadili také speciální Jindřichovu cenu (cena bývalého účastníka soutěže), kterou získal Vojtěch Čechura. Příspěvky hodnotí nezávislá komise, která je složena ze dvou členů Katedry historie ZČU, ředitele archivu města Plzeň a nezávislého historika z jiného než Plzeňského kraje.

Slavnostní vyhlášení výsledků a předávání cen proběhlo 28. 5. 2019 od 10.30 v aule v Jungmannově ulici. Děkujeme především všem, kteří se do soutěže zapojili. Také děkujeme všem organizátorům, odborné komisi, ale také věrným sponzorům, kteří každoročně naši soutěž podporují: CK Avetour a CK Andrea a Karel Hrdličkoví, Techmania Science Center, Grafické Studio 5ka, Skautská outdoorová prodejna Liman sport, Nakladatelství FRAUS, Nakladatelství NAVA, ZF Engineering, Bazén Slovany, AVIK hudební nakladatelství, ČEZ. Za mediální podporu děkujeme Českému rozhlasu Plzeň. Poděkování patří především Plzeňskému kraji. Záštitu nad soutěží převzala náměstkyně hejtmana pro oblast školství a cestovního ruchu Mgr. Ivana Bartošová.

¹ Více o všech ročních soutěžích můžete nalézt na našich webových stránkách: *Středisko Orální Historie – Society of Oral History*. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.sohi.maweb.eu>> [Cit. 2019-06-12].

I. kategorie

1. Karolína Šnebergová, Sekunda, Gymnázium a SOŠ Rokycany
2. Agáta Anna Štěpánová, Sekunda, Gymnázium Klatovy
2. Štěpán Šebek, Sekunda, Gymnázium a SOŠ Rokycany
3. Radim Ketner, 6.A, Církevní ZŠ a SŠ Plzeň

II. kategorie

1. Anežka Brahová, G4, Gymnázium Stříbro
2. Šárka Faicová, V4.A, Gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech
3. Carmen Kovarski, G4, Gymnázium a SOŠ Rokycany
4. Štěpánka Hanušová, G3, Gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech
4. Vojtěch Čechura, G4, Gymnázium Stříbro

Čestné uznání - Vojtěch Čechura G4; Gymnázium Stříbro

Cena za originalitu - Petr Pecko 8.C, 21. ZŠ

Připravuje se...

„Zlatý diktafon“: Soutěž o nejlepší studentskou práci realizovanou metodou orální historie¹

Soutěž „Zlatý diktafon“ vypisuje Česká asociace orální historie vždy jednou za dva roky ve třech kategoriích: základní školy, střední školy a vysoké školy. K hodnocení jsou přijímány práce, které vznikly v období posledních dvou let.

Požadavky na přijetí práce do soutěže

Individuální či skupinová autorská práce založená na základě vlastního výzkumu. Do soutěže budou přijaty seminární / ročníkové / bakalářské / diplomové či jiné práce, které ve výzkumu stanoveného tématu využívají metodu orální historie. Do soutěže lze zařadit pouze původní práce, které se dosud neumístily v jiných soutěžích. Do soutěže budou zařazeny i práce cizojazyčné.

Hodnocení

Každou studentskou práci zařazenou do soutěže individuálně posoudí členové výkonného výboru COHA. O konečném pořadí rozhoduje výkonný výbor hlasováním.

Kritéria hodnocení

Celkový přínos, originalita tématu, formální i obsahová úroveň zpracování, práce s použitou literaturou a prameny, metodika výzkumu, analýza a interpretace orálně-historických rozhovorů.

Doporučení

Každá studentská práce musí mít svého navrhovatele (ZŠ/SSŠ/VŠ učitel), který práci do soutěže doporučí. Práce navržené do soutěže posílejte v elektronické podobě spolu s doporučením na mailovou adresu info@coha.cz nebo písemně na adresu Česká asociace orální historie, Vlašská 355/9, 118 00 Praha 1. Vyhlášení výsledků se uskuteční na valném shromáždění COHA v sídle AV ČR (Národní tř. 3, Praha 1). O přesném termínu valné hromady budou vítězové informováni s dostatečným předstihem.

¹ Převzato z: *Soutěž | Česká asociace orální historie* [Online] Dostupné z URL: <<http://www.coha.cz/aktivity/soutez/>> [Cit. 2019-06-17].

Ocenění

Tři nejlepší práce vyhodnocené v každé kategorii získají certifikát o umístění v soutěži a finanční odměnu. Oceněny budou pouze mimořádné studentské práce. Pokud se v soutěži žádná taková práce neobjeví, COHA si vyhrazuje právo ocenění ani finanční odměnu v dané kategorii neudělovat.

Uzávěrka příštího 6. ročníku soutěže je 17. listopadu 2019.

V současnosti tedy lze zasílat práce, které vznikly v letech 2018-2019.

Konference Zvědavost, nostalgie, nutnost? Kulturně antropologické a etnologické pohledy na východní Evropu jako destinaci. (Brno, 23.-25. 10. 2019)¹

Konferenci pořádá Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s Fachkommission für Volkskunde des Johann Gottfried Herder-Forschungsrat a Moravským zemským muzeem v Brně.

Spektrum témat zahrnuje témata od turismu v socialistických státech, přes vzdělávání a politicky motivované cesty (např. k „zahraničním Němcům“) až k dark turismu, turismu kulturního dědictví, turismu spojenému s návratem ke kořenům nebo cesty do staré domoviny či tzv. návratné návštěvy. Dále se chceme věnovat významu určitých míst jako turistických cílů, např. lázeňských měst nebo nábožensky konotovaných míst, tematizování různých dimenzí produkce turistických míst a prostorů v médiích nebo výzkumu turistických prostorů a jejich ambivalentního vytváření ve vztahu ke kultuře vzpomínání (například ve formě reenactments či Shtetl Tours). Pozornost má být nakonec věnována i formám mobility, které byly vyvolány ekonomickými nebo právními změnami, například pro potřeby lékařských, kosmetických, opatrovnických nebo sexuálních služeb.

Přivítáme referáty z etnologie a příbuzných disciplín. V centru konference stojí středovýchodní Evropa, v rámci srovnávací perspektivy jsou ale vítány i příspěvky z jiných regionů. Jazykem konference je němčina, referáty v češtině či slovenštině jsou po domluvě možné. Referáty by neměly přesáhnout 20 minut. Cestovní náhrady a ubytování pro referenty bude pravděpodobně hrazeno. Konferenci finančně podpořil Johann Gottfried Herder-Forschungsrat.

¹ Převzato z: *CfP: Zvědavost, nostalgie, nutnost? Kulturně antropologické a etnologické pohledy na východní Evropu jako destinaci (Brno, 23.-25. 10. 2019)* | Česká asociace orální historie [Online] Dostupné z URL: < <http://www.coha.cz/category/aktuality/> > [Cit. 2019-06-17].

Pokyny pro autory

Časopis MEMO (Časopis nejen pro orální historii) se zaměřuje zejména na výzkum historie metodou orální historie a aplikace této metody do vyučování dějepisu na základních a středních školách, ale i na výzkum soudobých dějin dalšími historickými, antropologickými či sociologickými metodami. Žádaná jsou témata dějiny totalitních režimů, dějiny druhé světové války v paměti lidí, dějiny každodennosti ve 20. století, problémy menšin, regionální dějiny, dějiny dějepisectví, biografie, ale také novodobá ústní tradice a novodobý folklór ve výzkumu dějin. MEMO je velmi vstřícný a otevřený časopis, vítáme i další související témata, výzkum i aplikace týkající se soudobé historie, výzkumu v archivech apod.

Formální požadavky na text: Články by měly být předloženy v elektronické podobě, v aplikaci Microsoft Word, e-mailem na adresu: mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Prosím, použijte pouze základní styl (typ a velikost písma Times New Roman 12, jednoduché řádkování). Poznámky a odkazy uvádějte pod čarou na příslušné stránce, ne v textu, ne za článkem. Měly by být průběžně očíslovány v celém článku.

První citaci uvádějte v plném rozsahu: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, s. 22. Všechny následující odkazy by měly být uvedeny ve zkrácené formě: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků, s. 22. Použití latinského slova *ibid* nebo českého *tamtéž*, nebo zkratk jako *Loc. cit.*, *Op. cit.* apod. není povoleno. Je nutné přiložit abecední seznam plně citovaných zdrojů a literatury na konci článku.

Několik příkladů plných citací (téměř všechny uvedené citace jsou fiktivní):

Citace knihy: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

Citace kapitoly v knize nebo příspěvku ve sborníku: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9, s. 23 - 42.

Citace článku v časopisu: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, s. 37 - 55.

Citace z deního tisku: KOZA, Jan. První máj, *Plzeňský deník*, 12. března 2006, s. 5.

Citace rozhovoru s pamětníkem: Rozhovor Naděždy MORÁVKOVÉ (odborná asistentka Západočeské univerzity v Plzni) s Kolomanem Gajanem (emeritní profesor Karlovy univerzity v Praze), dne 8. 8. 2010 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v archivu SOHI Plzeň, Veleslavínova 42.

Archivní zdroje: Národní archiv Praha. Fond Osobní pozůstalosti. Fol. Josef Macek. *Korespondence 1970 - 1975*. Inv. č. OP 654.

Citace internetového zdroje: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Dostupné z URL: < <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [Cit. 2010-09-12].

Přílohy: Obrázky, fotografie, nákresy, tabulky, grafy, grafika, mapy, atd. musí být očíslovány a odkázány poznámkami pod čarou a umístěny za textem se správným číslem a popiskem. Zdroj musí být uveden.

Další pokyny: Rozsah studií je omezen na max. 30 stran (54.000 znaků včetně poznámek pod čarou a mezer). Rozsah recenze: max. 1-2 strany. Každý článek by měl mít: název (česky i anglicky), abstrakt (česky i anglicky, max. 10 řádků), klíčová slova (česky i anglicky, v počtu od 3 do 8), informace o autorovi (jméno a příjmení, rok narození, pozice a zaměstnavatel nebo škola, oblast výzkumu, e-mailovou adresu). Články publikované v časopisu MEMO procházejí nezávislým recenzním řízením a musí být schváleny redakční radou. Editoři děkují přispěvatelům za to, že pokud možno respektují výše uvedená doporučení.

Notes for Contributors

MEMO magazine focuses especially on the history of research using oral history and its application in teaching history. Preferred are the themes of modern history, especially history of totalitarian regimes, the history of the Second World War in memory of people, the history of everyday life in the 20th century, problems of minorities, regional history, history of historiography, biographies, also the modern oral tradition and folklore in the modern history of research. MEMO is a very open and obliging journal, we welcome any other related and interesting topics.

Format and Style: Articles should be submitted electronically, in Microsoft Word, by e-mail to the address mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Please use the basic style only. Notes should be footnotes not endnotes. They should be numbered consecutively throughout the article. Citations of references should be made only in the notes and not in the text, first references should be given in full: SMITH, Robert. *History of Diary Products*. Pilsen: University of West Bohemia Press, 2010, pp. 22 - 23. All subsequent references should be given in abbreviated form: SMITH, Robert. *History of Diary Products*, pp. 30 - 32. It is necessary to attach a list of full references at the end of the article. The use of the latin word *ibid*, or abbreviation like *Loc.cit.*, *Op. cit.* etc. is not allowed.

Some Practical Examples for Full References (Almost all examples are fictive.):

The reference to a book: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

The reference to a chapter in a book or to a contribution in collection of papers: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9. 465 p.

The reference to an article in a journal: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, pp. 37 - 55.

The reference to an article in a newspaper: COETZEE, Paul. Namibia's liberation struggle, *Die Transvaler*, 12th March 2006, p. 5.

The interview reference: The interview of KOTZEL, Charles (lecture of Charles University in Prague) with BIBIKOVA, Leona (exlecture of University of West

Bohemia in Pilsen, living in Pilsen), 22nd October 2008. The transcript is filed in the archives SOHI Pilsen, Veleslavinova 42.

The archives reference: Czech National Archives, Prague, fund: Inheritance, file: Josef Macek, document: Letters to Frantisek Graus 1970 - 1975, catalogue number: OP 456.

The reference to an internet source: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Available from URL:

<<http://translate.google.cz/#cs|en|dokument>> [2010-09-12].

Illustrations: Pictures, photos, sketches, tables, diagrams, graphics, maps etc. Should be numbered consecutively with the footnotes and placed behind the text with correct number and labeled. The source must be given.

Further notes: Scope of article: max. 30 pages. Scope of review: max. 1-2 pages. Every article should have: Title, Abstract (maximum of 10 lines), Keywords (from 3 to 8), Information about Author (name and surname, year of birth, position and address of employer or school, field of research, e-mail address). Notification: The articles submitted to the MEMO must be editorially revised and approved. The editors would be grateful if contributors kept closely to journal's style and format conventions.

CALL FOR PARTNERS

SOHI - The Center for Oral History in Pilsen

The Center for Oral History SOHI was founded within the Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen in 2009. Workplace focuses mainly on creating a database of interviews with eyewitnesses - a database of oral sources to recent history. SOHI has ambitions to serve as a methodological base for oral history research and joint projects of regional institutions interested in method of oral history and its use in contemporary historiography and to collect and provide the experience of partner institutions in the field of oral history.

Some of SOHI partners:

The Czech Oral History Center COH within the Institute of Contemporary History AS CR, Department of Oral and Contemporary History (Faculty of Humanities, Charles University in Prague), The Czech Association of Oral History, IOHA, Baylor University Institute for Oral History, The Centre for Oral History and Cultural Heritage (University of Southern Mississippi), The Oral History Center (Department of History, University of Zululand, Kwadlangezwa, South Africa), Columbia University - Oral History Research Office and etc.

Some important tasks of SOHI:

collection of narratives of survivors, presentation of contemporary history in the memories of survivors, educational activities, publications, interviews, organization of experts meetings, research and publication of methodological and theoretical texts in the field of oral history, providing consultation and service to researchers and to everyone interested in oral history, monitoring teaching aspects of interviews with eyewitnesses in modern school history, organization workshops and methodological seminars for primary and secondary schools.

Some current SOHI projects:

Using Oral History in the History of Modern Historiography, Oral History at School, Everyday Life under Socialism, The Iron Curtain - Czechoslovak Border in 1948 - 1989, The History of SSM - Socialist Youth Union in Czechoslovakia, Eyewitnesses of the Holocaust, Memories of Totalitarian Prisoners, Czechoslovak Totalitarian Emigrants.

The Center SOHI is open to the general cooperation with experts and the public and welcomes those interested in this method. Thank you for your interest in the partnership and contact us.

Contact:

The Center for Oral History SOHI, Department of History,
Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen,
Veleslavínova 42, Pilsen, Czech Republic (www.khi.zcu.cz)

Contact person: Nadezda Moravkova

Tel.: +420377636603

Fax: +420377636612

E-mail:

sohi@khi.zcu.cz;

moravkov@khi.zcu.cz;

mmaja.fritzova@gmail.com

OBSAH / CONTENTS

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Rok 1939 a svědectví z druhé ruky resp. od druhé generace (*Naděžda Morávková*) 3

STUDIE / STUDIES

Obnova československého woodcrafterského hnutí po roce 1989
/ Restoration of the Czechoslovak woodcraft movement after 1989 (*Roman Faŕ*) 5

Udržování historického povědomí a etnické identity ve třech generacích řecké národnostní menšiny
/ Preserving historical consciousness and ethnic identity in three generations of the Greek
national minority (*Jana Poláková*) 29

Cikánský tábor v Letech u Písku a situace Romů v protektorátu Čechy a Morava
/ The Gipsy Camp in Lety by Písek and the situation of Romanies in the Protectorate
Bohemia and Moravia (*Jana Hejkrliková*) 48

Neoficiální hudební scéna 80. let v Plzni a její konflikty s tehdejšími režimem
/ Unofficial music scene of the 1980s in Pilsen and its clashes with the Communist regime
(*Petr Šilhánek*) 64

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES 103

RECENZE / REVIEWS 116

ZPRÁVY / CHRONICLE 121

POKYNY PRO AUTORY / NOTES FOR CONTRIBUTORS 134

CALL FOR PARTNERS 138

MEMO 2019/1

SOHi Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň
<http://www.sohi.maweb.eu/>

